

ISSN 2413-7189

ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ІМ. В. М. КОРЕЦЬКОГО
ІНСТИТУТ ЗАКОНОДАВЧИХ ПЕРЕДБАЧЕНЬ І ПРАВОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ
ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «МІЖНАРОДНА ЕКОЛОГІЧНА АКАДЕМІЯ»

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

науково-практичний журнал

Випуск 1

Видавничий дім
«Гельветика»
2026

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Попович Тетяна Григорівна – кандидат юридичних наук, старший дослідник, проректор з науково-педагогічної та навчальної роботи, Приватний вищий навчальний заклад «Інститут екології економіки і права», Україна

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Анісімова Ганна Валеріївна – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри екологічного права, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Дейнега Марина Андріївна – доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного та господарського права, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Єрмоленко Володимир Михайлович – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри аграрного, земельного та екологічного права ім. академіка В.З. Янчука, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Аполевіч Йоланта – доктор юридичних наук, доцент, заступник декана факультету права, Університет Миколаша Ромеріса, Литва

Кобецька Надія Романівна – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри трудового, екологічного та аграрного права, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна

Краснова Юлія Андріївна – доктор юридичних наук, доцент, провідний науковий співробітник відділу проблем модернізації господарського права та законодавства, Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України», Україна

Перейра Андре Діас – доктор філософії в галузі права, професор права, факультет права, Університет Коїмбри, Португалія

Теремецький Владислав Іванович – доктор юридичних наук, професор, завідувач сектору проблем реалізації господарського законодавства відділу проблем модернізації господарського права та законодавства, Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Мамутова Національної академії наук України», Україна

Редакція журналу не завжди поділяє позиції авторів з приводу висловлюваних проблем і не несе відповідальності за зміст авторських публікацій.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Журнал рекомендовано до друку Рішенням Вченої ради Інституту законодавчих передбачень і правової експертизи (протокол № 2 від 30 квітня 2026 року).

На підставі Наказу Міністерства освіти і науки України № 886 від 02.07.2020 р. (додаток 4) збірник включено до Переліку наукових фахових видань України категорії «Б» у галузі юридичних наук (D8 «Право»).

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 220 від 23.01.2025 року.

Суб'єкт у сфері друкованих медіа – Інститут держави і права імені В. М. Корецького Національної академії наук України (вул. Трьохсвятительська, буд. 4, м. Київ, 01001, idpnanu@gmail.com, тел. +38 (044) 278 51 55).

© Інститут держави і права ім. В.М. Корецького Національної академії наук України, 2026

© Інститут законодавчих передбачень і правової експертизи, 2026

© Громадська організація «Міжнародна екологічна академія», 2026

ISSN 2413-7189

V.M. KORETSKY INSTITUTE OF STATE AND LAW
INSTITUTE OF LEGISLATIVE PREDICTIONS AND LEGAL EXPERTISE
NON-GOVERNMENTAL ORGANISATION "INTERNATIONAL ENVIRONMENTAL ACADEMY"

ENVIRONMENTAL LAW

scientific and practical journal

Issue 1

Publishing House
"Helvetica"
2026

EDITORIAL BOARD

EDITOR IN CHIEF:

Popovych Tetiana – Candidate of Law, Senior Researcher, Vice-Rector for Scientific, Pedagogical and Educational Work, Institute for Ecology Economy and Law, Ukraine

EDITORIAL BOARD:

Anisimova Hanna – Doctor of Law, Professor, Professor of the Department Environmental Law, Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine

Deineha Maryna – Doctor of Law, Associate Professor, Professor of the Department of Civil and Commercial Law, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine

Yermolenko Volodymyr – Doctor of Law, Professor, Head of the Department of Agrarian, Land and Environmental Law named after Academician V.Z. Yanchuk, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine

Apolewicz Jolanta – Doctor of Law, Associate Professor, Vice-Dean, School of Law, Mykolas Romeris University, Lithuania

Kobetska Nadiia – Doctor of Law, Professor, Professor of the Department of Labour, Environmental and Agricultural Law, Vasyl Stefanyk Carpathian National University, Ukraine

Krasnova Yuliia – Doctor of Law, Associate Professor, Leading Researcher Department of Economic Law and Legislation Modernization, V. K. Mamutov Institute of Economic and Legal Research National Academy of Sciences of Ukraine, Ukraine

André Dias Pereira – PhD in Law, Professor of Law, Faculty of Law, University of Coimbra, Portugal

Teremetskyi Vladyslav – Doctor of Law, Professor, Head of Sector of Problems of Implementation of Economic Legislation of the Department of Modernizing Commercial Law and Law, State Organization “V. Mamutov Institute of Economic and Legal Research of the National Academy of Sciences of Ukraine”, Ukraine

The Editorial Board may not share the authors' opinion and assumes no responsibility for the content of manuscripts.

The articles were checked for plagiarism using the software StrikePlagiarism.com developed by the Polish company Plagiat.pl.

The journal is recommended for printing by the Academic Council of the Institute of Legislative Predictions and Legal Expertise (Protocol № 2 dated April 30, 2026).

Based on the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 886 of 02.07.2020 (Annex 4) the journal is included in the List of scientific professional publications of Ukraine of category “B” in the field of legal sciences (D8 “Law”).

Registration of Print media entity: Decision of the National Council of Television and Radio Broadcasting of Ukraine: Decision No. 220 as of 23.01.2025.

Media entity – V. M. Koretsky Institute of State and Law of National Academy of Sciences of Ukraine
(Triokhsviatytelska str., 4, Kyiv, Ukraine, 01001, idpnanu@gmail.com, tel. +38 (044) 278 51 55).

© V.M. Koretsky Institute of State and Law of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2026

© Institute of Legislative Predictions and Legal Expertise, 2026

© Non-Governmental Organisation “International Environmental Academy”, 2026

ISSN 2413-7189

ЗМІСТ

Грищенко О. П., Єфремова О. П. Кримінально-правова відповідальність за екологічні воєнні злочини.....	7
Данилюк Л. Р., Яремак З. В. Сучасний стан і перспективи розвитку довкілля права ЄС.....	14
Ємельяненко К. О., Ладиченко В. В., Яринко Б. В. До питання екологічної безпеки та правових засад екологічного контролю в Словачькій Республіці	19
Костицький В. В., Богун В. П. Стратегічна екологічна оцінка та оцінка впливу на довкілля як інструменти публічного екологічного управління.....	27
Сміх В. В. Взаємовплив екоциду та динаміки умисних убивств в Україні в умовах війни.....	35
Теремецький В. І., Бернацький О. В. Екологічна безпека України: ключові виклики та визначальні чинники сучасності.....	41
Чурилова Т. М., Мотіна В. С. Групові позови як інструмент захисту екологічних прав: європейський досвід та перспективи для України.....	49
Шестаков В. О. Система та ієрархія органів державної влади, що здійснюють екологічну функцію: теоретико-правовий аналіз.....	55

CONTENTS

Hryshchenko O. P., Yefremova O. P. Criminal legal responsibility for environmental war crimes.....	7
Danyliuk L. R., Yaremak Z. V. Current status and prospects for the development of EU environmental law.....	14
Yemelianenko K. O., Ladychenko V. V., Yarynko B. V. On the issue of environmental safety and legal basis of environmental control in the Slovak Republic.....	19
Kostytskyi V. V., Bohun V. P. Strategic environmental assessment and environmental impact assessment as instruments of public environmental governance.....	27
Smikh V. V. The interaction of ecocide and the dynamics of intentional murder in Ukraine in conditions of war.....	35
Teremetskyi V. I., Bernatskyi O. V. Ecological safety of Ukraine: key challenges and critical factors of modern era.....	41
Churylova T. M., Motina V. S. Collective actions as a tool for the protection of environmental rights: European experience and prospects for Ukraine.....	49
Shestakov V. O. The system and hierarchy of public authorities implementing the environmental function: a theoretical and legal analysis.....	55

УДК 343

DOI <https://doi.org/10.37687/2413-7189.2026.1.1>

Грищенко О. П.,

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри права, філософії та політології
Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
ORCID: 0000-0002-3725-8094

Єфремова О. П.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права, філософії та політології
Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
ORCID: 0000-0002-2085-9088

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЕКОЛОГІЧНІ ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ

CRIMINAL LEGAL RESPONSIBILITY FOR ENVIRONMENTAL WAR CRIMES

Стаття присвячена визначенню сутності кримінальної та правової відповідальності за екологічні воєнні злочини. Сучасні умови воєнного стану в Україні спричинені збройною агресією російської федерації створюють значні екологічні збитки (агресор знищує природні ресурси, забруднює водойми і повітря, та руйнує екосистеми). Все це є спричиненням безпосередньої шкоди довкіллю, а також тривалих негативних наслідків для здоров'я та добробуту українців різного віку. Обґрунтовано, що в умовах воєнного стану екологічні злочини підпадають під юрисдикцію міжнародного кримінального права. Доведено, що Римський статут та Міжнародний кримінальний суд вважають екологічні злочини, пов'язані з воєнними діями злочинами проти людяності або воєнними злочинами. У статті зазначено, що як міжнародна, так і вітчизняна правозастосовча системи мають запроваджувати відповідні норми, що дозволять переслідувати та притягати до відповідальності осіб, винних у екологічних злочинах. Констатовано, що в умовах війни з російською федерацією, питання кримінально-правової відповідальності за екологічні злочини набуває актуальності. Доведено, що відповідальність за екологічні злочини, спричинені військовими діями потребує розроблення механізмів відшкодування збитків, завданих навколишньому середовищу.

У статті доведено, що наявна потреба запровадження міжнародних санкцій та економічних заходів, спрямованих на припинення екологічних злочинів. Констатовано, що кримінальні покарання для винних в екологічних злочинах, відшкодування збитків, завданих довкіллю та постраждалим громадам, відновлення природних ресурсів та екосистем є основними завданнями кримінально-правової відповідальності за екологічні злочини.

Ключові слова: екологічні злочини, кримінально-правова відповідальність, кримінальне покарання, винні в екологічних злочинах.

The article is devoted to defining the essence of criminal and legal liability for environmental war crimes. The current conditions of martial law in Ukraine caused by the armed aggression of the Russian Federation create significant environmental damage (the aggressor destroys natural resources, pollutes water bodies and air, and destroys ecosystems). All this causes direct damage to the environment, as well as long-term negative consequences for the health and well-being of Ukrainians of all ages. It is substantiated that in conditions of martial law, environmental crimes fall under the jurisdiction of international criminal law. It is proved that the Rome Statute and the International Criminal Court consider environmental crimes related to military actions to be crimes against humanity or war crimes. The article states that both the international and domestic law enforcement systems should introduce appropriate norms that will allow for the prosecution and prosecution of persons guilty of environmental crimes. It is stated that in the conditions of war with the Russian Federation, the issue of criminal liability for environmental crimes is becoming relevant. It is proven that liability for environmental crimes caused by military actions requires the development of mechanisms for compensation for damage caused to the environment.

The article proves that there is a need to introduce international sanctions and economic measures aimed at stopping environmental crimes. It is stated that criminal penalties for those guilty of environmental crimes, compensation for damage caused to the environment and affected communities, restoration of natural resources and ecosystems are the main tasks of criminal liability for environmental crimes.

Key words: environmental crimes, criminal liability, criminal punishment, guilty of environmental crimes.

Постановка проблеми. В умовах воєнного стану як в нашій країні, а також і в інших країнах практично не завжди можливим є процес забезпечення

належного контролю та притягнення до відповідальності тих, хто є причетними до екологічних злочинів. Саме тому національна та міжнародна системи

правосуддя потребують значного удосконалення. Кримінально-правова відповідальність за екологічні воєнні злочини сьогодні набуває актуальності. Існує необхідність вивчення правових механізмів ефективного переслідування винних у екологічних злочинах в Україні та в інших країнах.

Питанням кримінальної відповідальності присвячені роботи член-кореспондента НАПрН України В. Навроцького [18].

В. Єрмоленко, О. Браніцький, обґрунтовують сучасні міжнародно-правові проблеми притягнення винних осіб до юридичної відповідальності за екологічні воєнні злочини як проблему загальної кримінально-правової відповідальності за завдану шкоду довкіллю. Вчені наголошують на потребі доведення глобального характеру негативних екологічних наслідків на міжнародному рівні [9].

Актуальною є стратегічна ціль державної екологічної політики в Україні, що спрямована на забезпечення екологічно збалансованого природокористування в умовах сталого розвитку. Кримінально-правова відповідальність за екологічні злочини, що спричинені воєнною агресією на сьогоднішній день в Україні потребує удосконалення її, як бар'єрів запобігання та протидії будь-яким правопорушенням в екологічній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняними науковцями, які досліджували кримінально-правову відповідальність за екологічні злочини, спричинені воєнною агресією, є такі: О. Браніцький, В. Єрмоленко, І. Єрмоленко, Р. Кірін, О. Малохліб та інші. Наукові розвідки щодо юридичної відповідальності присвячено праці Т. Бондарева, А. Замрига, І. Гловюк, В. Навроцького, В. Наконечного та інші.

Метою статті є з'ясування сутності процесу визначення і притягнення винних осіб до юридичної відповідальності за воєнні екологічні правопорушення.

Даний науковий огляд спрямований на визначення правових механізмів щодо притягнення до відповідальності винних у процесах руйнування екосистем, знищення природних ресурсів, а також забрудненні довкілля.

А. Замрига, І. Гловюк констатують, що процес визначення злочинів проти безпеки людства (геноциду) в міжнародному кримінальному праві та обов'язок покарання за нього включає й екологічні злочини та покарання за них. Як наслідок – це сучасна юридична відповідальність, включаючи екологічну сферу. Науковці вважають такі злочини геноцидом [3, с. 571–576; 11, с. 601–606]. Т. Бондарев, В. Наконечний необхідною умовою настання юридичної відповідальності (відшкодування збитків) вважають завдання воєнних збитків [1].

В. Єрмоленко, І. Єрмоленко зазначають, що екологічна та правова безпека України, як суверенної

держави в умовах воєнного стану має чимало проблем реалізації юридичної відповідальності за воєнні екологічні правопорушення в нашій країні. Дослідники наголошують на потребі виокремлення та вивчення важливих питань юридичної відповідальності за скоєння воєнних екологічних правопорушень російськими військовими на території України [10, с. 66–70].

В. Костицький, А. Суходольська доводять необхідність відповідальності за екоцид, вважаючи ним злочинне посягання на конституційне право людини в нашій країні та на безпечне довкілля [15]. Р. Кірін, О. Малохліб наголошують на потребі визначення воєнної екологічної шкоди та оцінювання шкоди довкіллю [12, с. 78–82; 17, с. 211–215].

Виклад основного матеріалу. Конвенція про заборону воєнного або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище (1977) доводить недостатність реальних гарантій міжнародного права та їхнього дотримання. Екологічна міжнародно-правова сфера не забезпечує також й механізмів забезпечення їхнього виконання [14]. Текст Конвенції (ініціатором її був СРСР, а правонаступництво належить в односторонньому порядку, як наголосила російська федерація – їй), у ст. 1 наголошує на відповідному обов'язку кожної держави-учасниці не використовувати деструктивні засоби впливу на природне середовище. Це констатовано по всьому документу [9].

Вітчизняні наукові розвідки доводять, що процес забезпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу України сьогодні залежить від багатьох факторів, таких, як: збалансоване лісоуправління, упровадження інструментів сталого споживання і виробництва, створення екологічно та економічно обґрунтованої системи платежів за спеціальне використання природних ресурсів та ін.

Для даного дослідження необхідно звернути увагу на те, що законодавчий рівень визначає актуальність кримінально-правової відповідальності за екологічні воєнні злочини в умовах воєнного стану.

В. Єрмоленко, О. Браніцький досліджуючи сучасні міжнародно-правові проблеми притягнення винних осіб до юридичної відповідальності за екологічні воєнні злочини та системну кризу сучасного міжнародного екологічного права, як неспроможність в цілому адекватно реагувати на виклики [8; 9, с. 33–36], більш глибоко досліджують процес притягнення до юридичної відповідальності за екоцид та інші екологічні правопорушення країну-агресорку. Науковці вважають, що визначення екоциду є тільки на національному рівні (ст. 441 КК України). А також наголошують на тому, що це дослівний переклад ст. 358 КК російської федерації (глава 34 «Злочини проти миру і безпеки людства»). Тим самим КК рф свідчить про усвідомлення керівництвом країни протиправності своїх дій у сфері екологічних злочинів

на території України. Проте, російська федерація не вважає можливим її притягнення до міжнародної кримінальної відповідальності. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду підп. IV п. «а» ч. 2 ст. 8 [32], нещодавно (2024) ратифікований Україною [29], відносить заподіяння під час воєнних дій масштабної, довготривалої та серйозної шкоди навколишньому природному середовищу до воєнних злочинів. Такі злочини належать до компетенції Міжнародного Кримінального Суду.

Винними у вчиненні екологічних злочинів визнаються керівники країни, що розпочала збройну агресію (а не безпосередні виконавці). Безпосередні комбатанти визначені у ч. 2 ст. 43 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій (1949) [4]. Вони безпосередньо беруть участь у воєнних діях (мають право на це). Якщо потрапляють під владу супротивника, то стають військовополоненими. Всі комбатанти мають зобов'язання додержуватися норм міжнародного права під час збройних конфліктів (війн). Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України дублює зазначені положення [23]. Вважаємо, що сфера екологічних воєнних злочинів створює новий феномен – екологічні комбатанти (це ті, хто не відповідає за вчинені ними злочини).

Актуальними науковими розвідками констатовано, що правове регулювання лежить в основі формування екологізації правової свідомості кожного громадянина в процесі переходу до сталого розвитку суспільства. Маємо констатувати, що за міжнародним правом безпосередні виконавці злочинів (комбатанти) можуть й не становитися суб'єктами міжнародного кримінального провадження. Безпосередні виконавці екологічних злочинів можуть притягатися до юридичної відповідальності (КК України): ст. 236 «Порушення правил екологічної безпеки», 237 «Невжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення», 239 «Забруднення або псування земель», 241 «Забруднення атмосферного повітря», 242 «Порушення правил охорони вод», 243 «Забруднення моря», 245 «Знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу», 441 «Екоцид» та ін. Міжнародно-правовою підставою для притягнення до кримінальної відповідальності вважається ч. 1 ст. 15 Європейської конвенції з прав людини [7]. Україна ратифікувала Європейську конвенцію з прав людини 1997 року [9, с. 33–36; 28]. Ч. 1 ст. 15 Європейської конвенції з прав людини, що в умовах воєнного стану (війни) стає загрозою життю нації, наголошує на тому, що будь-яка договірна сторона має право вжити заходів, які відступають від конкретних зобов'язань за цією Конвенцією. Проте, росія не маючи докорів сумління дозволила собі судити наших військовополонених за всілякими надуманими приводами, в тому числі і за екологічні злочини, що зробили безпосередньо російські

військові [2, с. 21]. КК України (п. 11 ч. 1 ст. 67) констатує, що вчинення злочину з використанням умов воєнного стану визначено як обтяжувальні обставини. КК України у розд. XX «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку», (ст. 438 «Порушення законів та звичаїв війни» та ст. 441 «Екоцид») розкривають сутність екологічних злочинів.

Кримінальною відповідальністю є вимушене зазнавання особою, яка вчинила злочин, як державного осуду, так і передбачених КК України обмежень особистого, майнового або іншого характеру, що мають бути визначеними вироком суду (обвинувальним) та покладатися на винного спеціальними державними органами [20].

Щодо визначення та обґрунтування Європейською комісією «екологічних злочинів», то ними є такі: екологічні правопорушення, що охоплюються кримінальним правом, (це порушення зобов'язань, що спрямовані на захист навколишнього середовища); (а) екологічні порушення (забезпечуються засобами, відмінними від кримінального права); (б) неекологічні порушення (шахрайство, що пов'язане з екологічними порушеннями) (стор. 27) [35].

В. Любавіна, А. Вербіцький, досліджуючи кримінально-правову відповідальність за екологічні злочини, які спричинені збройною агресією РФ, стверджують, що екологічні злочини можна вважати навмисним ухиленням від екологічних законів і нормативно-правових актів окремими особами та компаніями з метою отримання особистої фінансової неправомірної вигоди. Якщо існує переміщення через національні кордони, то це вже стає «міжнародним екологічним злочином» [16]. Погоджуємося з твердженням Т. Сироїд, що екологічні злочини залежать від порушення вже існуючих законів, що санкціонують протизаконну поведінку з кримінальним покаранням в основі якого лежить екологічний менеджмент [33].

У Розпорядженні Кабінету Міністрів України від 20.10.2021 «Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року» визначено основи екологічних злочинів сусідньої країни-агресорки: «Через збройну агресію російської федерації проти України зруйновані екосистеми на території щонайменше 530 тис. гектарів, у тому числі у 18 природоохоронних територіях загальною площею 80 тис. гектарів. Дані Організації Об'єднаних Націй свідчать, що територія Донецької та Луганської областей перебуває на порозі екологічної катастрофи, причиною якої є забруднення повітря, ґрунту і води унаслідок затоплення вугледобувних підприємств» [30].

Поняття «збалансований (сталий) розвиток» сьогодні можна вважати систематично керованим розвитком, що потребує правового забезпечення екологічно збалансованого природокористування

в умовах сталого розвитку до 2030 року. О. Ракоїд наголошує на необхідності збереження здатності природно-ресурсного потенціалу України для майбутніх громадян нашої країни [31, с. 4].

Правознавці, які працюють у сфері екологічного права стверджують, що нині існує потреба докорінних змін стратегії розвитку природокористування.

У Законі України (2019) «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» наголошується на потребі охорони навколишнього природного середовища як одного із завдань екологічного права України, що особливо важливо в умовах воєнного стану сьогодні [25].

Мета державної екологічної політики України – запровадження еко системного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку нашої держави.

Метою екологічної політики вважається процес досягнення відповідної візії як обов'язкового моніторингу та контролю показників. А. Гетьман з співавторів доводять, що вкрай важливою є реалізація кожного стратегічного напрямку державної екологічної політики України [5, с. 14–18]. Погоджуємося з даною тезою, а також вважаємо, що це є юридичною відповідальністю.

Щодо наслідків військової агресії росії, то вони проаналізовані Постановою Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 № 695 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки»: зміни клімату та погіршення екологічної ситуації внаслідок бойових дій на території України «за оцінками Світового банку, пошкодження від пожеж зазнали 183,2 тис. гектарів лісів, що зумовлює знищення орієнтовно 43,1 млн куб. метрів деревини (еквівалент дворічної заготівлі для всієї України). Найбільш постраждалими областями є: Чернігівська, Сумська, Луганська, Київська, Житомирська та Харківська» [22].

Протягом 2022–2026 років, збройна агресія російської федерації нанесла чимало руйнувань екологічній системі України. «Станом на 1 жовтня 2023 р. зафіксовано майже 2,6 тис. фактів завдання шкоди навколишньому природному середовищу внаслідок ведення бойових дій на суму майже 48,7 млрд доларів США (без урахування наслідків руйнування греблі Каховської гідроелектростанції)» [22].

Для даного дослідження важливо спиратися на запровадження Євросоюзом Сучасного Зеленого курсу (EU Green Deal) як дорожню карту заходів перетворення економіки Євросоюзу на ефективнішу та більш конкурентоспроможну.

Активно починається процес запровадження кримінально-правової відповідальності за екологічні злочини, спричинені збройною агресією росії. Наприклад, Херсонська обласна прокуратура проводить процесуальне керівництво у кримінальному провадженні за фактом масового знищення об'єктів

тваринного світу, що є причиною екологічної катастрофи [16; 34].

Прикладом екологічного злочину є руйнування військами країни-агресорки промислових підприємств («Азовсталь», Авдіївський коксохімічний завод). Науковці констатують, що це призводить до забруднень як ґрунтів, так і водою та, водночас, є серйозною екологічною проблемою. А також створює серйозні проблеми для сільського господарства. Маємо зазначити, що у ґрунтах навкруги Авдіївського коксохімічного заводу наявні високі рівні свинцю та кадмію (токсичні для рослин, часто потрапляють в харчові продукти, завдають шкоду здоров'ю людей) [6].

Також маємо зауважити, що військова агресія сусідньої держави кожного дня завдає неабиякої шкоди природно-заповідному фонду України: знищено та пошкоджено чимало природоохоронних територій, лісів та заповідників. Це призводить до втрат біорізноманіття.

Ще одним прикладом екологічного злочину, що зроблений військами росії є знищення найціннішої степової ділянки Джарилгацького нацпарку. Це унікальні водно-болотні угіддя планети (охороняються Рамсарською конвенцією). «Тут живуть унікальні види дельфінів – білобочка й афаліна. Перекриття Лазурненської промоїни призведе до замулення і деградації екосистем всієї затоки, порушення процесів міграції риб, якими, зокрема, і харчуються водно-болотні птахи. Такі дії окупантів є прямим злочином проти природи» [16; 19].

Проте, головною втратою є втрата біорізноманіття та знищення місць існування рідкісних видів флори та фауни. Військові дії та обстріли російськими військами небезпечних об'єктів (нафтобаз, складів легкозаймистих речовин), призводять до значних забруднень повітря та води. Вибухи та пожежи виділяють шкідливі речовини (чадний газ, діоксид сірки, діоксиди азоту) та інші.

Забруднення повітря, спричинене військовими діями можуть призвести до захворювання дихальної системи, алергій та ін. [13].

В. Любавіна, А. Вербіцький, досліджуючи кримінально-правову відповідальність за екологічні злочини, які спричинені збройною агресією рф, наголошують на особливій небезпеці забрудненого повітря на дітей, людей похилого віку та ін. [16].

Також забруднене повітря негативно впливає і на навколишнє середовище. Забрудненість води та ґрунтів спричиняють втрату продуктивності, а також мають негативний вплив як на сільське господарство, так й на природні ресурси.

За 2022–2026 роки російської агресії Україна зазнала численних екологічних злочинів. Екологічні злочини порушили деякі міжнародні конвенції та національні закони, що регулюють екологічну безпеку. Наприклад, Конвенцію про захист Чорного

моря від забруднення (викиди токсичних речовин у моря та водні об'єкти, спричинені пожежами на нафтобазах та хімічних підприємствах) – це причини екологічних злочинів [24].

Віденська конвенція про охорону озонового шару забороняє викиди парникових газів та токсичних речовин під час пожеж і вибухів. Законодавчий акт міжнародного характеру вважає такі викиди причинами забруднення атмосфери [27].

Щодо законів України, то дане дослідження спирається на Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» (1991). Цим законодавчим актом встановлено раціональне використання природних ресурсів та правові засади охорони природи. Як обстріли, так і пожежи, спричинені бойовими діями, вважаються такими, які призводять до забруднення води, ґрунтів, повітря [26].

Відповідальність за екологічні злочини спричинені агресією російської федерації має бути кримінальною. Країна-агресорка спричинила руйнування природоохоронних територій, забруднення води, повітря, ґрунтів, знищення біорізноманіття. Це порушення існуючих міжнародних екологічних конвенцій та законів України. Такі агресивні дії водночас є й злочинами проти людства. Через вплив на здоров'я та добробут населення, завдання шкоди екосистемі і природному середовищу. В. Любавіна, А. Вербіцький доводять, що відповідальність за екологічні злочини мають включати фінансові відшкодування (за завдану шкоду), кримінальне переслідування тих, хто причетний до ухвалення рішень, безпосередні виконавці даних злочинів [16].

Указ Президента «Про виклики і загрози національній безпеці України в екологічній сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації» №111/2021 від 23 березня 2021 року [21] виокремлює проблеми щодо загострення екологічних та техногенних проблем «у районах, прилеглих до зони конфлікту на Донбасі, та визначено недостатній рівень адаптаційних можливостей галузей економіки, систем життєзабезпечення до негативних процесів зміни клімату, неналежний стан системи державного моніторингу навколишнього природного середовища» [22]. Погоджуємося з даною тезою. Також вважаємо наголосити на потребі посилення відповідальності за екологічні злочини, як кримінальні правопорушення проти довкілля.

Міжнародний кримінальний суд має повноваження розглядати справи щодо екологічних злочинів, вчинених під час воєнних дій та конфліктів. Національні суди України мають повноваження ініціювати розслідування та притягнення до відповідальності

російських посадовців та військових за порушення міжнародного та українського екологічного законодавства. Наявність екологічних злочинів міжнародного рівня дозволить залучати міжнародну підтримку. Така підтримка має бути спрямована на «відновлення пошкоджених екосистем та забезпечення справедливості для постраждалих від дій агресора. Впровадження суворих санкцій та притягнення до відповідальності винних осіб стане важливим кроком у запобіганні подібних злочинів у майбутньому та відновленні екологічної рівноваги» [16, с. 33–37].

В умовах воєнного стану дієвість міжнародного права є недостатньою. Це ускладнює визнання воєнними злочинцями безпосередніх виконавців екологічних злочинів. А головне – засудження виконавців екологічних злочинів як за міжнародним, так і за національним кримінальним законодавствами. Україна має прихильність до визнання пріоритету міжнародного права. Сьогодні, наявна масовість вчинення комбатантами воєнних екологічних злочинів, що перетинає розумну межу. Саме тому, в умовах збройної агресії російської федерації екологічні злочини можуть кваліфікуватися як воєнні злочини.

Висновки. 1. Військова агресія росії супроводжується негативними екологічними наслідками: знищення природних ресурсів, забруднення повітря, водойм, руйнуванням екосистем. 2. В умовах воєнного стану ці дії підпадають під юрисдикцію міжнародного кримінального права. 3. Римський статут, Міжнародний кримінальний суд вважають екологічні злочини, пов'язані з воєнними діями злочинами проти людяності або воєнними злочинами. 4. Міжнародні та вітчизняні системи мають запроваджувати відповідні норми, що дозволять переслідувати та притягати до відповідальності осіб, винних у екологічних злочинах. 5. В умовах війни з російською федерацією, питання кримінально-правової відповідальності за екологічні злочини набуває особливої актуальності. 6. Існує потреба запровадження міжнародних санкцій та економічних заходів, спрямованих на припинення екологічних злочинів. 7. Кримінальні покарання для винних в екологічних злочинах, відшкодування збитків, завданих довкіллю та постраждалим громадам, відновлення природних ресурсів та екосистем є основними завданнями кримінально-правової відповідальності за екологічні злочини.

Перспективами подальших наукових розвідок вважаємо дослідження механізмів притягнення до кримінальної відповідальності як виконавців, так і інших причетних до екологічних злочинів в умовах збройної агресії.

Список використаних джерел:

1. Бондарев Т., Наконечний В. Відшкодування збитків, завданих війною рф: політика, розроблена українською владою. *Юридична газета*. 2023. № 9-10. URL: <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/vidshkoduvannya-zbitkiv-zavdanihviynoyu-rf-politika-rozroblena-ukrayinskoju-vladoyu.html> (дата звернення: 17.12.2025).

2. Борисов В. І. Коментар до ст. 6 «Чинність закону про кримінальну відповідальність щодо кримінального правопорушення, вчиненого на території України». За заг. Ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. *Вид. четверте, доповн.* Харків: ТОВ «Одіссей», 2008. С. 20–25.
3. Глюбок І. В. Конвенція про міжнародне співробітництво при розслідуванні та переслідуванні злочину геноциду, злочинів проти людяності, воєнних злочинів та інших міжнародних злочинів: фокус положень та викликів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 5. С. 571–576.
4. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 08.06.1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 16.12.2025).
5. Екологічне право: підручник. / А. П. Гетьман, Г. В. Анісімова, Є. П. Суєтнов та ін. ; за ред. А. П. Гетьмана. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2024. 1008 с.
6. Екологія право людини. Огляд ситуації з руйнуванням інфраструктури водопостачання та водовідведення у Донецькій області. URL: <https://epl.org.ua/announces/oglyad-sytuatsiyi-z-rujnuvannyam-infrastruktury-vodopostachannya-ta-vodovidvedennya-u-donetskiy-oblasti> (дата звернення: 16.12.2025).
7. Європейська конвенція з прав людини від 04.11.1950 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1997. № 40. Ст. 263. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 20.12.2025).
8. Єрмоленко В. М. Системна криза сучасного міжнародного екологічного права. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 5. С. 596–600.
9. Єрмоленко В. М., Браніцький О. М. Сучасні міжнародно-правові проблеми притягнення винних осіб до юридичної відповідальності за екологічні воєнні злочини. *Екологічне право: науково-практичний журнал*. Вип. 3–4. 2024. С. 33–36. DOI <https://doi.org/10.37687/2413-7189.2024.3-4.5>. URL: <http://ecolaw.idpnan.kyiv.ua/archive/2024/3-4/7.pdf> (дата звернення: 20.12.2025).
10. Єрмоленко В. М., Єрмоленко І. М. Сучасні проблеми реалізації юридичної відповідальності за воєнні екологічні правопорушення в Україні. *Еколого-правова безпека суверенної держави в умовах воєнного стану* : матеріали наук.-практ. онлайн-конференції (Харків, 8 грудня 2022 р.). / За заг. ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2022. С. 66–70.
11. Замрига А. В. Визначення злочину проти безпеки людства (геноциду) в міжнародному кримінальному праві та обов'язок покарання за нього. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 5. С. 601–606.
12. Кірін Р. С. Перспективи правового забезпечення визначення мілітарно-екологічної шкоди: національні та міжнародно-правові аспекти. *Еколого-правова безпека суверенної держави в умовах воєнного стану*: матеріали наук.-практ. онлайн-конференції (Харків, 8 грудня 2022 р.). / За заг. ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2022. С. 78–82.
13. Комісарова О. Новини «СУСПІЛЬНІ». Забруднення повітря може спровокувати розвиток хвороби Альцгеймера та Паркінсона URL: <https://susplne.media/68784-zabrudnenna-povitra-moze-sprovokuvati-rozvitok-hvorobi-alcgejmerna-ta-parkinsona-vceni> (дата звернення: 26.12.2025).
14. Конвенція про заборону воєнного або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище від 18.05.1977 р. № 2692. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/UP783415?ed=1978_05_25 (дата звернення: 26.12.2025).
15. Костицький В. В., Суходольська А. А. До питання про відповідальність за екоцид як злочинне посягання на конституційне право людини на безпечне довкілля. *Еколого-правова безпека суверенної держави в умовах воєнного стану*: матеріали наук.-практ. онлайн-конференції (Харків, 8 грудня 2022 р.). / За заг. ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2022. С. 94–97.
16. Любавіна В. П., Вербіцький А. С. Кримінально-правова відповідальність за екологічні злочини, які спричинені збройною агресією РФ. *Екологічне право: науково-практичний журнал*. Вип. 1. 2025. С. 33–37. DOI <https://doi.org/10.37687/2413-7189.2025.1.5/>. URL: <http://www.ecolaw.idpnan.kyiv.ua/v1-2025> (дата звернення: 26.12.2025).
17. Малохліб О. С. Правові питання оцінки шкоди, завданої довкіллю внаслідок війни. *Еколого-правова безпека суверенної держави в умовах воєнного стану* : матеріали наук.-практ. онлайн-конференції (Харків, 8 грудня 2022 р.). / За заг. ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2022. С. 211–215.
18. Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник. / За ред. В. О. Навроцького. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 712 с.
19. Офіційна сторінка Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://surl.li/rudeqo> (дата звернення: 26.12.2025).
20. Поняття та підстави кримінальної відповідальності. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/law/9571> (дата звернення: 26.12.2025).
21. Про виклики і загрози національній безпеці України в екологічній сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації: Указ Президента №111/2021 від 23 березня 2021 року. Документ 111/2021, чинний, поточна редакція – Прийняття від 23.03.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/111/2021#Text> (дата звернення 22.12.2025).
22. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-p#Text> (дата звернення 20.12.2025).
23. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України: Наказ Міністерства оборони України від 23.03.2017 р. № 164, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 09.06.2017 р. за № 704/30572. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text> (дата звернення: 20.12.2025).
24. Про захист Чорного моря від забруднення: Міжнародна конвенція / ратифіковано Постановою ВР N 3939-XII (3939-12) від 04.02.94 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_065#Text (дата звернення: 20.12.2025).
25. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України 28.02.2019 № 2697-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2019. № 16. ст. 70. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення: 19.12.2025).

26. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1991. № 41, ст. 546. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 19.12.2025).
27. Про охорону озонного шару: Віденська конвенція. – Набула чинності з 1988 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_088#Text (дата звернення: 19.12.2025).
28. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1997. № 40. Ст. 263.
29. Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього: Закон України від 21.08.2024 р. № 3909-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3909-20#n2> (дата звернення: 16.09.2024).
30. Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.10.2021 № 1363 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-p#Text> (дата звернення: 20.12.2025).
31. Ракоїд О. О. Конспект лекцій з дисципліни «Збалансоване природокористування (Концепція сталого розвитку)» для студентів ОС Бакалавр за спеціальністю 101 Екологія. Київ: НУБіП, 2020. 137 с.
32. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду від 17.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 26.12.2025).
33. Сироїд Т. Л. Поняття, ознаки та види екологічних злочинів у міжнародному праві URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/312332/303352> (дата звернення: 20.12.2025).
34. Тарасовський Ю. Журнал Forbes Ukraine. Агрохолдинг «Авангард» оцінив втрати в \$330 млн. URL: <https://forbes.ua/news/rosiyani-znishchili-ptakhofabriku-bakhmatyuka-v-chornobaivtsi-agrokholding-avangard-otsiniv-vtrativ-330-mln-15122022-10523?form=MG0AV3> (дата звернення: 20.12.2025).
35. Environmental crime affecting EU financial interests, the economic recovery and the EU's Green Deal objectives. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2022/737869/IPOL_STU_\(2022\)737869_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2022/737869/IPOL_STU_(2022)737869_EN.pdf) (дата звернення: 15.12.2025).

Дата першого надходження статті до видання: 11.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 14.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 21.05.2026

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Данилюк Л. Р.,

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри трудового, екологічного та аграрного права
Карпатського національного університету імені Василя Стефаника
ORCID: 0000-0003-3201-8881

Яремак З. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри трудового, екологічного та аграрного права
Карпатського національного університету імені Василя Стефаника
ORCID: 0000-0002-4862-0570

СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДОВКІЛЛЕВОГО ПРАВА ЄС

CURRENT STATUS AND PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF EU ENVIRONMENTAL LAW

Стаття присвячена дослідженню сучасного стану й окресленню перспектив розвитку довкіллевого права ЄС шляхом вивчення його поняття та встановлення місця в системі європейського права.

В межах даної наукової розробки європейське право, право ЄС розглядається як самостійна, особлива система права, яка історично усталася в результаті формування європейських інтеграційних об'єднань, представляє собою сукупність правових норм, покликаних до регулювання суспільних відносин щодо функціонування та діяльності цих об'єднань, підлягають імплементації в національні правові системи держав-членів, є обов'язковими для них і учасників євроінтеграційних процесів, а також для фізичних і юридичних осіб, що перебувають під їх юрисдикцією.

Довкіллеве право ЄС пропонується розуміти як самостійну галузь європейського права, представлену сукупністю правових норм, які регулюють суспільні відносини в частині охорони, використання та відтворення природних об'єктів і їх ресурсів, реалізації та захисту екологічних прав, забезпечення екологічної безпеки, вирішення інших довкіллевих викликів задля забезпечення балансу між економічними, екологічними й соціальними інтересами.

В статті з'ясовується місце довкіллевого права ЄС у системі європейського права шляхом визначення питомої ваги довкіллевих норм у законодавстві ЄС, зокрема серед джерел первинного (установчі договори) та вторинного (директиви, регламенти, рішення, рекомендації й висновки) права ЄС.

Наголошується, що довкілля є не просто окремим вектором політики ЄС чи обов'язковим елементом для врахування при розбудові потенціалу ЄС. Зараз сміливо можна констатувати, що довкіллеве право ЄС виступає рушієм розвитку й орієнтиром руху права ЄС загалом. Саме довкіллеві питання й необхідність раціональних відповідей на них, потреба в виробленні спільної дорожньої карти для дії закладаються в основу сучасної стратегії ЄС і визначають перспективні напрямки як для внутрішнього поступу держав-членів, так і зовнішньої прогресу ЄС у економічній, екологічній і соціальній сферах. Яскравим доказом чого слугує нова ініціатива ЄС – Європейський зелений курс.

Ключові слова: довкіллеве право ЄС, довкіллеве законодавство ЄС, *acquis* ЄС, Європейський зелений курс, сталий розвиток.

The article is devoted to the study of the current state and outlines the prospects for the development of EU environmental law by studying its concept and establishing its place in the system of European law.

Within the framework of this scientific development, European law, EU law, is considered as an independent, special system of law, which has historically been established as a result of the formation of European integration associations, is a set of legal norms designed to regulate social relations regarding the functioning and activities of these associations, are subject to implementation in the national legal systems of the member states, are mandatory for them and participants in European integration processes, as well as for individuals and legal entities under their jurisdiction.

EU environmental law is proposed to be understood as an independent branch of European law, represented by a set of legal norms that regulate social relations in terms of the protection, use and reproduction of natural objects and their resources, the implementation and protection of environmental rights, ensuring environmental safety, and addressing other environmental challenges in order to ensure a balance between economic, environmental and social interests.

The article clarifies the place of EU environmental law in the system of European law by determining the specific weight of environmental norms in EU legislation, in particular among the sources of primary (founding treaties) and secondary (directives, regulations, decisions, recommendations and conclusions) EU law.

It is emphasized that the environment is not just a separate vector of EU policy or a mandatory element to be taken into account when building the EU's potential. Now we can clearly state that EU environmental law acts as a driver of development and a guide for the movement of EU law in general. It is environmental issues and the need for rational answers to them, the need to develop a common roadmap for action that form the basis of the modern EU strategy and determine promising directions for both the internal progress of the member states and the external progress of the EU in the economic, environmental and social spheres. A vivid proof of this is the new EU initiative – the European Green Deal.

Key words: EU environmental law, EU environmental legislation, EU acquis, European Green Deal, sustainable development.

Постановка проблеми. Правовою основою створення Європейського Союзу є Договір про Європейський Союз (Маастрихтський договір, 1992) [1]. Але передумови для його формування та засади функціонування в теперішньому сприйнятті (як спільноти держав-членів, які розташовані в Європі) мають значні історичні витоки. Так, материнськими правовими конструкціями для нього стали Європейське співтовариство вугілля та сталі (Паризький договір, 1951) [2], Європейське економічне співтовариство та Європейське співтовариство з атомної енергії (Римські договори, 1957) [3; 4]. Вони були утворені після Другої світової війни з метою забезпечення миру в майбутньому, сприяння економічному розвитку, розробки гарантій безпеки тощо, але практично їх діяльність зводилася до об'єднання ресурсів задля запуску спільного європейського ринку на підходах уніфікованої політики. Фактично ці три європейські співтовариства були окремими міжнародними організаціями, але користувалися єдиними інституціями. Також саме вони стали першим з трьох стовпів (другий – спільна зовнішня та безпекова політика, третій – співпраця в внутрішніх справах і правосудді), визначеними в Маастрихтському договорі як підвалини для створення сучасного Європейського Союзу.

Принагідно зазначимо, що в спеціальній літературі не має однозначного підходу до розуміння та співвідношення понять «європейське право» й «право ЄС». Поняття «право Європейського Союзу» почало використовуватися після створення в 1992 р. Європейського Союзу на основі трьох Європейських товариств. Поняття «право Європейських товариств» і «право Європейських співтовариств» з'явилися раніше, вони пов'язані з більш як 45-річним функціонуванням європейських інтеграційних організацій. Термін «європейське право» з'явився ще раніше і сьогодні використовується в двох значеннях. В сучасному розумінні це синоніми терміна «право Європейського Союзу» [5, с. 90–91]. Термін «європейське право» у своєму початковому розумінні позначав конгломерат чинних на території європейського континенту норм, включаючи загальні принципи права, норми національних правових систем європейських країн, а також норми європейського міжнародного права [6, с. 20]. Під терміном «європейське право» слід розуміти сукупність правових норм, що регулюють взаємовідносини, які встановлюються у рамках Європейських Співтовариств та Європейського Союзу.

Іноді для позначення цього поняття використовують термін «право Європейського Союзу» чи «право Європейського Співтовариства», хоча за юридичним змістом ці поняття слід розрізняти [7, с. 8]. І хоча науковці обґрунтовують різноманітні погляди, але сходяться на думці про унікальність правової системи ЄС [8, с. 194–197; 9, с. 211–217].

Ми погоджуємося з багатогранністю тлумачення означених категорій і різновимірністю їх правової природи. Однак, не вдаючись в детальний аналіз, тільки акцентуємо, що в межах даного дослідження розглядаємо європейське право та право ЄС як самостійну, особливу систему права, яка історично усталася в результаті формування європейських інтеграційних об'єднань, представляє собою сукупність правових норм, покликаних до регулювання суспільних відносин щодо функціонування та діяльності цих об'єднань, підлягають імплементації в національні правові системи держав-членів, є обов'язковими для них і учасників євроінтеграційних процесів, а також для фізичних і юридичних осіб, що перебувають під їх юрисдикцією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій демонструє, що право ЄС загалом і довікліве право ЄС є предметами наукових розробок представників вітчизняної правової науки та зарубіжних вчених. Зокрема доктринальною базою для даної роботи стали напрацювання Н. Р. Кобецької, В. В. Костицького, С. М. Кравченко, Н. Р. Малишевої, М. М. Микієвича й багатьох інших. Однак, беручи до уваги, що довікліве право ЄС виступає рушієм розвитку й орієнтиром руху права ЄС цілому, вважаємо обраний напрям наукової дискусії актуальним і затребуваним.

Мета цієї статті полягає в дослідженні сучасного стану й окресленні перспектив розвитку довіклівого права ЄС шляхом вивчення його поняття та встановлення місця в системі європейського права.

Виклад основного матеріалу. Правову систему Європейського Союзу можна визначити, як сформовану в результаті інтеграційного процесу сукупність взаємодіючих між собою правових явищ, що забезпечують регулювання суспільних відносин, що виходять за межі національної компетенції держав-членів [8, с. 197].

Європейське право, як система, не є настільки всеохоплюючою, як національне право. Сфера компетенції самих Європейських Співтовариств та Європейського Союзу встановлює певні межі функціонування

такої системи. Разом з тим, європейське право має ряд галузей, що співпадають із галузями національного права, а також використовує принципи і механізми, властиві міжнародному праву, коли регулюються відносини в межах другої і третьої опор. Враховуючи високий рівень динаміки європейського права, у його межах можна виділити ряд галузей, які активно розвиваються: інституційне право, економічне і торговельне право, митне право, податкове право, інвестиційне право, соціальне право, право навколишнього середовища та ін. У рамках системи європейського права склалась стійка, цілісна сукупність норм у сфері охорони навколишнього середовища – «європейське право навколишнього середовища». Під європейським правом навколишнього середовища слід розуміти сукупність норм і принципів європейського права, що регулюють відносини між його суб'єктами з питань, які стосуються навколишнього середовища [7, с. 8–9].

Доцільно вказати, що в українських джерелах відповідна галузь європейського права, окрім формулювання «європейське право навколишнього середовища» також іменується як «право навколишнього середовища ЄС», «європейське право охорони довкілля» тощо. Натомість в англomовному варіанті маємо сталу конструкцію “EU environmental law”, тобто «довкілльєве право ЄС».

Довкілльєве право ЄС – це самостійна галузь європейського права, представлена сукупністю правових норм, які регулюють суспільні відносини в частині охорони, використання та відтворення природних об'єктів і їх ресурсів, реалізації та захисту екологічних прав, забезпечення екологічної безпеки, вирішення інших довкілльєвих викликів задля забезпечення балансу між економічними, екологічними й соціальними інтересами.

Джерела права Європейського Союзу – це зовнішні форми вираження його правових норм. Форми права Європейського Союзу створюють цілісну систему джерел з належною для такої системи ієрархією актів. Система джерел права Європейського Союзу має свою специфіку та включає три великих розділи: джерела первинного права; джерела вторинного права; джерела прецедентного права [5, с. 97].

Крім цього, варто зважати, що ЄС є потужним учасником міжнародної діяльності та підписантом численних документів, які призначені для вирішення глобальних (зовнішньо-багатосторонніх), регіональних (внутрішньо-європейських) і субрегіональних (зовнішньо-двосторонніх, внутрішніх міждержавних) проблем, у тому числі з питань довкілля. Так само ЄС співпрацює з сусідніми державами, організаціями стратегічного партнерства, потенційними державами-кандидатами для розробки єдиної екологічної політики й досягнення спільних екологічних цілей. Відтак ЄС ратифікував положення цих документів чи імплементував їх у свої дії.

Усі джерела європейського права пов'язані ієрархічною системою, в якій вищою юридичною силою наділені джерела первинного права. На основі первинного права органи Європейського Союзу приймають норми вторинного права. Відносно самостійними групами є норми прецедентного права та міжнародні договори [7, с. 52].

Якщо вести мову про місце довкілльєвого права ЄС у системі європейського права, то це доречно з'ясувати шляхом визначення питомої ваги довкілльєвих норм у законодавстві ЄС, зокрема серед джерел первинного (установчі договори) та вторинного (директиви, регламенти, рішення, рекомендації й висновки) права ЄС.

Отож у згаданих Паризькому та Римських договорах, враховуючи передумови для об'єднання в тодішні співтовариства й мету їх діяльності, завдання охорони довкілля не те що не входили до числа пріоритетних, але й не піднімалися в принципі.

Від початку створення і до 1972 року Європейські Співтовариства не мали жодної компетенції у сфері навколишнього середовища. Проводились лише окремі заходи в цій сфері, існували окремі норми, що регулювали такі питання [7, с. 10]. Загалом же започаткуванням екологічного законодавства ЄС вважається рішення Паризького саміту на вищому рівні, що відбувся у жовтні 1972 року, невдовзі після Стокгольмської конференції ООН з проблем оточуючого людину середовища. На цьому саміті глави держав та урядів Європейського економічного співтовариства заявили, що надалі «особлива увага приділятиметься нематеріальним цінностям і захисту навколишнього середовища, щоби прогрес дійсно міг бути поставлений на службу людству» та підкреслили «важливість екологічної політики Співтовариства» [10, с. 7]. Держави-члени ЄС приймають Декларацію щодо програми дій із навколишнього середовища, а на початку 1973 року була прийнята Перша програма дій із навколишнього середовища (на 1973–1976 рр.). Її можна вважати першим офіційним документом, у якому були сформульовані основні принципи європейської політики у сфері охорони навколишнього середовища. З цього моменту всі пріоритетні дії Співтовариства у сфері охорони довкілля визначаються так званими програмами дій, які, хоча і не мають обов'язкової юридичної сили, є важливим інструментом регулювання питань, що стосуються охорони довкілля [7, с. 11]. У подальшому Європейським парламентом та Радою Євро-союзу було прийнято ще сім аналогічних програм з визначення середньострокових цілей європейської екологічної політики на декілька років [10, с. 8].

Кожна програма дій відображала довкілльєві цілі європейської спільноти, виходячи з викликів, які поставали перед нею в силу поточних змін і потенційних загроз у виробничому, енергетичному, управлінському та інших секторах.

Наприклад, перші дві програми дій з навколишнього середовища закріпили такі принципи екологічної політики: запобігання забрудненню, а не боротьба з наслідками негативного впливу; врахування впливу на навколишнє середовище на ранніх стадіях прийняття рішень; зменшення використання природних ресурсів і природи, що може суттєво вплинути на екологічний баланс; покращення наукових і технічних знань, з метою вживання ефективних заходів для збереження й поліпшення навколишнього середовища; «забруднювач платить»; уникнення трансграничного впливу; врахування в екологічній політиці Співтовариством і державами-членами інтересів країн, що розвиваються; визначення довготермінової концепції європейської екологічної політики; розвиток екологічної освіти; координація національних програм у сфері навколишнього середовища Співтовариством та ін. [10, с. 11–12]. А при виконанні сьомої Програми у грудні 2019 року Європейською Комісією було представлено Європейський зелений курс, головною метою якого є перетворення Євро-союзу до 2050 року на перший у світі кліматично нейтральний континент з ефективною, сталою та конкурентоспроможною економікою, гарантуючи справедливий та інклюзивний характер зеленого переходу для усіх країн-членів Спільноти [10, с. 14].

Також програми дій формували вектори розвитку вторинного довкілля законодавства ЄС.

До прикладу, протягом п'ятирічного періоду виконання третьої Програми, Європейським парламентом та Радою було прийнято понад 60 правових актів з екологічних питань [10, с. 9]. А серед прийнятих у роки дії четвертої Програми актів можна відмітити: директиви щодо гармонізації національного екологічного законодавства держав-членів; директиву 90/313/ЄЕС від 7 червня 1990 року про свободу доступу до інформації про навколишнє середовище; низку директив щодо охорони довкілля від забруднення; дві директиви 90/219/ЄЕС та 90/220/ЄЕС від 23 квітня 1990 року про обмежене використання та про навмисний випуск у навколишнє середовище генетично модифікованих мікроорганізмів [10, с. 11–12].

Таким чином, проходив активний розвиток вторинного законодавства Європейських Співтовариств у сфері навколишнього середовища, незважаючи на відсутність відповідних положень щодо охорони довкілля в первинному законодавстві, тобто в установчих договорах Європейських Співтовариств. Тим не менше, Суд Європейських Співтовариств ще у 1985 р. в одній із своїх справ називає охорону навколишнього середовища одним із завдань Співтовариства та виправдовує обмеження, пов'язані з розміщенням відходів, необхідністю охорони довкілля [7, с. 13].

Поштовхом для введення довкіллевих проблем у норми установчих договорів слугував Єдиний європейський акт (1986) [11], яким Договір про

Європейське економічне співтовариство було доповнено розділом «Довкілля». Цей документ не просто встановив, що завдання захисту довкілля є складовою частиною інших напрямів політики Співтовариства, але й закріпив такі принципи діяльності щодо нього як: превентивних дій; відшкодування шкоди навколишньому середовищу, головним чином шляхом усунення його джерел; оплати збитку тими, хто його заподіяв.

Договір про заснування Європейського Союзу 1992 року поставив нову ціль перед державами-членами – досягнення збалансованого та сталого розвитку. Було визначено ще одну ціль політики Співтовариства в сфері захисту навколишнього середовища – забезпечення на міжнародному рівні заходів, пов'язаних з вирішенням екологічних проблем у регіональному і міжнародному масштабах. Важливе значення для розвитку політики у сфері охорони довкілля мав і Амстердамський договір 1997 року, який ввів принцип захисту навколишнього середовища як принцип діяльності Європейського Співтовариства [7, с. 14–15]. В 2007 році Лісабонський договір зробив зміну клімату та сталий розвиток пріоритетними. Він також надав ЄС правосуб'єктність для укладання міжнародних угод [12].

Сьогодні ключові довкіллеві норми первинного законодавства ЄС містяться в розділі XX Договору про функціонування Європейського Союзу (в основному ст. ст. 11, 191–193, побіжно ст. ст. 114, 171, 194) та підтверджують довкілльову орієнтацію всіх політик і дій ЄС у ст. ст. 3, 21 Договору про Європейський Союз [1], ст. 37 Хартії основоположних прав Європейського Союзу (2007) [13].

Проте зрозуміло, що фактично ці правові норми мають декларативний характер і деталізуються вже в актах вторинного законодавства ЄС. Останнє представлене об'ємною та розгалуженою системою директив, регламентів, рішень, рекомендацій і висновків щодо довкілля. При цьому лівова частка в ній припадає саме на директиви й регламенти. Традиційно серед них виділяють нормативно-правові акти загального характеру (горизонтальне довкілльове законодавство ЄС) і поресурсове (галузеве довкілльове законодавство ЄС).

Перша група включає документи, які поширюються на всі довкіллеві напрямки та охоплюють підходи, що мають універсальне застосування в довкіллевих питаннях. Наприклад, Директива 2001/42/ЄС про оцінку впливу окремих планів і програм на навколишнє середовище, Директива 2003/4/ЄС про доступ громадськості до інформації про навколишнє природне середовище та про скасування Директиви Ради 90/313/ЄЕС, Директива 2004/35/ЄС про екологічну відповідальність за попередження та ліквідацію наслідків завданої навколишньому середовищу шкоди, Директива 2011/92/EU про оцінювання впливу деяких публічних

і приватних проєктів на довкілля (кодифікація), Регламент (ЄС) № 1367/2006 про застосування положень Орхуської конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища, до установ і органів Співтовариства, Регламент (ЄС) № 1221/2009 про добровільну участь організацій у схемі екологічного менеджменту та аудиту Співтовариства (EMAS), що скасовує Регламент (ЄС) № 761/2001 і Рішення Комісії 2001/681/ЄС та 2006/193/ЄС, Рішення Ради 2005/370/ЄС про укладення від імені Європейського Співтовариства Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища й інші.

До другої групи належать акти ЄС, які застосовуються при регулюванні конкретних довкіллевих проблем галузевого характеру, до прикладу: збереження

біологічного різноманіття, захист лісів, охорона вод, якість атмосферного повітря, управління відходами, зміни клімату тощо. За різними даними в законодавстві ЄС їх налічується від 200 до понад 300 найменувань.

Висновки. Принагідно наголосимо, що довкілля є не просто окремим вектором політики ЄС чи обов'язковим елементом для врахування при розбудові потенціалу ЄС. Зараз сміливо можна констатувати, що довкілльєве право ЄС виступає рушієм розвитку й орієнтиром руху права ЄС загалом. Саме довкілльєві питання й необхідність раціональних відповідей на них, потреба в виробленні спільної дорожньої карти для дій закладаються в основу сучасної стратегії ЄС і визначають перспективні напрямки як для внутрішнього поступу держав-членів, так і зовнішньої прогресу ЄС у економічній, екологічній і соціальній сферах. Яскравим доказом чого слугує нова ініціатива ЄС – Європейський зелений курс.

Список використаних джерел:

1. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями від 07.02.1992 р., 25.03.1957 р. Дата оновлення: 30.03.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text (дата звернення: 24.03.2026).
2. Treaty establishing the European Coal and Steel Community (ECSC) (Treaty of Paris). URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/treaty-establishing-the-european-coal-and-steel-community-ecsc-treaty.html> (дата звернення: 24.03.2026)
3. Treaty establishing the European Economic Community (EEC) (Treaty of Rome). URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/treaty-of-rome-eeec.html> (дата звернення: 24.03.2026).
4. Treaty on the European Atomic Energy Community (Euratom) (Treaty of Rome). URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/treaty-on-the-european-atomic-energy-community-euratom.html> (дата звернення: 24.03.2026).
5. Оніщенко Н. М. Правова система Європейського Союзу в контексті концепцій та вимірів науки порівняльного правознавства. Європейське право та порівняльне правознавство: Збірник статей / За ред. Ю. С. Шемшученка, І. С. Гриценка, О. В. Кресіна; упор. О. В. Кресін, О. Д. Рожко. Київ-Шамборі: Логос, 2010. 588 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SBORNIKI_2020/55626835.pdf (дата звернення: 24.03.2026).
6. Корнієнко М. В. Співвідношення права ЄС та Європейського права. *Право і суспільство*. 2012. № 3. С. 18–22. URL: http://www.pravoisustilstvo.org.ua/archive/2012/3_2012/04.pdf (дата звернення: 24.03.2026).
7. Микієвич М. М., Андрусевич Н. І., Будякова Т. О. Європейське право навколишнього середовища: навчальний посібник. Львів: БФ “Екоправо-Львів”, 2004. 256 с. URL: https://epl.org.ua/wp-content/uploads/2015/05/EUROPEAN_UNION_ENVIRONMENTAL_LAW_02.pdf (дата звернення: 24.03.2026).
8. Битяк Ю. П., Яковюк І. В. Європейський правовий простір і правова система ЄС: співвідношення категорій. *Правова доктрина – основа формування правової системи держави*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 20-річчю НАПрН України та обговоренню п'яти томної монографії «Правова доктрина України» (Харків, 20–21 листопада 2013 р.). Харків: Національна академія правових наук України, 2013. С. 194–197. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7171/1/Bityk_Ykovyuk_194.pdf (дата звернення: 24.03.2026).
9. Суханова Д. Особливості правової системи Європейського Союзу та її співвідношення з міжнародними та національними правовими системами. *Юридичний вісник*. 2024. № 1. С. 211–217. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v1_2024/24.pdf (дата звернення: 24.03.2026). DOI: <https://doi.org/10.32782/yuv.v1.2024.22>
10. Дослідницька служба Верховної Ради України. Концепція адаптації природоохоронного законодавства України до екологічного надбання Європейського Союзу (“The EU Environmental Acquis”). 26 с. URL: <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/32271.pdf> (дата звернення: 24.03.2026).
11. Єдиний європейський акт від 17.02.1986 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_028#Text (дата звернення: 24.03.2026).
12. Environment policy: general principles and basic framework. URL: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/71/environment-policy-general-principles-and-basic-framework> (дата звернення: 24.03.2026).
13. Charter of Fundamental Rights of the European Union of 12.12.2007. Date of publication: 07.06.2016. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:12016P/TXT> (Last accessed: 24.03.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 24.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 21.05.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

УДК 351:502

DOI <https://doi.org/10.37687/2413-7189.2026.1.3>

Ємельяненко К. О.,

кандидат юридичних наук,
докторант кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства
Національного університету біоресурсів і природокористування України
ORCID: 0000-0002-7035-6470

Ладиченко В. В.,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства
Національного університету біоресурсів і природокористування України
ORCID: 0000-0002-7823-7572

Яринко Б. В.,

кандидат юридичних наук,
науковий співробітник кафедри міжнародного права
та порівняльного правознавства
Національного університету біоресурсів і природокористування України
ORCID: 0000-0002-6448-9111

ДО ПИТАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПРАВОВИХ ЗАСАД ЕКОЛОГІЧНОГО КОНТРОЛЮ В СЛОВАЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

ON THE ISSUE OF ENVIRONMENTAL SAFETY AND LEGAL BASIS OF ENVIRONMENTAL CONTROL IN THE SLOVAK REPUBLIC

Авторами даної статті розглянуто сучасне законодавче забезпечення екологічної безпеки в Словацькій Республіці з викладенням аналітичного огляду правових засад здійснення екологічного контролю на національному та місцевому рівнях із урахуванням застосування актів ЄС. В зв'язку з підвищеною досліджуваністю проблематики екологічного права та екологічної безпеки як однієї з категорій сталого розвитку в Словацькій Республіці, авторами зосереджується увага на діяльності суб'єктів правового регулювання та наявності як регуляторної так і адміністративної складової в їх повноваженнях щодо контролю та нагляду в сфері охорони навколишнього середовища, а також висвітлено доктринальні наукові погляди деяких українських та словацьких науковців в контексті екологічної безпеки загалом. Авторами проаналізовано положення Конституції Словацької Республіки, законів та нормативних актів, що складають основу правового регулювання в питанні забезпечення екологічної безпеки, та звертають увагу на принципи екологічного права в цілому, на яких засновується функціонування центральних та місцевих органів державної влади, здійснення повноважень органами місцевого самоврядування в даній сфері. Також авторами звертається увага на функціонування інституту та компетенцію Громадського омбудсмена в контексті здійснення ним повноважень в частині захисту порушених прав щодо доступу до природних ресурсів, зокрема його право на звернення до Конституційного суду Словацької Республіки. Водночас, автори статті зауважують на механізмах та інструментах, що слугують ефективному здійсненню екологічного контролю, серед яких застосування звернень до інших органів влади, а також таких, що мають спеціальний статус та покликані всебічно сприяти органам екологічної безпеки усіх рівнів у здійсненні ними заходів екологічного контролю. Авторами відзначаються праці словацьких науковців, якими наголошується на принципових підходах, через які держава забезпечує контроль за раціональним використанням природних ресурсів, охорону сільськогосподарських та лісових угідь, забезпечує належний екологічний баланс та ефективний захист довкілля, забезпечує охорону визначених видів диких рослин.

Ключові слова: екологічна безпека, екологічний контроль, органи екологічного контролю Словацької Республіки, повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування у здійсненні екологічного контролю, заходи екологічної безпеки.

The authors of this article have examined the current legislative framework for environmental safety in the Slovak Republic, presenting an analytical overview of the legal foundations for environmental control at national and local levels, taking into account the application of EU legislation. Given the increased focus on issues of environmental law and environmental safety as one of the categories of sustainable development in the Slovak Republic, the authors focus on the activities of legal regulatory bodies and the presence of both regulatory and administrative components within their powers regarding control and supervision in the field of environmental protection; they also highlight the doctrinal

academic views of certain Ukrainian and Slovak scholars in the context of environmental safety in general. The authors analyse the provisions of the Constitution of the Slovak Republic, laws and regulations that form the basis of legal regulation regarding the assurance of environmental safety, and draw attention to the principles of environmental law in general, upon which the functioning of central and local government bodies and the exercise of powers by local self-government bodies in this sphere are based. The authors also draw attention to the functioning of the institution and the powers of the Public Ombudsman in the context of the exercise of his or her powers to protect infringed rights regarding access to natural resources, in particular his or her right to appeal to the Constitutional Court of Slovakia. At the same time, the authors of the article highlight the mechanisms and instruments that serve to ensure effective environmental control, including the use of appeals to other authorities, as well as those with special status designed to comprehensively assist environmental protection bodies at all levels in carrying out environmental control measures. The authors highlight the works of Slovak scholars, which emphasize the fundamental approaches through which the state ensures the rational use of natural resources, the protection of agricultural and forest land, maintains ecological balance and effective environmental protection, and ensures the conservation of specific species of wild plants.

Key words: *environmental safety, environmental control, environmental control authorities of the Slovak Republic, powers of state authorities and local self-government bodies in exercising environmental control, environmental safety measures.*

Постановка проблеми. У наукових дослідженнях екологічного права вченими значно глибше стали досліджуватися такі правові інститути як екологічна безпека та екологічний контроль, які відносяться до комплексу основних сучасних екологічних політик держав-членів Європейського Союзу, зокрема Словацької Республіки як держави-члена ЄС. Тому до питання екологічної безпеки та правових засад екологічного контролю, які мають бути проаналізовані та викладені в даній роботі включені наступні: законодавче забезпечення екологічної безпеки в Словаччині, організаційно-правові основи функціонування органів здійснення екологічного контролю в Словаччині, їх повноваження, компетенція та місце в структурі органів влади у Словацькій Республіці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Традиційно в науковому середовищі екологів та фахівців з екологічного права і екологічної безпеки Словаччини значна увага на державному рівні приділяється питанням екологічної безпеки як до вступу Європейський Союз, так і після набуття членства в ЄС. Захист екологічних прав, які становлять невід'ємну складову законодавства Словацької Республіки, засновуються перш за все на забезпеченні прав людини в сфері екології та права на безпечне навколишнє середовище, що закріплено нормами міжнародного публічного права та права Європейського Союзу в межах національного законодавства. Тому наукова тематика екологічної безпеки у країнах Європейського Союзу обумовлена рухом однієї з політик ЄС, що формує тенденції розвитку права в сфері екології та охорони навколишнього середовища держав-членів. Разом з тим, сучасний зарубіжний досвід в питанні екологічної безпеки та екологічного контролю є особливо актуальним для процесу наближення законодавства України до правової системи *acquis communautaire* в міру поступовості набуття Україною статусу держави-члена Європейського Союзу. Постійна заінтересованість серед наявних наукових і практичних

досліджень з питань екологічної безпеки та екологічного контролю відзначаються у працях як українських, так і словацьких вчених сфери національного та міжнародного екологічного права, зокрема: Ю. С. Шемшученка, В. І. Андрейцева, В. В. Носіка, В. В. Костицького, Л. О. Головка, В. В. Ладиченка, Ю. А. Краснової, В. М. Єрмоленка, М. М. Микієвич та ін., а також працях словацьких дослідників як Ю. Янкува, М. Міхаловича, М. Маслена, І. Зіха, Л. Смекалової, О. Капфолової, П. Палучової, д-р Л. Маречка, М. Новак, Я. Ковачікової, Л. Звіякової, М. Зеленьякової, та ін.. Як відзначають українські науковці [1, с. 24–25] доктринальне «бачення розвитку екологічного права як галузі екологічного законодавства і екологічної науки України протягом останніх десятиліть залишається полярним, хоча законодавча та нормативно-правова база визначається триєдиною у складі природоресурсного і природоохоронного законодавства та законодавства про забезпечення екологічної безпеки». Питання правових засад екологічної безпеки та екологічного контролю є актуальним для дослідників України і науково-практичних спільнот Словаччини в сфері екологічного права та політики ЄС в цілому та в державах-членах [2, с. 16–25], [3], [4], [5], [6].

Особливої актуальності питання екологічної безпеки для України набуло за наслідками збройної агресії Російської Федерації на територію України у умовах тривалої та виснажливої війни в пошуках правового змісту та верховенства ідеології екологічної справедливості за необхідністю інтеграції принципів сталого розвитку [7, с. 198, 199], застосування та ефективності яких доведені практичними результатами держав-членів ЄС Східної Європи. Цьому сприяють не лише тісні наукові зв'язки Словаччини та України, а й спільні дослідження та обмін досвідом науковців і практиків в сфері екологічного права, ефективність новітніх правових механізмів екологічної безпеки як правового інституту двох країн [8]. Однак, частина словацьких дослідників зауважує на недостатності вивчення ефективності

правової бази словацького національного законодавства, які «часто не враховують практичних результатів імplementованого законодавства ЄС», серед яких регуляторні аспекти та розбіжності у визначенні повноважень контролюючих органів в сфері охорони навколишнього середовища [9, с. 40].

Разом з тим, українськими науковцями протягом останніх десятиліть спрямовано значні зусилля в сфері вивчення кращих зарубіжних елементів інтеграції України в ЄС та приведення законодавства України у відповідність до стандартів права ЄС. Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу полягає у поетапному прийнятті та впровадженні нормативно-правових актів України, розроблених з урахуванням законодавства Європейського Союзу. В даному дослідженні нами було враховано чинні базові національні та міжнародні нормативно-правові акти, акти законодавства ЄС, зокрема: Договір про функціонування Європейського Союзу [10], Конвенцію про доступ до інформації, участь громадськості у процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція, Aarhus Convention) [11], Декларацію Конференції Організації Об'єднаних Націй з проблем навколишнього середовища (Стокгольмська Декларація) [12], положення Конституції Словацької Республіки [13], закони та акти Уряду Словаччини.

Метою даної статті є дослідження питання правового забезпечення екологічної безпеки в Словацькій Республіці від загальної правової регламентації екологічної безпеки в цілому до аналізу організаційно-правових засад діяльності національних органів екологічного контролю Словаччини, з урахуванням імplementації законодавства ЄС та міжнародних норм. В статті нами використовуються традиційні методи наукового дослідження, що включають аналіз індукцію, дедукцію і узагальнення.

Виклад основного матеріалу. В епоху глобальних екологічних викликів та зростання загроз від зміни клімату до втрати середовища біорізноманіття та поступового руйнування екосистем, Словацька Республіка, як і інші держави-члени ЄС Східної Європи, намагається віднайти баланс для власного сталого розвитку та сталого забезпечення екологічної безпеки на національному рівні, крім власних зусиль, шляхом імplementації директив ЄС та виконання міжнародних договорів. Варто відзначити, що словацькими дослідниками [14, с. 39] звертається особлива увага на ефективність правових механізмів забезпечення дотримання екологічного законодавства (серед іншого, екологічний контроль в лісогосподарській галузі та галузі водного господарства) та інтеграцію принципів сталого розвитку, що так впливають на екологічну безпеку в регіоні загалом. Серед словацьких вчених активно досліджуються і міжнародно-правові механізми захисту прав в галузі

довкілля в міжнародному публічному праві та праві Європейського Союзу, зокрема вченим Ю. Янкувом звертається увага на міжнародні гарантії права людини на безпечне навколишнє середовище в контексті Орхуської конвенції та забезпечення захисту цього права в контексті застосування контрольного механізму означеної Конвенції [15, с. 17, 118–120].

Основні правові засади екологічної безпеки Словаччини закріплені на рівні Конституції Словацької Республіки, а також Законів про охорону природи і ландшафтів [16], Закон про оцінку впливу на навколишнє середовище [17], Закон про Фонд охорони навколишнього середовища [18], Наказ Міністерства охорони навколишнього середовища № 423 від 19.12.2024 [19]. Відповідно до статті 44 Конституції Словацької Республіки кожному гарантується право на сприятливе життєве середовище, а також встановлено обов'язок охороняти та примножувати довкілля та культурну спадщину. Нормою статті також встановлено, що ніхто не може наражати на небезпеку чи пошкоджувати довкілля, природні ресурси та пам'ятки культури понад межі, встановлені законом. Держава забезпечує раціональне використання природних ресурсів, охорону сільськогосподарських угідь та лісових угідь, забезпечує екологічний баланс та ефективний захист довкілля, забезпечує охорону визначених видів диких рослин та тварин. Сільськогосподарські та лісові угіддя, як невідновлювані природні ресурси, користуються особливою охороною з боку держави та суспільства. І статтею 45 Конституції Словаччини також гарантовано право на своєчасну та повну інформацію про стан довкілля та причини і наслідки такого стану. Більше того, нормою ч. 1 статті 55 Конституції Словаччини закріплено, що економіка Словацької Республіки базується на принципах соціально та екологічно орієнтованої ринкової економіки.

В контексті витоків дослідження конституційних норм екологічної сфери, словацьким науковцем М. Масленом [20, с. 399, 400] звертається увага на тісний зв'язок суспільства і довкілля, коли «природа, або природа як частина довкілля, має складну систему балансу та стабільності без втручання в неї людини, тоді як людина, втручаючись у природу для задоволення певних економічних або соціальних потреб, порушує цю систему і баланс». Таким чином, науковцем наголошується на «...необхідності і потребі людині природи для можливості виживання та забезпечення якості життя».

Згідно статті 16 чинного Закону про організацію діяльності уряду та організацію центрального державного управління [21], Міністерство охорони навколишнього середовища Словацької Республіки (Міністерство) є центральним органом державного управління з питань створення та захисту навколишнього середовища, включаючи наступні сфери: а) охорона природи та ландшафту; б) охорона якості

та кількості води та її раціональне використання; в) захист повітряного та озонового шарів Землі; г) зонування та будівельні норми; д) управління відходами; е) оцінка впливу на навколишнє середовище; г) забезпечення єдиної системи екологічної інформації та моніторингу територій, геологічні дослідження та розвідку; д) захист та регулювання торгівлі видами диких тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення; е) генетично модифіковані організми.

Відповідно до ч. 1 статті 1 Закону про державне управління охороною навколишнього середовища та про внесення змін і доповнень до деяких законів [22] органами державного управління, відповідальними за створення та охорону навколишнього середовища є: Міністерство охорони навколишнього середовища Словацької Республіки (Міністерство), районні офіси в обласному центрі, районні офіси, Словацька екологічна інспекція (інспекція). Державне управління в сфері охорони навколишнього середовища також здійснюється муніципалітетами в межах повноважень, встановлених спеціальними нормативними актами.

У здійсненні контрольної функції, згідно п.п. «б», «д», «й» ч. 1 статті 2 Закону про державне управління охороною навколишнього середовища Міністерство, як центральний орган державного управління з питань охорони навколишнього середовища, керує та контролює діяльність державного управління з охорони навколишнього середовища, яке здійснюється районними управліннями в обласному центрі та інспекцією, а також керує та контролює діяльність державного управління у справах охорони зразків, яку здійснюють районні управління, здійснює загальний державний нагляд в даній сфері. При цьому, згідно п.п. «г», «д», «е» ч. 2 статті 5 Закону про державне управління охороною навколишнього середовища, районні офіси інспекцій охорони навколишнього середовища здійснюють контроль щодо виконання функції державного управління у сфері охорони навколишнього середовища, що здійснюється муніципалітетами, а також здійснюють контроль адміністрування у сфері з охорони навколишнього середовища згідно Закону, здійснюють державний нагляд у питаннях досягнення цілей державної екологічної політики на місцевому рівні шляхом дій, на які надано підтримку з Фонду навколишнього середовища (здебільшого, це матеріально-технічна та фінансова підтримка). Саме місцеві інспекції визначені Законом як професійні державні контрольні органи, які здійснюють: – державний нагляд у питаннях охорони навколишнього середовища в обсязі та на умовах, встановлених спеціальними нормативними актами; – місцеве державне управління у сфері комплексного запобігання та контролю забруднення навколишнього середовища відповідно до спеціального Закону про комплексне

запобігання та контроль забруднення навколишнього середовища та про внесення змін і доповнень до деяких законів [23] (п.п. «а», «в», «г», «г» ч. 1 статті 9 цього Закону); – повноваження наглядового органу відповідно до спеціальних положень Закону про біоциди [24]; – державний нагляд у питаннях досягнення цілей державної екологічної політики на національному та регіональному рівнях шляхом дій, на які надано підтримку з Фонду навколишнього середовища.

Особлива роль у законодавстві Словаччини введена Громадському омбудсмену, статус та повноваження якого визначені статтею 151а Конституції Словацької Республіки. Громадський омбудсмен є незалежним органом Словацької Республіки, який у межах та порядку, передбачених законом, захищає основні права та свободи фізичних та юридичних осіб у провадженнях перед органами державного управління та іншими органами, якщо їхні дії, рішення чи бездіяльність суперечать закону. У випадках, передбачених законом, Громадський омбудсмен може брати участь у притягненні до відповідальності осіб, які працюють в органах державної влади, якщо такі особи порушили основні права чи свободи фізичних та юридичних осіб. Крім того, усі органи державної влади мають надавати Громадському омбудсмену необхідні сприяння та співпрацю. Зокрема, згідно ч. 2 статті 151а Конституції Громадський омбудсмен наділений правом звернення до Конституційного суду Словацької Республіки з клопотанням про порушення відповідного провадження. В даному контексті, словацькими дослідниками звертається увага на рішення Конституційного суду щодо порушення прав доступу до води та природних ресурсів [20, с. 410]. На переконання М. Маслена, це зумовлено, головним чином, відповідною судовою практикою Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), серед яких, до прикладу, справа Лопес Остра проти Іспанії (López Ostra v. Spain, 1994) [25] та рішення Суду ЄС. Як резюмує науковець, виносячи рішення щодо права на сприятливе навколишнє середовище, Конституційний Суд Словаччини дотримується всіх принципів міжнародного екологічного права, встановлених на Конференції зі сталого розвитку в Ріо-де-Жанейро в 1992 році (принцип сталого розвитку, принцип обережності, принцип запобігання). Більше того, посилаючись на положення ч.3 статті 1 Конституційного Закону № 227/2002 охорона довкілля визначена невід'ємною частиною конституційної цінності державної безпеки [26].

Відповідно до положень п.п. «h», «o» ч. 3 статті 4 Закону про муніципальні органи Словаччини [27] визначено, що здійснюючи самоврядування, муніципалітет, зокрема створює та захищає здорові умови та здоровий спосіб життя і праці для мешканців громади муніципалітету, захищає

навколишнє середовище, та забезпечує збереження природних цінностей відповідно до Закону про охорону пам'яток (ч. 1 ст. 18 Закону) [28].

Відповідно до ч. 4 статті 20b Закону про муніципальні органи одним з предметів діяльності асоціації муніципалітетів (асоціації органів місцевого самоврядування) перевагою є сфера охорони навколишнього середовища, серед іншого, збір, утилізація та переробка побутових відходів, відведення та очищення стічних вод тощо.

За визначенням статті 1 Закону про охорону природи та ландшафтів (Закон про охорону природи) закладено правові основи компетенції органів державного управління та муніципалітетів в даній сфері, а також права та обов'язки юридичних та фізичних осіб щодо охорони природи та ландшафту.

Згідно ч. 1 статті 65 Закону про охорону природи та ландшафтів Міністерство охорони навколишнього середовища виконує функцію головного державного контролера у справах охорони природи та ландшафту та проводить центральні аудити стану особливо охоронюваних частин природи та ландшафту Словаччини.

Відповідно до норми встановленої ч. 1 статті 65a Закону про охорону природи та ландшафтів Державна інспекція охорони природи Словацької Республіки (екологічна інспекція) є професійною організацією з охорони природи та ландшафтів із загальнонаціональною юрисдикцією, заснованою Міністерством як допоміжна ланка, що забезпечує виконання завдань у сфері охорони природи та ландшафтів згідно даного Закону та спеціальних нормативних актів.

Згідно ч. 1 статті 6b Закону про охорону природи та ландшафтів Державна інспекція охорони навколишнього середовища є органом державного екологічного контролю, через який Міністерство: – здійснює державний нагляд, – накладає санкції на фізичних осіб, підприємців та інших юридичних осіб відповідно до цього Закону та звітує перед Міністерством про їх накладення; – здійснює управлінську функцію в частині вжиття необхідних коригувальних заходів для усунення виявлених недоліків в сфері екології; – є уповноваженою особою (в особі місцевих органів) щодо направлення на проведення аналізу крові або інших тканин (серед іншого, здійснення тесту ДНК) для підтвердження особи (тварини, птаха тощо), походження та виду тварин, що перебувають під спеціальною державною охороною.

Згідно ч. 1 статті 67 Закону про охорону природи та ландшафтів районне управління інспекції в обласному центрі забезпечує реалізацію: – проекту охорони заповідної території, заповідника, пам'ятки природи, дерева, що знаходиться під охороною, та їх захисної зони; – проекту захисту зони печери та природного водоспаду; – оголошує,

змінює та скасовує охорону приватної заповідної території. А також управління затверджує: програми догляду за заповідною територією, заповідником, пам'яткою природи, національним заповідником природи, національною пам'яткою природи та деревом, що охороняється; – програми збереження заповідної території, заповідника, пам'ятки природи, національного заповідника природи, національної пам'ятки природи та дерева, що знаходиться під охороною; а також: – проводить регіональні аудити стану охорони особливо охоронюваних частин природи та ландшафту; – видає спеціальні дозволи; здійснює державний контроль. Аналогічно викладені повноваження районного офісу охорони природи. Тобто, як основна місцева одиниця управління, згідно ч. 1 статті 68 районний офіс інспекції охорони навколишнього середовища здійснює державне управління в першу чергу у питаннях охорони природи та ландшафтів у межах, передбачених цим Законом; здійснює заходи захисту елемента ландшафту, що знаходиться під державною охороною; затверджує документ регіональної територіальної системи екологічної стабільності; проводить районні аудити стану особливо охоронюваних частин природи та ландшафту тощо.

Окремі повноваження визначені для муніципалітетів, зокрема в частині збереження лісових ресурсів та частково благоустрою. Згідно ч. 1 статті 69 Закону про охорону природи муніципалітет здійснює наступні повноваження, серед іншого, перш за все здійснює державний контроль у питаннях охорони дерев (п. «а» ч. 1 ст. 69 Закону) та збереження лісових ресурсів і зелених насаджень, зокрема наступне: – вжиття заходів щодо збереження, ідентифікації дерев та вирубки лісів; – затвердження спеціального акту про місцеву територіальну систему екологічної стабільності та документ про догляд за деревами; – здійснення державного нагляду в частині компетенції державного управління в даній сфері в межах закону; – визначення та скасування меж території загальної екологічної охорони; – видання акту щодо встановлення загальнообов'язкового захисту дерев, які є частиною фонду громадських зелених насаджень тощо. Якщо муніципалітет, відповідальний за процедуру видачі дозволу на вирубку дерева, також є заявником на отримання дозволу на вирубку дерева, районний офіс інспекції визначає суб'єкта та процедуру видачі дозволу на вирубку дерева.

За змістом ч. 1 статті 71 Закону про охорону природи та ландшафтів державний екологічний контроль включає в себе державний нагляд та визначення того, чи дотримуються фізичні або юридичні особи даного Закону та загальнообов'язкових правових норм (нормативних актів), виданих для його виконання, а також рішень органів охорони природи, виданих на їх підставі. Наступний абзац ч. 1

цієї ж статті 71 Закону надає роз'яснення, де визна-чає здійснення екологічного контролю як діяльність щодо розслідування фактів відповідно до вимог, звинувачення про порушення прав або скарг, що вказують на порушення цього Закону, метою якого є отримання необхідних документів для визначення того, чи мало місце протиправне діяння (бездіяльність), яке може становити проступок або інше адміністративне правопорушення згідно з цим Законом, та визначення особи чи суб'єкта, яким було вчинено таку діяльність.

Нормою ч. 2 статті 71 Закону визначено наступні повноваження працівників органів охорони природи, зокрема в частині здійснення ними державного контролю: а) право доступу до території або приміщення чи споруди, що використовуються для підприємницької чи іншої економічної діяльності; б) право вимагати підтвердження чи встановлення особи та місця проживання осіб; с) право на запит інформації, даних та пояснень щодо фактів, що мають значення для здійснення державного нагляду; d) право проводити необхідні розслідування; е) право викликати осіб для надання пояснень з фактів, що мають значення для здійснення державного контролю; f) право вимагати надання необхідних документів, файлів та інших документів, необхідних для здійснення державного контролю; g) право переглядати відповідні документи; h) право вилучати оригінали документів та інші документи, необхідні для забезпечення доказів; ж) право отримувати необхідні зразки; і) право вимагати від особи, яка володіє тваринами або рослинами, що знаходяться під охороною, їх належної ідентифікації; j) право використовувати технічні засоби для створення фото-, відео- та аудіо-записів, необхідних для забезпечення доказів, якщо їх використання не заборонено спеціальним нормативним актом; k) право обмежувати або встановлення заборони на здійснення діяльності до з'ясування питання або отримання доказів під час здійснення державного контролю. Також, ч. 3 статті 71 Закону визначено, що орган охорони природи може залучати інших осіб для виконання завдань у рамках державного контролю, що визначається як здійснення спеціального заходу державного нагляду в суспільних інтересах. Такі залучені особи можуть брати участь у здійсненні державного контролю лише під керівництвом працівника, уповноваженого здійснювати такий державний контроль, та за наявності в нього повноважень. Однак, згідно ч. 5 статті 71 Закону при цьому працівник органу охорони природи, який здійснює державний нагляд, зобов'язаний: а) пред'явити службове посвідчення або спеціальний письмовий дозвіл на здійснення державного нагляду; б) надати підтвердження про отримання документів та інших письмових матеріалів, та забезпечити їх належний захист від втрати, знищення, пошкодження або неправомірного

використання, отримання особі, від якої такі документи було отримано; с) передати особі вилучені документи та інші документи, якщо вони не є необхідними для подальшого провадження у справі про адміністративне правопорушення або провадження у справі про вилучення згідно з цим Законом; d) зберігати таємницю щодо фактів, отриманих під час здійснення державного нагляду, за винятком надання отриманої таким чином інформації суду в межах цивільного провадження або слідчому органу в межах кримінального провадження.

Крім того, органи державної влади, фізичні та юридичні особи зобов'язані надавати органам охорони природи повне сприяння у здійсненні державного контролю у необхідних межах. Законом встановлена норма, згідно з якою будь-яка особа, яка здійснює діяльність, що пов'язана з наявністю окремого дозволу (здійснення господарської діяльності, що пов'язана з ресурсами та впливом на довкілля згідно до цього Закону), зобов'язана на вимогу працівників органів охорони природи надати доказ чинного рішення органу охорони природи, яким встановлюється особливий режим такої діяльності (ч. 7 статті 71 Закону). Під час перевірки, на підставі встановлених фактів та достатнього обґрунтування про вчинення протиправного діяння фізичною або юридичною особою, орган охорони природи складає протокол із зазначенням порушеного положення закону, результатом чого є відкриття адміністративного провадження. В разі порушення або перешкоджання здійсненню контролю органом охорони навколишнього середовища може бути накладено штраф у розмірі від 30 до 1500 євро, кошти від якого спрямовуються в дохід Фонду охорони навколишнього середовища (ст.ст. 10,15 Закону).

За змістом статті 54 Закону про оцінку впливу на навколишнє середовище (Закон про оцінку впливу) Міністерство охорони навколишнього середовища також визначене центральним органом державної влади з питань здійснення слідчих дій у провадженнях щодо оцінки впливу на навколишнє середовище та розгляду скарг згідно Закону, а відповідно за результатами здійснення контрольної функції в сфері екологічної безпеки. Згідно ч. 2 статті 54 означеного Закону, серед іншого, Міністерство здійснює державне управління щодо оцінки впливу на навколишнє середовище; виконує завдання контактного центру, в разі здійснення заходів оцінки впливу в провадженні, що перетинає національні кордони Словаччини; забезпечує виконання процедурних рішень, що визначені державними стратегічними актами міжнародного характеру. Крім Міністерства, як центрального органу виконавчої влади, повноваження зі здійснення екологічного контролю шляхом визначення оцінки впливу на навколишнє середовище здійснюють регіональні та місцеві органи, частково органи

місцевого самоврядування в межах своїх повноважень, а також органи Екологічної інспекції Словаччини, галузеві органи влади в межах компетенції (ст. 53 Закону про оцінку впливу).

Наразі в науковому та професійному середовищі Словаччини активно обговорюється [29] імплементація Директиви ЄС 2024/1203 про захист довкілля через кримінальне право [30], що має на меті подальше посилення контролю та відповідальності за правопорушення у сфері екологічної безпеки, зокрема розширення переліку видів екологічних правопорушень (ч. 2 статті 3 Директиви), за які має бути передбачена кримінальна відповідальність, а також посилення повноважень інституту національної прокуратури, співпраці з органами ЄС, включаючи Європейську прокуратуру та Європейське бюро з боротьби з шахрайством щодо ефективного розслідування злочинів в сфері екологічної безпеки та екологічної шкоди (ст.ст. 18,20 Директиви).

Висновки. Результати даного аналітичного огляду дають нам можливість висувати декілька підсумкових тез щодо екологічної безпеки та правових засад екологічного контролю в Словацькій Республіці. По-перше, право на екологічну безпеку є конституційною гарантією та одночасно обов'язком кожного охороняти та берегти довкілля Словацької Республіки. По-друге, в Словацькій Республіці досить детально та змістовно впроваджені положення законодавства про екологічну безпеку,

якими закладено підходи та механізми здійснення екологічного контролю компетентними органами та суб'єктами, на діяльність яких направлене правове регулювання, з метою підтримання екологічної безпеки в цілому. В даному контексті, контрольні функції органів, що здійснюють екологічний контроль, чітко визначені та мають широкі межі застосування як до господарюючих суб'єктів, так і до мешканців певної територіальної громади, передбачають здійснення слідчих дій у провадженнях в межах здійснення екологічного контролю (крім правоохоронних органів та органів прокуратури), із забезпеченням заходів сприяння від інших органів державної влади та місцевого самоврядування. По-третє, особлива роль Громадського омбудсмена, що наділений правом звернення до Конституційного суду Словацької Республіки з клопотанням про порушення щодо порушення екологічних прав як фактору здійснення екологічного контролю. По-четверте, слід відзначити, що кожен з законів, що містить положення про екологічну безпеку та екологічний контроль, містить окремий перелік актів ЄС, які були внесені для імплементації положень європейського законодавства до законодавства Словаччини. А також те, що кожен такий перелік в законі закріплюється окремим додатком до основного закону за попередньої ініціативи Уряду Словаччини і прийняттям окремим законом про внесення змін до чинного закону.

Список використаних джерел:

1. Екологічне право і законодавство суверенної України : проблеми реалізації державної екологічної політики : монографія / В. І. Андрейцев. Д. Національний гірничий університет. 2011. 373 с.
2. Охорона навколишнього природного середовища: європейський досвід : монографія / В. В. Ладиченко, Л. О. Головка, О. В. Гулак, С. О. Кідалов. К.: 2022. 204 с. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u212/monografiya_2022-.pdf (дата звернення: 21.04.2026).
3. Смеляненко К., Ладиченко В., Яринко Б. Європейський правовий вимір екологічної безпеки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Випуск № 91 (5). 2025. С.102–111. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/11/17-4.pdf> (дата звернення: 21.04.2026).
4. Смеляненко К., Ладиченко В., Яринко Б. До питання екологічної безпеки та правових засад екологічного контролю в Республіці Польща. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Випуск № 92 (2). 2025. С. 310–322. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/350430/337587> (дата звернення: 21.04.2026).
5. Смеляненко К., Ладиченко В., Яринко Б. До питання екологічної безпеки та правових засад екологічного контролю в Румунії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Випуск № 93 (2). 2026. С. 243–253. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/355279/341292> (дата звернення: 21.04.2026).
6. Смеляненко К., Ладиченко В., Яринко Б. До питання екологічної безпеки та правових засад екологічного контролю в Естонській Республіці. *Науковий вісник публічного та приватного права*. № 4. 2024/12. С. 64–71. URL: <https://www.nvppp.in.ua/vip/2024/4/13.pdf> (дата звернення: 21.04.2026).
7. Krasnova, Y., Trehub, O., Ladychenko, V., Yankovskyi, S., & Bevz, O. (2024). The ideology of environmental justice: a Ukrainian case study. *Amazonia Investiga*, 13(82), 197–207. <https://doi.org/10.34069/AI/2024.82.10.16> URL: <https://www.amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/2883> (дата звернення: 21.04.2026).
8. Zicha, Jiří; Směkalová, Lenka; Kapplová, Olga; Golovko, Liudmyla (*Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta managementu a ekonomiky*, 2021-12-10) DOI: <https://doi.org/10.7441/978-80-7678-055-2> URL: <http://hdl.handle.net/10563/50140> (дата звернення: 21.04.2026).
9. Novak, M., & Kovacicova, J. (2024). Strengthening Legal Frameworks for Nature Conservation and Environmental Protection in Slovakia: A Path Towards Sustainable Development. *Advances in Public Law and Crime*,1(1), 32–44. URL: <https://doi.org/10.69725/plice.v1i1.122> (дата звернення: 21.04.2026).
10. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. Website of the European Union. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2012/oj/eng (дата звернення: 21.04.2026).
11. Access to information, public participation and access to justice in environmental matters (Aarhus Convention). Website of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/>

access-to-information-public-participation-and-access-to-justice-in-environmental-matters-aarhus-convention.html (дата звернення: 21.04.2026).

12. Declaration on environmental problems: decision of the United Nations Conference (Stockholm Declaration) dated 06.16.1972. United Nations website. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declaratenv.shtml (дата звернення: 21.04.2026).

13. Ústava Slovenskej republiky. Ústavný zákon z 1. septembra 1992 č. №460/1992 Zb.. URL: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1992-460> (дата звернення: 21.04.2026).

14. Novak, M., & Kovacikova, J. (2024). Strengthening Legal Frameworks for Nature Conservation and Environmental Protection in Slovakia: A Path Towards Sustainable Development. *Advances in Public Law and Crime*, 1(1), 32–44. URL: <https://doi.org/10.69725/plice.v1i1.122> (дата звернення: 21.04.2026).

15. Jankuv, J.: Mechanizmy ochrany ľudských environmentálnych práv v medzinárodnom práve verejnom, v práve Európskej únie a v právnom poriadku Slovenskej republiky. 1. vydanie. Praha: Leges, 2018, 200 s. ISBN 978-80-7502-309-4. URL: <https://www.truni.sk/sites/default/files/uk/f000137.pdf> (дата звернення: 21.04.2026).

16. ZÁKON z 25. júna 2002 o ochrane prírody a krajiny № 543/2002 Z. z.. URL: <https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/2002/543/20190102.html> (дата звернення: 21.04.2026).

17. ZÁKON zo 14. decembra 2005 o posudzovaní vplyvov na životné prostredie a o zmene a doplnení niektorých zákonov № 24/2006 Z. z.. URL: <https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/2006/24/> (дата звернення: 21.04.2026).

18. ZÁKON z 21. októbra 2004 o Environmentálnom фонде a o zmene a doplnení niektorých zákonov 587/2004 Z. z. URL: <https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/2004/587/> (дата звернення: 21.04.2026).

19. VYHLÁŠKA Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky z 19. decembra 2024 № 423 ktorou sa mení a dopĺňa vyhláška Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky č. 170/2021 Z. z. URL: <https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/2024/423/> (дата звернення: 21.04.2026).

20. Maslen, M. (2022) Slovak Republic: Constitution and the Protection of Environment and Natural Resources, in Szilágyi, J.E. (ed.) Constitutional Protection of the Environment and Future Generations: Legislation and Practice in Certain Central European Countries. Miskolc–Budapest: Studies of the Central European Professors' Network, pp. 399–437. DOI: 10.54237/profnet.2022.jeszcpfeg_10 URL: <https://books.ceapublishing.hu/index.php/ceaprofnet/catalog/book/31/chapter/2> (дата звернення: 21.04.2026).

21. ZÁKON № 575 z 12. decembra 2001 o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy. 575/2001 Z. z. URL: https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/2001/575/vyhlasene_znenie.html (дата звернення: 21.04.2026).

22. ZÁKON № 525 z 5. novembra 2003 o štátnej správe starostlivosti o životné prostredie a o zmene a doplnení niektorých zákonov. 525/2003 Z. z. URL: <https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/2003/525/> (дата звернення: 21.04.2026).

23. ZÁKON z 19. júna 2003 o integrovanej prevencii a kontrole znečisťovania životného prostredia a o zmene a doplnení niektorých zákonov 245/2003 Z. z. URL: <https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/2003/245/> (дата звернення: 21.04.2026).

24. ZÁKON z 12. septembra 2013 o pôsobnosti orgánov štátnej správy pre sprístupňovanie biocídnych výrobkov na trh a ich používanie a o zmene a doplnení niektorých zákonov (biocídny zákon) 319/2013 Z. z. URL: <https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/2013/319/> (дата звернення: 21.04.2026).

25. López Ostra v. Spain, 1994. (Application no. 16798/90). HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22site%22%3A%22001-57905%22%7D>

26. ÚSTAVNÝ ZÁKON z 11. apríla 2002 o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu. URL: <https://www.mosr.sk/data/att/163048.pdf> (дата звернення: 21.04.2026).

27. ZÁKON zo 6. septembra 1990 o obecnom zriadení. Zákon č. 369/1990 Zb. URL: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1990-369> (дата звернення: 21.04.2026).

28. Zákon o ochrane pamiatkového fondu. Zákon č. 49/2002 Z. z. URL: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2002-49> (дата звернення: 21.04.2026).

29. 4 Networks conference Bratislava 2025: Making the Environmental Crime Directive work. URL: <https://environmentalprosecutors.eu/news/4-networks-conference-bratislava-2025-making-environmental-crime-directive-work> (дата звернення: 21.04.2026).

30. Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1203/oj/eng?eliuri=eli%3Adir%3A2024%3A1203%3Aoj&locale=en> (дата звернення: 21.04.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 19.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 21.05.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

УДК 349.6:502.1:346:35.078(477)

DOI <https://doi.org/10.37687/2413-7189.2026.1.4>

Костицький В. В.,

доктор юридичних наук, професор,
академік Національної академії правових наук України,
професор

Київського національного університету імені Тараса Шевченка
ORCID: 0000-0003-1692-9810

Богун В. П.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного права, інтелектуальної власності
та цивільно-правових дисциплін

Київського університету інтелектуальної власності та права
ORCID: 0000-0001-9376-1957

СТРАТЕГІЧНА ЕКОЛОГІЧНА ОЦІНКА ТА ОЦІНКА ВПЛИВУ НА ДОВКІЛЛЯ ЯК ІНСТРУМЕНТИ ПУБЛІЧНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

STRATEGIC ENVIRONMENTAL ASSESSMENT AND ENVIRONMENTAL IMPACT ASSESSMENT AS INSTRUMENTS OF PUBLIC ENVIRONMENTAL GOVERNANCE

У статті досліджено стратегічну екологічну оцінку (СЕО) та оцінку впливу на довкілля (ОВД) як взаємопов'язані інструменти публічного екологічного управління в Україні та Європейському Союзі. Обґрунтовано їх превентивну природу та роль у забезпеченні екологічної обґрунтованості управлінських рішень у сфері державного планування та господарської діяльності. Розкрито нормативно-правові засади функціонування СЕО та ОВД, зокрема в контексті імплементації директив ЄС та виконання міжнародних зобов'язань України у сфері охорони довкілля.

Встановлено, що, попри відповідність національного законодавства європейським стандартам, практична реалізація зазначених інструментів характеризується низкою системних проблем. Серед них виокремлено формалізацію процедур, недостатній рівень аналітичного забезпечення, обмежену ефективність моніторингу та контролю, а також недостатню дієвість участі громадськості. На основі аналізу результатів аудиту відповідності Рахункової палати України доведено наявність розриву між нормативно визначеними функціями СЕО і ОВД та їх фактичним застосуванням у правозастосовній практиці. Наголошено на тенденції трансформації цих інструментів у переважно процедурні адміністративні механізми, що знижує їх превентивний та інтеграційний потенціал. Обґрунтовано необхідність посилення інституційної спроможності уповноважених органів, удосконалення системи екологічного моніторингу та аналітики, а також забезпечення реальної, а не формальної участі громадськості у процесах прийняття екологічно значущих рішень.

Ключові слова: стратегічна екологічна оцінка, оцінка впливу на довкілля, публічне екологічне управління, превентивні механізми, екологічна політика, сталий розвиток, імплементація права ЄС.

The article examines Strategic Environmental Assessment (SEA) and Environmental Impact Assessment (EIA) as interrelated instruments of public environmental governance in Ukraine and the European Union. Their preventive nature and role in ensuring the environmental justification of administrative decisions in spatial planning and economic activities are substantiated. The study outlines the legal and regulatory framework governing SEA and EIA, particularly in the context of Ukraine's implementation of EU directives and fulfillment of international environmental obligations.

It is established that, despite the formal alignment of national legislation with European standards, the practical implementation of these instruments is characterized by a number of systemic deficiencies. These include the formalization of procedures, insufficient analytical support, limited effectiveness of monitoring and control mechanisms, and weak public participation. Based on the analysis of audit findings of the Accounting Chamber of Ukraine, a gap is identified between the normative functions of SEA and EIA and their actual application in practice.

The study highlights a tendency toward the transformation of these instruments into predominantly procedural administrative mechanisms, which reduces their preventive and integrative potential. The need to strengthen the institutional capacity of competent authorities, improve environmental monitoring and analytical systems, and ensure meaningful rather than formal public participation in environmentally significant decision-making processes is substantiated.

Key words: Strategic Environmental Assessment, Environmental Impact Assessment, public environmental governance, preventive mechanisms, environmental policy, sustainable development, EU law implementation.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток екологічного права в Україні та державах Європейського Союзу характеризується посиленням ролі превентивних правових інструментів, спрямованих на запобігання негативному впливу господарської діяльності на довкілля ще на стадії планування та прийняття управлінських рішень. У цьому контексті стратегічна екологічна оцінка (СЕО) та оцінка впливу на довкілля (ОВД) виступають ключовими елементами системи публічного екологічного управління, забезпечуючи екологічну обґрунтованість державної політики, планувальних рішень та реалізації проєктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Правові аспекти застосування СЕО та ОВД як інструментів публічного екологічного управління є предметом досліджень широкого кола вітчизняних науковців, серед яких О. О. Бакуліч [1], Ю. В. Влашишина [2], А. О. Волкова [3], Л. Р. Данилюк [4], Н. В. Ільків [6,7], В. В. Карабин [8], Р. Кульганек [8], Н. О. Кухтик [1], С. А. Лісовський [11], В. В. Лук'янова [9], Є. О. Маруняк [11], Т. В. Покшевицька [9], Л. Г. Руденко [11], А. М. Савчин [12], М. М. Сливка [13], К. О. Смоляр [9], О. О. Статівка [16], М. Хмель [8], О. В. Черба [14], А. В. Чернихівська [15], В. В. Шеховцов [16], В. М. Шуригін [8], С. М. Шутяк [8] та інші.

Водночас аналіз наукових джерел свідчить про недостатню розробленість питань оцінки ефективності реалізації зазначених інструментів у правозастосовній практиці, зокрема у частині врахування екологічних чинників при ухваленні управлінських рішень. Це зумовлює актуальність дослідження, яка полягає у необхідності аналізу ефективності застосування СЕО та ОВД як на рівні нормативно-правового регулювання, так і у площині правозастосування, де простежується розрив між задекларованими цілями екологічної політики та фактичними результатами їх реалізації.

У цьому контексті особливої значущості набуває проблема трансформації зазначених інструментів у процесі євроінтеграції України та імплементації стандартів *acquis* Європейського Союзу у сфері охорони довкілля.

Метою статті є аналіз стратегічної екологічної оцінки та оцінки впливу на довкілля як взаємопов'язаних інструментів публічного екологічного управління та виявлення проблем їх практичного застосування.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному осмисленні СЕО та ОВД як взаємопов'язаних інструментів публічного екологічного управління, що функціонують у межах єдиної превентивної системи екологічного регулювання. Обґрунтовано наявність розриву між їх нормативно визначеними функціями та фактичною реалізацією у правозастосовній практиці. Доведено тенденцію до трансформації цих інструментів у переважно процедурні

механізми адміністративного погодження, що зумовлює необхідність перегляду їх функціональної ролі в контексті забезпечення цілей сталого розвитку та «зеленого переходу».

Виклад основного матеріалу. Нинішній етап еволюції екологічного права відзначається переходом до превентивного підходу у правовому регулюванні реалізації функцій держави у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, охорони життя і здоров'я людини від негативного впливу забрудненого довкілля і захисту клімату, в межах якого ключове значення набувають процедури оцінки впливу на довкілля (ОВД) та стратегічної екологічної оцінки (СЕО). Їх функціональне призначення полягає в інтеграції екологічних вимог у процес підготовки та прийняття управлінських рішень, що відповідає принципам екологічної превенції, інтеграції та участі громадськості, закріпленим у праві Європейського Союзу. Зазначене концептуальне розуміння превентивної ролі ОВД та СЕО набуває свого практичного змістового наповнення через їх вплив на ключові напрями сучасного державного розвитку. Зокрема, застосування цих механізмів у сучасних воєнних умовах сприяє мінімізації ризиків для здоров'я людини та стану довкілля, водночас формуючи передумови для екологічно безпечного повоєнного відновлення держави, сталого економічного розвитку та активізації євроінтеграційних процесів.

Нормативно-правову основу застосування ОВД і СЕО в Україні становлять Конституція України, Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» (2017 р.) та Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку» (2018 р.). Останні були ухвалені на виконання міжнародних зобов'язань за Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (ратифікованою Законом України від 16.09.2014 № 678-VII). Зазначені закони забезпечують імплементацію Директиви 2011/92/ЄС Європейського Парламенту і Ради (зі змінами, внесеними Директивою 2014/52/ЄС) та Директиви 2001/42/ЄС щодо оцінки впливу планів і програм на довкілля.

У системному вимірі правове регулювання ОВД і СЕО є міжгалузевим та доповнюється положеннями Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», законодавства про інформацію та доступ до публічної інформації, а також підзаконними актами Кабінету Міністрів України, що визначають порядок проведення процедур, функціонування Єдиного реєстру з ОВД та Єдиного реєстру СЕО. У сукупності ці акти формують адміністративно-процедурну модель екологічного врядування, засновану на принципах відкритості та доступності екологічної інформації.

Водночас результати заходу державного зовнішнього фінансового контролю, а саме, аудиту

відповідності на тему «Оцінка впливу на довкілля та стратегічна екологічна оцінка – на шляху до “Зеленого переходу”», проведеного Рахунковою палатою (далі – аудит відповідності), свідчать, що імплементація положень директив Європейського Союзу у сфері ОВД і СЕО не супроводжувалася формуванням достатньо ефективного інституційного механізму їх реалізації. Зокрема, Рахункова палата констатувала недостатній рівень координації між уповноваженими органами, фрагментарність моніторингу виконання екологічних умов та обмежену спроможність органів публічної влади забезпечувати належну якість екологічного оцінювання [5].

Виявлені Рахунковою палатою проблеми інституційного та організаційного характеру зумовлюють необхідність аналізу функціонування СЕО та ОВД не лише у площині їх нормативного закріплення та імплементації, а й у контексті загальної архітектури системи публічного екологічного управління. При цьому варто зазначити, що в окресленій сфері управління превентивні правові механізми вибудовуються за принципом ієрархічної послідовності, в якій стратегічна екологічна оцінка та оцінка впливу на довкілля становлять взаємопов'язані, але функціонально різнорівневі інструменти.

Первинне значення у цій системі належить СЕО, яка застосовується на етапі формування документів державного планування та забезпечує включення екологічного компонента у стратегічні рішення щодо розвитку галузей, територій і секторів економіки, тим самим визначаючи загальні екологічні рамки майбутньої діяльності. Зазначені відносини регулюються Законом України «Про стратегічну екологічну оцінку». Відповідно до норм названого закону «стратегічна екологічна оцінка – це процедура визначення, опису та оцінювання наслідків виконання документів державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, виправданих альтернатив, розроблення заходів із запобігання, зменшення та пом'якшення можливих негативних наслідків, яка включає визначення обсягу стратегічної екологічної оцінки, складання звіту про стратегічну екологічну оцінку, проведення громадського обговорення та консультацій (за потреби – транскордонних консультацій), врахування у документі державного планування звіту про стратегічну екологічну оцінку, результатів громадського обговорення та консультацій, інформування про затвердження документа державного планування».

А отже, метою стратегічної екологічної оцінки є сприяння сталому розвитку шляхом забезпечення охорони довкілля, безпеки життєдіяльності населення та охорони його здоров'я, інтегрування екологічних вимог під час розроблення та затвердження документів державного планування у сферах сільського, лісового та рибного господарства, енергетики, промисловості, транспорту, управління

відходами, використання водних ресурсів, охорони довкілля, телекомунікацій, туризму, містобудування та землеустрою. Дія норм вищезазначеного закону поширюється на випадки, коли реалізація таких документів передбачає здійснення видів діяльності, що підлягають оцінці впливу на довкілля, або можуть мати значний вплив на території та об'єкти природно-заповідного фонду й екологічної мережі, за винятком документів, пов'язаних із створенням або розширенням таких територій.

Відповідно до положень Закону, стратегічна екологічна оцінка є обов'язковою адміністративною процедурою, спрямованою на урахування екологічних факторів у процесі розроблення та затвердження документів державного планування, а також на оцінювання їхніх можливих наслідків для довкілля і здоров'я населення. Вона передбачає також розгляд екологічно обґрунтованих альтернатив і формування заходів із запобігання, зменшення або пом'якшення негативного впливу.

Процедура стратегічної екологічної оцінки (СЕО) має поетапний, послідовно структурований характер і охоплює кілька взаємопов'язаних стадій. На початковому етапі здійснюється визначення обсягу СЕО, у межах якого ідентифікуються ключові екологічні проблеми та встановлюється рівень деталізації подальшого аналізу. Наступною стадією є підготовка звіту про СЕО, що передбачає оцінювання ймовірних значних наслідків реалізації документа державного планування, включаючи кумулятивні впливи та альтернативні сценарії розвитку. Подальший етап охоплює проведення громадського обговорення та консультацій з уповноваженими органами, а у визначених законом випадках – також транскордонних консультацій. Результати зазначених процедур підлягають обов'язковому врахуванню при доопрацюванні та затвердженні документа державного планування. Завершальною стадією є інформування про його прийняття із забезпеченням відкритого доступу до рішення та його обґрунтування.

Водночас, попри нормативно визначену поетапність, практична реалізація стратегічної екологічної оцінки (СЕО) свідчить, що її застосування не завжди забезпечує належне врахування екологічних факторів уже на ранніх стадіях планування. Так, за результатами проведеного Рахунковою палатою аудиту встановлено, що процедура СЕО впроваджена та нормативно визначена, однак її реалізація є неповною і нерівномірною. Не всі документи державного планування проходять процедуру СЕО, а якість звітів та відкритість консультацій є недостатніми. Це створює ризики непрогнозованого впливу на довкілля, неузгодженості рішень та зменшення інтеграції екологічних пріоритетів у стратегічне планування [10]. Така ситуація зумовлює часткове звуження її превентивного потенціалу та обмежує ефективність як інструмента стратегічного впливу на зміст управлінських рішень.

Разом із тим зазначені проблеми правозастосування не змінюють загальної нормативної логіки побудови системи екологічного оцінювання. У цьому контексті стратегічна екологічна оцінка залишається інструментом превентивного стратегічного рівня, який забезпечує екологічну обґрунтованість державного планування та формує вихідні умови для реалізації конкретних проєктів із урахуванням вимог охорони довкілля. Реалізація цієї логіки забезпечується у взаємозв'язку з процедурою оцінки впливу на довкілля, що функціонує як інструмент проєктного рівня превентивного аналізу та конкретизує потенційні екологічні наслідки планованої діяльності в межах стратегічно визначених рішень.

У такий спосіб вибудовується послідовна вертикаль екологічного оцінювання, яка поєднує стратегічний та проєктний рівні прийняття рішень і формує цілісну систему превентивного екологічного регулювання, орієнтовану на запобігання негативним наслідкам ще до етапу їх фактичного виникнення.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про оцінку впливу на довкілля», вплив на довкілля визначається як «будь-які наслідки планованої діяльності для довкілля, в тому числі наслідки для безпечності життєдіяльності людей та їхнього здоров'я, флори, фауни, біорізноманіття, ґрунту, повітря, води, клімату, ландшафту, природних територій та об'єктів, історичних пам'яток та інших матеріальних об'єктів чи для сукупності цих факторів, а також наслідки для об'єктів культурної спадщини чи соціально-економічних умов, які є результатом зміни цих факторів». У такий спосіб законодавець закріплює комплексне, міждисциплінарне розуміння екологічного впливу, що охоплює як природні, так і соціально-економічні складові довкілля.

Сфера застосування оцінки впливу на довкілля в Україні має імперативний характер і охоплює широкий спектр планованої діяльності, здатної потенційно спричинити значний вплив на стан навколишнього природного середовища. Відповідно до Закону України «Про оцінку впливу на довкілля», ОВД є обов'язковою адміністративною процедурою, що передує прийняттю рішення про провадження такої діяльності та виконує функцію превентивного екологічного контролю. У цьому контексті ОВД також виконує інтеграційну роль у системі дозвільних процедур, забезпечуючи врахування екологічних чинників на етапі адміністративного погодження господарської діяльності.

Нормативна конструкція ОВД ґрунтується на дворівневій системі категоризації видів діяльності. До першої категорії належать об'єкти та види діяльності, які за своєю природою або масштабом можуть спричинити значний вплив на довкілля. Йдеться, зокрема, про енергетичну інфраструктуру (теплові та атомні електростанції, установки з виробництва та переробки ядерного палива),

нафтогазову й хімічну промисловість, металургійне виробництво, великомасштабні транспортні інфраструктурні проєкти (аеропорти, автомагістралі, залізничні магістралі), об'єкти поводження з відходами, водогосподарські та гідротехнічні споруди, а також діяльність у сфері інтенсивного тваринництва, лісокористування та видобування корисних копалин. Характерною ознакою цієї групи є високий рівень екологічного ризику та значний потенціал кумулятивного впливу.

Другу категорію становлять види діяльності, які також можуть мати істотний вплив на довкілля, однак зазвичай характеризуються меншим масштабом або локалізованим характером впливу. До них віднесено глибоке буріння, сільськогосподарське та лісогосподарське освоєння територій, окремі об'єкти видобувної та переробної промисловості, енергетичні установки меншого масштабу, інфраструктурні проєкти локального значення, об'єкти водокористування та водовідведення, а також діяльність у сфері туризму і рекреації. Включення цих видів діяльності до сфери ОВД зумовлене їх здатністю впливати на стан природних ресурсів у локальному або регіональному вимірі.

Окремо законодавство встановлює винятки з обов'язковості проведення ОВД, які стосуються діяльності оборонного призначення, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, відновлювальних робіт у період воєнного стану, а також інших випадків, прямо передбачених законом. Такий підхід відображає необхідність балансу між екологічними вимогами та пріоритетами національної безпеки й публічного інтересу.

Водночас передбачено обов'язковість оцінки транскордонного впливу у випадках, коли планована діяльність може мати значні екологічні наслідки за межами території України. Це положення імплементує міжнародні зобов'язання держави у сфері екологічної безпеки та узгоджується зі стандартами міжнародного екологічного права.

Узагальнення наведеного дозволяє констатувати, що сфера застосування ОВД в Україні характеризується широким предметним охопленням, багаторівневою структурою регулювання та імперативною природою правового механізму. У своїй сукупності ці характеристики визначають ОВД як ключовий превентивний інструмент публічного екологічного управління, спрямований на запобігання негативним наслідкам господарської діяльності ще на етапі планування та прийняття управлінських рішень.

З огляду на це, оцінка впливу на довкілля постає як адміністративно-правова процедура превентивного характеру, побудована як послідовна система взаємопов'язаних стадій, що забезпечує комплексне врахування екологічних, соціальних та економічних чинників у процесі планування та реалізації господарської діяльності.

Конкретизація зазначеного процедурного підходу виявляється у поетапній структурі ОВД, що передбачає послідовне здійснення взаємопов'язаних стадій. Структурна реалізація цієї процедури розпочинається з підготовки суб'єктом господарювання звіту з оцінки впливу на довкілля відповідно до вимог Закону України «Про оцінку впливу на довкілля». На цьому етапі здійснюється ідентифікація, аналіз і прогнозування можливих значних впливів планованої діяльності на довкілля, а сам звіт виступає первинним інформаційним фундаментом, який визначає зміст і межі подальшого адміністративного розгляду.

Варто зазначити, що за результатами проведеного аудиту відповідності, Рахункова палата відмітила, зазначила, що «звіти з ОВД подаються відповідно до Закону про ОВД, однак їх зміст та аналітична якість є недостатніми: немає польових досліджень, аналізу альтернатив, кількісної оцінки впливів; не встановлено відповідальності для розробників звітів за підготовку завідомо неправдивого звіту, а уповноважені органи перевіряють лише структуру наданих матеріалів, а не достовірність даних» [5].

На наступному етапі уповноважений орган здійснює всебічний аналіз матеріалів оцінки впливу на довкілля. Цей аналіз охоплює не лише інформацію, викладену у звіті, але й додаткові відомості, подані суб'єктом господарювання, результати громадського обговорення, дані транскордонної оцінки впливу, а також інші релевантні джерела екологічної інформації, що дозволяє сформулювати максимально повну картину потенційних екологічних наслідків.

Завершенням аналітичної стадії є прийняття уповноваженим органом мотивованого висновку з оцінки впливу на довкілля. У цьому документі концентрується результат усієї попередньої роботи, оскільки саме він містить юридично обґрунтовану оцінку допустимості провадження планованої діяльності з урахуванням її можливого впливу на довкілля. Вказаний висновок не існує ізольовано від подальшого адміністративного процесу, адже він підлягає обов'язковому врахуванню у рішенні про провадження планованої діяльності відповідно до вимог Закону. Таким чином забезпечується його юридична обов'язковість і реальна інтеграція екологічних висновків у систему публічного управління.

Поряд із основними стадіями процедури важливе місце посідають консультації уповноваженого органу з іншими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування в межах їх компетенції. Такі консультації здійснюються у письмовій або електронній формі протягом строку громадського обговорення і мають допоміжний характер, сприяючи формуванню більш обґрунтованого та збалансованого висновку. Ненадання зауважень у встановлений строк презюмується як їх відсутність, а вся отримана інформація підлягає внесенню до Єдиного реєстру з оцінки впливу на довкілля

та відповідному оприлюдненню. Процедурний порядок таких консультацій визначається спеціальним підзаконним актом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. На сьогодні, таким є Порядок проведення консультацій з органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування щодо оцінки впливу на довкілля та врахування результатів таких консультацій при прийнятті рішення щодо можливості здійснення планованої діяльності, що затверджений Наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України № 142 від 06 лютого 2024 року.

Загальні засади здійснення ОВД передбачають обов'язкове врахування стану довкілля в районі провадження планованої діяльності, наявних екологічних ризиків і прогнозів, перспектив соціально-економічного розвитку території, а також сукупного кумулятивного впливу, який охоплює як прямі, так і опосередковані наслідки. При цьому особлива увага приділяється взаємодії планованої діяльності з уже існуючими об'єктами та тими, щодо яких прийнято або розглядається рішення про провадження діяльності, що дозволяє уникнути фрагментарності екологічної оцінки.

У підсумку процедура ОВД постає як цілісний адміністративно-правовий механізм попередження екологічних ризиків, який забезпечує науково обґрунтоване, процедурно впорядковане та публічно контрольоване врахування екологічних факторів у процесі прийняття управлінських рішень щодо господарської діяльності.

У контексті інституційного забезпечення процедури ОВД важливе значення має визначення кола її суб'єктів. Суб'єктами оцінки впливу на довкілля виступають суб'єкти господарювання, органи державної влади та органи місцевого самоврядування (як замовники планованої діяльності, що для цілей Закону прирівнюються до суб'єктів господарювання), уповноважений центральний та територіальні органи виконавчої влади, інші органи державної влади, а також Верховна Рада Автономної Республіки Крим і Рада міністрів Автономної Республіки Крим. Важливу роль у процедурі відіграє також громадськість, яка реалізує право на участь у прийнятті екологічно значущих рішень, а у випадках транскордонного впливу – держава походження та зачеплена держава. Така багаторівнева структура суб'єктного складу відображає публічно-правовий характер процедури ОВД та її орієнтацію на забезпечення балансу інтересів держави, бізнесу та суспільства.

Отже, СЕО і ОВД мають спільну превентивну природу, однак різняться за об'єктом правового регулювання. Стратегічна екологічна оцінка застосовується до документів державного планування та здійснюється на стадії їх розроблення до затвердження, тоді як оцінка впливу на довкілля стосується

конкретних видів планованої діяльності. Обидві процедури передбачають обов'язкове проведення громадських обговорень, консультацій з уповноваженими органами та підготовку звітної документації, що забезпечує процедурну легітимацію управлінських рішень у сфері довкілля.

Ключовим елементом зазначених інструментів є інституційна роль замовника, на якого покладається обов'язок організації та забезпечення проведення процедур, оприлюднення інформації, врахування зауважень громадськості або надання мотивованого обґрунтування їх відхилення. Такий підхід відображає європейську модель розподілу екологічної відповідальності між державою та ініціатором планованої діяльності.

Важливою характеристикою системи є її цифровізація через функціонування відповідних державних реєстрів, що забезпечують відкритість процедур ОВД і СЕО, уніфікацію адміністративних процесів та зниження рівня дискреційності при прийнятті рішень. Це, у свою чергу, підвищує рівень прозорості екологічного управління та сприяє мінімізації корупційних ризиків. Не менш значущим елементом є гарантування участі громадськості, що відповідає положенням Орхуської конвенції та стандартам права Європейського Союзу. Громадськість наділена правом доступу до екологічної інформації, подання зауважень і пропозицій, а також участі у публічних слуханнях, що забезпечує демократизацію процедур екологічного врядування. Разом з тим, аудит відповідності, проведений Рахунковою палатою засвідчив, «що громадські слухання та обговорення офіційно проводяться, але не завжди забезпечують реальну участь громадян: участь громадськості є мінімальною (3–10 осіб) або ж її взагалі немає. За результатами проведення громадських слухань у 80 відс. випадків складено акти про неявку представників громадськості; траплялися випадки, які мають ознаки суто умовного інформування (наприклад, фіктивне розміщення оголошень, коли у різних місцях фотографували одне і те саме повідомлення), що створювало лише видимість широкого оповіщення населення; зауваження і пропозиції від громадськості переважно не надходять або не документуються належним чином» [5]. А тому можна погодитися з висновком аудиторів, що подібні практики підривають довіру та суперечать принципам Орхуської конвенції щодо забезпечення прозорості й участі громадськості. У результаті це фактично позбавляє населення можливості реально впливати на ухвалення важливих рішень у сфері охорони довкілля.

Завершальним елементом системи виступає моніторинг реалізації рішень, прийнятих за результатами ОВД і СЕО. Його запровадження дозволяє здійснювати порівняльний аналіз прогнозованих і фактичних екологічних наслідків, що формує механізм зворотного зв'язку у сфері публічного

екологічного управління. Водночас, за результатами аудиту відповідності, Рахункова палата вказала, що «моніторинг виконання висновків з ОВД і СЕО здебільшого відсутній або є умовним: лише незначна кількість суб'єктів господарювання подала звіти щодо післяпроектного моніторингу ОВД; замовники ДДП (органи виконавчої влади) не оприлюднюють результатів моніторингу та не вносять їх до реєстру СЕО. Держекоінспекція здійснює переважно позапланові заходи державного нагляду (контролю) за результатами розгляду скарг, які надходять засобами електронної системи «Екозагроза», що обумовлено обмеженнями, пов'язаними з введенням у дію воєнного стану. Отже, зворотний зв'язок між висновками екологічних оцінок і фактичним станом довкілля не забезпечений» [5]. Аудитори виявили, що чинна система державного нагляду (контролю) за дотриманням процедур ОВД і СЕО виконує свої превентивні та контрольні функції лише частково. Через прогалини в законодавстві, обмежені контрольні повноваження в умовах дії воєнного стану, державний нагляд (контроль) не забезпечує повного дотримання екологічних вимог, а отже, не сприяє досягненню стратегічних екологічних цілей [10].

Узагальнюючи вищевикладене, можна стверджувати, що ОВД і СЕО слід розглядати як взаємопов'язані адміністративно-процедурні інструменти превентивного характеру, що забезпечують екологізацію управлінських рішень у сфері державного планування та господарської діяльності та формують модель екологічного управління, орієнтовану на принципи сталого розвитку та інтеграції екологічних вимог у процес прийняття рішень. Водночас, на практиці зазначені інструменти не функціонують як цілісний взаємопов'язаний механізм, а поступово трансформуються з інструментів превентивного управління у процедурні механізми адміністративного погодження, що знижує їх первинну екологічно-управлінську функціональність. Зазначений висновок повністю знаходить емпіричне підтвердження за результатами аудиту відповідності, де, як зазначалося вище, констатується, що, попри сформовану нормативно-правову базу, ефективність реалізації цих інструментів залишається обмеженою. Це проявляється, зокрема, у домінуванні формалізованого підходу до відповідних процедур, за якого акцент зміщується з якісного аналізу екологічних ризиків на формальне дотримання процедурних вимог, а також у наявності проблем в аналітичному забезпеченні та моніторингу, зокрема у використанні неповних або застарілих даних і несистемності післяпроектного контролю, недосконалості механізмів правової відповідальності, тощо. Зазначене негативно впливає на об'єктивність оцінювання екологічних наслідків і зменшує дієвість впровадження відповідних висновків. У результаті цього ОВД і СЕО, попри їх законодавче

закріплення як ключових інструментів екологічної політики, не забезпечують у повному обсязі виконання своїх превентивних та інтеграційних функцій. Їхній потенціал як механізмів екологічно орієнтованого прийняття рішень реалізується фрагментарно, що проявляється у переважанні процедурного підходу над змістовним екологічним аналізом.

А отже, аналіз узагальнених даних, отриманих за результатами проведення Рахунковою палатою заходу державного зовнішнього фінансового контролю дозволяє виокремити три ключові системні дисфункції їхнього функціонування: процедурну формалізацію (домінування дотримання формальних вимог над оцінкою екологічних ризиків), аналітичну недостатність (обмеженість та низька якість інформаційно-прогнозного забезпечення) та інституційну слабкість (неефективність механізмів контролю і моніторингу). У сукупності це може свідчити про формування тенденції до процедурної екологізації публічного управління, за якої інструменти ОВД і СЕО інтегруються в систему прийняття рішень переважно на формально-адміністративному рівні, не забезпечуючи належного впливу на їх змістовне екологічне наповнення.

Відтак підвищення ефективності застосування зазначених інструментів потребує комплексного вдосконалення нормативно-правового регулювання, посилення інституційної спроможності уповноважених органів, розвитку системи екологічного моніторингу та аналітичного забезпечення, а також забезпечення реальної, а не формальної участі громадськості у процесах прийняття екологічно значущих рішень.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що стратегічна екологічна оцінка та оцінка впливу на довкілля є ключовими інструментами публічного екологічного управління, які формують багаторівневу систему превентивного екологічного регулювання в Україні. Їх нормативна конструкція відповідає європейським стандартам

екологічного права та забезпечує формальну інтеграцію екологічних вимог у процеси державного планування і прийняття рішень щодо провадження господарської діяльності.

Водночас аналіз практики застосування зазначених інструментів, зокрема на основі результатів аудиту відповідності, проведеного Рахунковою палатою України, свідчить про наявність системних проблем їх реалізації. Серед них найбільш суттєвими є формалізація процедур, недостатній рівень аналітичного забезпечення, обмежена ефективність механізмів контролю та моніторингу, а також низький рівень реального впливу громадськості на прийняття екологічно значущих рішень.

Зазначені проблеми зумовлюють поступову девальвацію превентивної функції ОВД і СЕО та їх трансформацію у формалізовані адміністративні процедури, що не повною мірою забезпечують досягнення цілей екологічної політики держави. Встановлено, що ключовою проблемою є не лише формалізація процедур, а й недостатня ефективність механізму врахування результатів СЕО та ОВД при прийнятті управлінських рішень, що зумовлює їх обмежену інтеграцію у процеси публічного управління та, як наслідок, послаблює превентивну функцію цих інструментів. Це, у свою чергу, вказує на необхідність подальшого вдосконалення механізмів їх реалізації, зокрема шляхом посилення інституційної спроможності уповноважених органів, підвищення якості екологічної аналітики, забезпечення дієвого постпроектного моніторингу та розширення реальної участі громадськості.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що ефективність ОВД і СЕО як інструментів публічного екологічного управління визначається не лише якістю їх нормативного закріплення, а передусім рівнем їх фактичної імплементації у правозастосовній практиці, що є ключовою умовою реалізації концепції сталого розвитку та «зеленого переходу» в Україні.

Список використаних джерел:

1. Бакуліч О. О., Кухтик Н. О. Оцінка впливу на довкілля як інструмент реалізації принципів сталого розвитку. *Вісник Приазовського державного технічного університету*. 2025. DOI: 10.31498/2225-6733.51.2025.344954.
2. Власишина Ю. В. Правове регулювання оцінки впливу на довкілля: кваліфікаційна магістерська робота. Донецький національний університет, 2021. URL: <https://jarch.donnu.edu.ua/article/view/9494> (дата звернення: 12.04.2026).
3. Волкова А. О. Правові та організаційні засади оцінки впливу на довкілля. *Економіка і право*. 2021. № 3. DOI: 10.15407/econlaw.2021.03.028.
4. Данилюк Л. Р. Інформаційна складова оцінки впливу на довкілля. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. DOI: 10.24144/2788-6018.2023.03.37.
5. Звіт про результати аудиту відповідності на тему «Оцінка впливу на довкілля та стратегічна екологічна оцінка – на шляху до “Зеленого переходу”»: затв. рішенням Рахункової палати від 25.11.2025 № 28-2. Київ, 2025. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2025/28-2_2025/Zvit_28-2_2025.pdf (дата звернення: 12.04.2026).
6. Ільків Н. В. Проблеми реалізації окремих організаційно-правових форм забезпечення екологічної безпеки в умовах воєнного стану та перспективи їх удосконалення. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 2. С. 40–47. DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2023-2-6>
7. Ільків Н. В. Стан та перспективи правового регулювання діджиталізації участі громадськості в охороні довкілля. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 328–333. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.58>
8. Карабин В. В., Шуригін В. М., Шутяк С. М., Хмель М., Кульганек Р. Стратегічна оцінка впливу на довкілля – недооцінений інструмент сталого використання надр. *Екологічні проблеми*. 2022. Т. 7, № 3. С. 140–146. DOI: <https://doi.org/10.23939/ep2022.03.140>

9. Лук'янова В. В., Покшевницька Т. В., Смоляр К. О. Критерії якісної оцінки показників впливу запланованої діяльності на стан навколишнього середовища. *Геохімія техногенезу*. 2023. DOI: 10.32782/geotech2023.37.08.
10. Рахункова палата проаналізувала функціонування інструментів екологічної оцінки: прогрес у законодавстві та слабка практика реалізації [Електронний ресурс]. 2025. Режим доступу: <https://www.rp.gov.ua/PressCenter/News/?id=2880> (дата звернення: 12.04.2026).
11. Руденко Л. Г., Лісовський С. А., Маруняк Є. О. Досвід застосування стратегічної екологічної оцінки в процесі планування в Україні. *Український географічний журнал*. 2016. № 2. С. 3–12. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2016.02.003>
12. Савчин А. М. Екологічне оцінювання як конституційна гарантія реалізації права на безпечне довкілля. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 3. С. 268–271. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.03.45>
13. Сливка М. М. Екологічний моніторинг та оцінка впливу на довкілля як функції управління у сфері охорони навколишнього природного середовища. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Вип. 91, ч. 2. С. 256–261. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.2.33>
14. Черба О. В. Комплексний підхід до оцінювання впливу на довкілля як інструмент системи ухвалення рішень та інформування громадськості. *Український журнал природничих наук*. 2023. DOI: 10.32782/naturaljournal.5.2023.15
15. Чернихівська А. В. Стратегічна екологічна оцінка документів державного планування – вектор сталого розвитку на місцевому рівні. *Економічний простір*. 2020. № 161. С. 110–113. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/161-20>
16. Шеховцов В. В., Стагівка О. О. Організаційно-правові механізми забезпечення екологічної безпеки в енергетичному секторі України. *Правова держава*. 2023. № 52. С. 92–103. DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2023.52.291730>

Дата першого надходження статті до видання: 13.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 21.05.2026

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

УДК 349

DOI <https://doi.org/10.37687/2413-7189.2026.1.5>

Сміх В. В.,

кандидат юридичних наук

ORCID: 0009-0008-9812-8219

ВЗАЄМОВПЛИВ ЕКОЦИДУ ТА ДИНАМІКИ УМИСНИХ УБИВСТВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

THE INTERACTION OF ECOCIDE AND THE DYNAMICS OF INTENTIONAL MURDER IN UKRAINE IN CONDITIONS OF WAR

Стаття присвячена дослідженню основних особливостей та напрямків взаємовпливу екоциду та динаміки умисних убивств в Україні в умовах правового режиму воєнного стану. З'ясовано, що основою взаємозв'язку екоциду й умисних убивств є те, що обидва явища, хоча й різними способами та з різним ступенем безпосередності, посягають на фундаментальні умови реалізації права людини на життя, а в окремих випадках – безпосередньо призводять до його порушення або створюють умови, несумісні з його збереженням. Умисне вбивство виступає як пряме, індивідуалізоване незаконне позбавлення життя конкретної особи, тоді як екоцид має переважно системний характер і проявляється у руйнуванні екологічних основ всієї системи життєдіяльності людини. У межах теоретичної моделі взаємодії злочинів екоцид і умисні вбивства утворюють єдину систему насильства різного рівня: перший – як макросистемне руйнування біологічних і соціальних умов життя, другий – як його індивідуалізований прояв. Їх взаємозв'язок також полягає в тому, що деградація довкілля здатна підвищувати рівень соціальної напруженості, ресурсної конкуренції та вразливості населення, що, у свою чергу, може впливати на динаміку насильницької злочинності, включно з умисними вбивствами. Повномасштабна війна України з Російською Федерацією, розпочата в 2022 році, створила ситуацію, за якої масове руйнування довкілля і його компонентів перестало бути виключно екологічною проблемою та перетворилося на самостійний чинник трансформації насильницької злочинності, суспільної дестабілізації та джерело загроз самому життю людини. Основними напрямками взаємовпливу екоциду та динаміки умисних убивств в Україні в умовах війни є: погіршення умов життя та посилення криміногенності соціального середовища; психологічна травматизація населення і зростання агресивної поведінки; ресурсні конфлікти та посилення насильства за умов соціальної дестабілізації; послаблення державного контролю та збільшення латентності умисних убивств; використання екологічного руйнування як інструменту воєнного насильства; трансформація кримінально-правової політики під впливом екологічних наслідків війни; формування довгострокових поствоєнних ризиків зростання насильницької злочинності.

Ключові слова: воєнний стан, злочинність, право на життя, умисні вбивства, екологічні злочини, екоцид, геноцид, державна кримінально-правова політика.

The article is devoted to the study of the main features and directions of the interrelation between ecocide and the dynamics of intentional homicide in Ukraine under the legal regime of martial law. It is established that the basis of the interconnection between ecocide and intentional homicide lies in the fact that both phenomena, although in different ways and to different degrees of directness, infringe upon the fundamental conditions for the realization of the human right to life, and in certain cases directly lead to its violation or create conditions incompatible with its preservation. Intentional homicide constitutes a direct, individualized unlawful deprivation of life of a specific person, whereas ecocide is predominantly systemic in nature and manifests itself in the destruction of the ecological foundations of the entire system of human life. Within the theoretical model of crime interaction, ecocide and intentional homicide form a unified system of violence of different levels: the former as a macro-systemic destruction of biological and social conditions of life, and the latter as its individualized manifestation. Their interrelation also lies in the fact that environmental degradation is capable of increasing social tension, resource competition, and population vulnerability, which, in turn, may influence the dynamics of violent crime, including intentional homicide. The full-scale war between Ukraine and the Russian Federation, which began in 2022, has created a situation in which large-scale environmental destruction and damage to its components has ceased to be solely an environmental issue and has become an independent factor in the transformation of violent crime, social destabilization, and a source of threats to human life itself. The main directions of the interrelation between ecocide and the dynamics of intentional homicide in Ukraine under wartime conditions are: deterioration of living conditions and increased criminogenicity of the social environment; psychological trauma to the population and increased aggressive behavior; resource conflicts and escalation of violence under conditions of social destabilization; weakening of state control and increased latency of intentional homicide; use of environmental destruction as an instrument of warfare; transformation of criminal policy under the influence of environmental consequences of war; and the formation of long-term post-war risks of increased violent crime.

Key words: martial law, crime, right to life, intentional homicide, environmental crimes, ecocide, genocide, state and criminal policy.

Постановка проблеми. Збройний конфлікт, як відомо, не лише передбачає загибель військово-службовців та цивільного населення внаслідок бойових дій [1, с. 142–143], але і зумовлює зростання насильницької злочинності в суспільстві. Особливо небезпечними, в цьому контексті, видаються умисні вбивства людей та екоцид, які руйнують життєве середовище кожної фізичної особи, перетворюють його з потенційно на реально небезпечне, ведуть до масових смертей людей, спричинених саме внаслідок умислу, створюють атмосферу перманентного страху і незахищеності в соціумі ключової суспільної цінності – людського життя [2, с. 96].

В умовах сучасної війни в Україні спостерігається глибокий взаємозв'язок між екоцидом та динамікою умисних убивств, де обидва явища виступають елементами системи насильницької злочинності. Знищення природи стає інструментом заподіяння смерті та погіршення умов життя, що кваліфікується, як воєнні злочини [3, с. 252–253]. Масштабні руйнування, такі, як підрив дамб (наприклад, Каховської ГЕС, Оскільського водосховища), обстріли атомних електростанцій чи промислових об'єктів, призводять не лише до знищення екосистем, але й створюють безпосередню загрозу життю та здоров'ю людей, спричиняючи масову загибель цивільного населення.

Попри те, що екоцид та динаміка умисних убивств в Україні в умовах війни перебувають у певних взаємозв'язках, їх виявлення, наукове дослідження та пошук ефективних репресивних і превентивних механізмів, виходячи з системної соціальної природи обох видів злочинів (умисні вбивства та екоцид), недостатньо вивчені юридичною наукою, що призводить до пошуку алгоритмів протидії цих протиправним проявам переважно відокремлено, (у, так би мовити, «сепаратному» ключі), без усвідомлення їхнього взаємозв'язку та взаємообумовленості. Своєю чергою, такі підходи вочевидь порушують системну єдність протидії насильству в умовах війни та ведуть до недостатньо комплексних, а відтак і недостатньо продуманих та ефективних рішень.

Метою статті є дослідження основних особливостей та напрямків взаємовпливу екоциду та динаміки умисних убивств в Україні в умовах правового режиму воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем екоциду як злочинної діяльності та конкретних злочинів, які є результатом російської воєнної агресії проти України, стало предметом творчого пошуку багатьох вчених. На цю тему відомі публікації таких науковців, як Василь Костицький, Анатолій Гетьман, Володимир Єрмоленко, В'ячеслав Олещенко, Наталія Малишева, Михайло Шульга та інш. Разом з тим, залишаються фрагментарним питання взаємовпливу екоциду та динаміки умисних убивств в Україні в умовах воєнного стану.

Здебільшого увагу науковців привертала пошуки закономірностей динаміки умисних убивств в умовах війни або ж міжнародно-правові й національно-правові кваліфікації злочину екоциду, особливості його розслідування в умовах війни тощо. Натомість з'ясування взаємозумовленості та взаємовпливів екоциду та динаміки умисних убивств в умовах воєнного стану в Україні досі не досліджувалися як окрема проблема, що, безумовно, вказує на актуальність порушеного питання.

Виклад основного матеріалу. Із плином часу, зокрема мірою утвердження екологічних підходів до осмислення детермінації соціально-правових феноменів [4; 39], зокрема злочинності, набуває поширення й екологічна детермінація рівня та динаміки умисних убивств. Вона, зокрема, означає, що просторові, кліматичні, природно-ресурсні та екологічні умови впливають на частоту, інтенсивність і змінність (динаміку) насильницьких смертей, зокрема умисних убивств. Йдеться не про «природну причинність» у прямому сенсі, а про опосередкований вплив середовища на поведінку, соціальні конфлікти та структуру можливостей для насильства. Отже, екологічна детермінація умисних убивств полягає в тому, що екологічні та просторово-кліматичні умови формують своєрідне «тло» соціальної взаємодії, яке впливає на рівень людської агресії, структуру міжособистісних конфліктів, доступність ресурсів і можливості реалізації насильства, що в сукупності визначає рівень і динаміку умисних убивств [5, с. 1–14].

У сучасній кримінології визнається, що хоча рівень умисних убивств очевидно зумовлюється багатьма чинниками, багато кореляційних досліджень все ще не мають завершеної системної теорії, необхідної для виявлення базових факторів, які формують індивідуальні мотивації, що можуть призвести до вбивства однією людиною іншою, а тим більше умисного вбивства. При цьому дослідники, які спираються на еволюційну теорію, висувають ключовий аргумент про те, що саме абсолютний і відносний дефіцит природних ресурсів формує витрати та вигоди насильницької міжособистісної конкуренції [6, с. 12120–12125; 7; 8, с. 296–304; 9; 10, с. 219–236; 11; 12, с. 1271]. Зокрема, коли ресурси розподілені нерівномірно, особи з низьким рівнем добробуту можуть мати стимули до здійснення високоризикових дій – включно з тими, що призводять до летального насильства – для отримання матеріального та соціального капіталу. У цьому сенсі умисне вбивство є «проявом локального рівня конкуренції за дефіцитні ресурси» [13, с. 2]. Ця теорія узгоджується з базовими положеннями теорії життєвих історій (*life history theory*), а саме з тим, що варіації у доступності ресурсів та екзогенних ризиках смертності формують витрати та вигоди ключових життєвих компромісів. У середовищах із високим

екзогенним ризиком смертності переважають «швидкі» життєві стратегії, які можуть включати підвищену агресію, зокрема вбивства [14, 118–124]. У ситуаціях, де бідність і нерівність підвищують екзогенний ризик смертності, «швидкі» життєві стратегії також можуть стимулювати орієнтацію на теперішній час, коли індивіди надають перевагу теперішнім вигодам над майбутніми [15, с. 1271]. Ці та інші дослідження [16, с. 12120–12125; 17; 18, с. 296–304] розвивають загальну еволюційну теорію летального насильства, яка пов'язує екологічні умови виживання і відтворення з варіативними витратами та вигодами вбивств.

Важливо, що ця теорія визнає, що: умисне вбивство не можна пояснювати лише патологіями, що породжують неадаптивну поведінку [19, с. 296–304; 20, с. 118–124]; більшість убивств є не проявом психічних захворювань, а складною, факультативною здатністю, чутливою до умовних вигод конкуренції за обмежені ресурси [21, 117–125]; компроміси життєвих стратегій можуть частково пояснювати стійкі цикли насильства (так звані довготривалі ефекти сусідства), коли вбивства самі підвищують екзогенний ризик смертності, що, у свою чергу, посилює відповідні поведінкові стратегії [22]; важливо враховувати «натуралістичну помилку», тобто те, що навіть якщо вбивство може бути адаптивним у певних умовах з точки зору еволюційної придатності, це не означає, що воно є морально виправданим.

Ця еволюційна теорія, вперше сформульована американськими вченими М. Дейлі та М. Вілсоном [23], підсилює причинні інтерпретації, які економісти, соціологи й інші дослідники пропонують протягом десятиліть, і пояснює, чому дефіцит ресурсів і нерівність часто корелюють із соціально шкідливими наслідками, включно з умисними вбивствами. Спираючись на зазначену еволюційну теорію, вчені нещодавно довели, що зв'язок між обмеженістю ресурсів і насильством не є унікальним для західних індустріалізованих суспільств: узагальнене насильство систематично варіює між суспільствами як функція відносної та абсолютної доступності ресурсів [24]. Зокрема, крос-культурний аналіз показав, що в економіках, характерних як для аграрних, так і для постіндустріальних суспільств, рівень насильства (включно з умисними вбивствами) зростає в умовах дефіциту та нерівномірного розподілу природних ресурсів. Такі результати свідчать, що летальне насильство найчастіше є проявом соціальної конкуренції за дефіцитні ресурси, пов'язані з еволюційною придатністю. Іншими словами, вигоди від летального насильства та інших ризикованих стратегій залежать від порогів ресурсів, нижче яких соціальний та економічний статус – або виживання у суспільствах натурального господарства – опиняється під загрозою [25]. Ця ж теорія передбачає також, що рівень умисних убивств в умовах

дефіциту ресурсів та/або їх нерівномірного розподілу, і що умови, які сприяють летальному насильству, можуть виникати ще до того, як дефіцит ресурсів загрожує базовому виживанню.

Особливе явище дефіциту природних ресурсів створює ситуація екоциду, як глобального масового знищення оточуючого рослинного та тваринного світу, зараження водних ресурсів, атмосфери та інші дії, що здатні викликати екологічну катастрофу [26, с. 200]. Визначення екоциду роз'яснюється через застосування руйнівного впливу на екологічну безпеку задля отримання військової переваги [27, с. 85]. Екоцид закономірно вважається одним із найнебезпечніших проявів негативного впливу на навколишнє середовище, а його випадки почали фіксувати слідчі органи з початком військового вторгнення РФ в Україну з 2022 року [28, с. 539].

У законодавстві України (стаття 441 Кримінального кодексу України) екоцид визначається, як масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу визнається злочином, за який передбачено покарання у вигляді позбавлення волі строком від восьми до п'ятнадцяти років [29]. У широкому розумінні екоцидом вважається: міжнародний екологічний злочин, метою якого є спричинення руйнації або нанесення втрат докільлю (або його окремим компонентам); він може відбуватися як в період військових дій, так і в мирний час; наслідки протиправних дій носять значний та тривалий характер; вчинені з усвідомленням значної ймовірності завдання шкоди такими діями; стосуються як загрози біоценозам та всього природного комплексу, так і руйнації антропогенних об'єктів, які спричиняють погіршення безпеки життєдіяльності; порушують міжнародні зобов'язання щодо правил дотримання екологічної безпеки; забезпечують стійке погіршення та забруднення значних територій; сприяють довготривалим екологічним порушенням, ускладненням екологічної ситуації, настанню екологічної катастрофи [30, с. 85].

Прикладом такої злочинної діяльності є російська воєнна агресія проти України [31, с. 256–270]. Україна є одним із найбільших у світі експортерів пшениці, кукурудзи та соняшникової олії. Тому ураження сільськогосподарського виробництва стало ключовим елементом стратегії Росії, спрямованої на дестабілізацію як України, так і міжнародних продовольчих ринків. Знищення Каховської дамби у червні 2023 року призвело до затоплення сільськогосподарських угідь, руйнування зрошувальних каналів і позбавило понад 1,5 мільйона акрів земель водопостачання, що мало каскадні наслідки для ролі України як «житниці світу». Російські війська також навмисно знищували зерносховища, порти та транспортні коридори, зокрема завдаючи ракетних ударів

по портах Одеси та Миколаєва, що у 2023–2026 роках порушило експорт через Чорне море. Розмінування сільськогосподарських земель Росією лише поглибило проблему. Україна нині вважається найбільш забрудненою мінами країною з часів Другої світової війни, а Служба ООН з питань протимінної діяльності (UNMAS) оцінює, що понад 20% території України зазнало такого впливу. Землі, забруднені мінами та нерозірваними боєприпасами, роблять посів і збирання врожаю небезпечними або взагалі неможливими навіть після завершення війни. Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (FAO) попереджає, що очищення та відновлення цих земель може тривати десятиліттями і потребуватиме сталого міжнародного фінансування, при цьому загальні витрати на розмінування можуть становити близько 30–40 млрд доларів США.

Наслідки для аграрних ринків мають глобальний характер. Моделювання показує, що порушення Росією експорту української пшениці посилює продовольчу небезпеку в країнах Північної Африки та на Близькому Сході, які значною мірою залежать від українського зерна. Крім того, навмисне спалювання врожаїв і обстріли зернових складів призвели до масових втрат продовольчих резервів. Такі дії демонструють не лише гуманітарні наслідки голодування, але й екологічний вимір практик «випаленої землі», оскільки спалювання врожаїв спричиняє значні викиди вуглецю та твердих частинок.

За таких умов виникає своєрідний симбіоз екоциду та умисних убивств, де одне явище «підживлює» інше, і навпаки. Цей феномен доводить контрпродуктивність домінування виключно екоцентричного погляду на кримінальні правопорушення проти доквілля та, зокрема, на екоцид як на правопорушення без «безпосередньої» жертви, де шкода завдається насамперед доквіллю та його компонентам [32, с. 530; 38]. Натомість поєднання екоцентричного та антропологічного підходів дає змогу розглядати небезпечність таких протиправних дій у системному зв'язку заповіданої шкоди доквіллю як біологічній основі життя й існування людини та інших живих істот, так і засадничому праву людини на життя [33, с. 7–65; 34].

На наш погляд, основою взаємозв'язку екоциду й умисних убивств є те, що обидва явища, хоча й різними способами та з різним ступенем безпосередності, посягають на фундаментальні умови реалізації права людини на життя, а в окремих випадках – безпосередньо призводять до його порушення або створюють умови, несумісні з його збереженням. У цій моделі умисне вбивство виступає як пряме, індивідуалізоване незаконне позбавлення життя конкретної особи, тоді як екоцид має переважно системний характер і проявляється у руйнуванні екологічних основ всієї системи життєдіяльності людини – водних ресурсів, ґрунтів, повітря, інфраструктури

життєзабезпечення. Водночас екологічна шкода, спричинена екоцидом, може опосередковано або кумулятивно призводити до масової смертності, тим самим формуючи структурний зв'язок із динамікою умисних убивств. Таким чином, у межах теоретичної моделі взаємодії злочинів екоцид і умисні вбивства утворюють єдину систему насильства різного рівня: перший – як макросистемне руйнування біологічних і соціальних умов життя, другий – як його індивідуалізований прояв. Їх взаємозв'язок полягає в тому, що деградація доквілля здатна підвищувати рівень соціальної напруженості, ресурсної конкуренції та вразливості населення, що, у свою чергу, може впливати на динаміку насильницької злочинності, включно з умисними вбивствами. Отже, запропонована модель дозволяє розглядати право на життя не лише як індивідуальне юридичне благо, але й як системну категорію, залежну від стану екологічного середовища та рівня його криміногенного ураження, що об'єднує екоцид і умисні вбивства у спільному аналітичному полі кримінологічного аналізу.

Екоцид породжує ресурсні кризи: дефіцит води; нестачу продовольства; погіршення медичного забезпечення; руйнування енергетичної системи тощо. У кризових умовах конкуренція за базові ресурси може провокувати насильницькі конфлікти, організовану злочинність, умисні вбивства з корисливих мотивів. Особливо небезпечними є території гуманітарної ізоляції, тимчасово окуповані території, зони активних бойових дій. Там послаблюється державний контроль, що підвищує ризик латентних умисних убивств та безкарності за їх вчинення.

У сучасних умовах екоцид часто поєднується з іншими воєнними злочинами та злочинами проти людяності. В Україні часто констатується переплетення екоциду з геноцидом [35, с. 59–64; 36, с. 189–190]. З початку повномасштабної агресії Російської Федерації проти України в 2022 році Верховною Радою України було констатовано, що «дії, вчинені Збройними силами Російської Федерації та її політичним і військовим керівництвом під час останньої фази збройної агресії Російської Федерації проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, геноцидом Українського народу». При цьому однією з ключових ознак геноциду було визнано «систематичні випадки умисного вбивства цивільного населення та умисне створення Збройними силами Російської Федерації таких умов життя, які завдають виняткових страждань Українському народу, спрямовані на його повне або часткове знищення та у підсумку призводять до фізичного знищення українського населення в багатьох населених пунктах на території України, зокрема через блокаду населених пунктів, недопущення гуманітарної допомоги та перешкоджання евакуації цивільного населення, захоплення та цілеспрямоване знищення об'єктів інфраструктури, що забезпечує базові потреби людей» [37].

Слід відзначити, що взаємозв'язок екоциду і динаміки умисних убивств в Україні впливає і на трансформацію кримінально-правової політики держави. Вона змушена поєднувати екологічну безпеку та захист життя, адже екоцид виступає не лише «тлом», а й структурним фактором ескалації насильства проти людей; щільніше інтегрувати міжнародне гуманітарне право; ретельніше документувати екологічні наслідки війни; враховувати екологічні фактори насильницької злочинності; швидше адаптувати криміналістику до умов масових руйнувань та динаміки бойових дій.

Висновки. Основою взаємозв'язку екоциду й умисних убивств є те, що обидва явища, хоча й різними способами та з різним ступенем безпосередності, посягають на фундаментальні умови реалізації права людини на життя, а в окремих випадках – безпосередньо призводять до його порушення або створюють умови, несумісні з його збереженням. У цій моделі умисне вбивство виступає як пряме, індивідуалізоване незаконне позбавлення життя конкретної особи, тоді як екоцид має переважно системний характер і проявляється у руйнуванні екологічних основ всієї системи життєдіяльності людини – водних ресурсів, ґрунтів, повітря, інфраструктури життєзабезпечення. Водночас екологічна шкода, спричинена екоцидом, може опосередковано або кумулятивно призводити до масової смертності, тим самим формуючи структурний зв'язок із динамікою умисних убивств. Таким чином, у межах теоретичної моделі взаємодії злочинів екоцид і умисні вбивства утворюють єдину систему насильства різного рівня: перший – як макросистемне руйнування біологічних і соціальних умов життя, другий – як його індивідуалізований прояв. Їх взаємозв'язок полягає в тому, що деградація довкілля здатна підвищувати

рівень соціальної напруженості, ресурсної конкуренції та вразливості населення, що, у свою чергу, може впливати на динаміку насильницької злочинності, включно з умисними вбивствами. Отже, запропонована модель дозволяє розглядати право на життя не лише як індивідуальне юридичне благо, але й як системну категорію, залежну від стану екологічного середовища та рівня його криміногенного ураження, що об'єднує екоцид і умисні вбивства у спільному аналітичному полі кримінологічного аналізу.

Основними напрямками взаємовпливу екоциду та динаміки умисних убивств в Україні в умовах війни є: погіршення умов життя та посилення криміногенності соціального середовища; психологічна травматизація населення і зростання агресивної поведінки; ресурсні конфлікти та посилення насильства за умов соціальної дестабілізації; послаблення державного контролю та збільшення латентності умисних убивств; використання екологічного руйнування як інструменту воєнного насильства; трансформація кримінально-правової політики під впливом екологічних наслідків війни; формування довгострокових поствоєнних ризиків зростання тяжкої насильницької злочинності. Війна перетворила екоцид на складову частину механізму масових умисних убивств, де руйнування довкілля є прямим способом знищення людей та їх життєвого простору. Екологічні руйнування можуть бути індикаторами умислу щодо масового знищення цивільного населення, тоді як умисні вбивства можуть бути частиною ширшої стратегії екологічного виснаження територій. Водночас екологічне руйнування в умовах війни виступає не лише самоїстійною загрозою довкіллю, а й потужним фактором криміногенної дестабілізації суспільства, який впливає на рівень насильства, трансформацію злочинності та ефективність системи кримінальної юстиції.

Список використаних джерел:

1. Стукаліна О. В. Умисні вбивства в Україні: порівняльний аналіз кількісних і якісних показників. *Вісник Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України*. 2025. Вип. 18. С. 136–145.
2. Горобець К. В. Аксіосфера права та її компоненти: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.12. Одеська нац. юрид. академія. Одеса, 2012. 206 с.
3. Садова Т. С. Щодо поняття воєнних злочинів проти довкілля в міжнародному кримінальному праві. *Право і суспільство*. 2021. № 4. С. 252–257.
4. Гарасимів Т. З. Природні та соціальні детермінанти формування девіантної поведінки людини: філософсько-правовий вимір: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 420 с.
5. McCool W., Codding B.F. U.S. homicide rates increase when resources are scarce and unequally distributed. *Evolutionary Human Sciences*. 2023. 6:1-14.
6. Allen M.W., Bettinger R.L., Codding B.F., Jones T.L., & Schwitalla A.W. Resource scarcity drives lethal aggression among prehistoric hunter-gatherers in central California. *Proceedings of the National Academy of Sciences*. 2016. Vol. 113. P. 12120–12125.
7. Daly M. *Killing the competition: Economic inequality and homicide*. Routledge, 2016. 250 p.
8. Daly M. Inequality, grievances, and the variability in homicide rates. *Evolution and Human Behavior*. 2023. Vol. 44. P. 296–304.
9. Daly M., Wilson M. *Homicide*. Transaction Publishers, 1988. 328 p.
10. Daly M., Wilson M., & Vasdev S. Income inequality and homicide rates in Canada and the United States. *Canadian Journal of Criminology*. 2001. Vol. 43. P. 219–236.
11. McCool W.C., Vernon K.B., Yaworsky P.M., & Codding B.F. Subsistence strategy mediates ecological drivers of human violence. *PLoS One*. 2022. Vol. 17. e0268257. URL: https://www.researchgate.net/publication/360802401_Subsistence_strategy_mediates_ecological_drivers_of_human_violence

12. Wilson M., & Daly M. Life expectancy, economic inequality, homicide, and reproductive timing in Chicago neighbourhoods. *Bmj*. 1997. Vol. 314. P. 1271–1274.
13. Daly M. Killing the competition: Economic inequality and homicide. Routledge, 2016. 250 p.
14. Hackman J., & Hruschka D. Fast life histories, not pathogens, account for state-level variation in homicide, child maltreatment, and family ties in the US. *Evolution and Human Behavior*. 2013. Vol. 34. P. 118–124.
15. Wilson M., & Daly M. Life expectancy, economic inequality, homicide, and reproductive timing in Chicago neighbourhoods. *Bmj*. 1997. Vol. 314. P. 1271–1274.
16. Allen, M. W., Bettinger, R. L., Codding, B. F., Jones, T. L., & Schwitalla, A. W. Resource scarcity drives lethal aggression among prehistoric hunter-gatherers in central California. *Proceedings of the National Academy of Sciences*. 2016. Vol. 113. P. 12120–12125.
17. De Courson B., Frankenhuis W. E., Nettle D., & Van Gelder J. L. Why is violence high and persistent in deprived communities? A formal model. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9943638/>
18. Daly M. Inequality, grievances, and the variability in homicide rates. *Evolution and Human Behavior*. 2023. Vol. 44. P. 296–304.
19. Daly M. Inequality, grievances, and the variability in homicide rates. *Evolution and Human Behavior*. 2023. Vol. 44. P. 296–304.
20. Hackman J., & Hruschka D. Fast life histories, not pathogens, account for state-level variation in homicide, child maltreatment, and family ties in the US. *Evolution and Human Behavior*. 2013. Vol. 34. P. 118–124.
21. Daly M., Krupp D. B. Inequality, violence, and freedom. In: *Eppard L., Giroux H. (Eds.). On inequality and freedom*. Oxford University Press, 2022. P. 117–125.
22. De Courson B., Frankenhuis W. E., Nettle D., & Van Gelder J. L. Why is violence high and persistent in deprived communities? A formal model. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9943638/>
23. Daly M., Wilson M. Homicide. Transaction Publishers, 1988. 328 p.
24. McCool W.C., Vernon K.B., Yaworsky P.M., & Codding B.F. Subsistence strategy mediates ecological drivers of human violence. *PLoS One*. 2022. Vol. 17. e0268257. URL: https://www.researchgate.net/publication/360802401_Subsistence_strategy_mediates_ecological_drivers_of_human_violence
25. De Courson B., Frankenhuis W. E., Nettle D., & Van Gelder J. L. Why is violence high and persistent in deprived communities? A formal model. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9943638/>
26. Войтенко Ю. В., Піскун Я. Р. Екоцид: екологічні наслідки та можливості використання фітореMediaції порушених територій. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Екологія»*. 2025. Вип. 33. С. 199–211.
27. Яворська В. Г. Визначення поняття «екоцид» у міжнародному праві та Кримінальному кодексі України. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2023. № 3. С. 83–89.
28. Титаренко Ю. М. Злочин екоциду під час військової агресії в Україні. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів* : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 21 черв. 2024 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внут. справ; НАПН України. Харків: ХНУВС, 2024. С. 539–542.
29. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
30. Рибачек В. К. Міжнародно-правова регламентація злочину екоциду. *Часопис цивілістики*. 2022. Вип. 45. С. 82–87.
31. Малишева Н. Р. Екоцид внаслідок підриву греблі Каховської ГЕС як виклик та шанс для міжнародного судочинства. *Вісник Національної академії правових наук*. 2023. № 3. Т. 30. С. 256–270.
32. Marko S. I. Current problems of combating environmental crime in Ukraine. *«Аналітично-порівняльне правознавство»: електронне наукове фахове видання*. 2024. № 4. Р. 529–533.
33. Єрмоленко А. Війна як виклик для моральних цінностей. *Круглий стіл «Філософської думки»*. *Філософська думка*. 2025. № 1. С. 7–65.
34. Екоцид і права людини: як війна РФ трансформувала екологічний рух України – результати дослідження. URL: <https://zmina.info/news/ekocyid-i-prava-lyudyiny-yak-vijna-uf-transformovala-ekologichnyj-ruh-ukrayiny-rezultaty-doslidzhennya/>
35. Сиводєд І. Розслідування геноциду та екоциду в умовах воєнного часу. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом*. *Юридичні науки*. 2022. Вип. 2 (62). С. 59–64.
36. Орлов Ю. В. Злочинність і протидія їй в умовах війни: кримінально-правовий та кримінологічний виміри : монографія. Харків : Право, 2023. 252 с.
37. Про Заяву Верховної Ради України «Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні»: Постанова Верховної Ради України від 14 квітня 2022 року №2188-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2188-IX#Text>
38. Костицький В. В., Костицька І. О., Суходольська А. А. До питання про юридичну відповідальність за злочинне посягання на конституційне право людини на безпечне довкілля у ході російської воєнної агресії в Україні / Костицький В. В. // *Екологічне право*, 2022, №3–4, С.25–29. (Фахове видання. Index Copernicus).
39. V. Kostytsky, The concept of Ecological Law and its place in Legal System. – “Problems of environmental and natural resources law development : collective monograph” / V. Kostytsky, G. Balyuk, V. Sydor, V. Yermolenko, etc. ; edited by Prof. V. Kostytsky//. Lviv-Toruń : Liha-Pres, 2020. 136 p. (Книга видана під редакцією В. Костицького та містить вступ і розділ у колективній монографії в міжнародному виданні).

Дата першого надходження статті до видання: 15.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 21.05.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

УДК: 342.9:349.6(477)

DOI <https://doi.org/10.37687/2413-7189.2026.1.6>

Теремецький В. І.,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач сектору проблем реалізації господарського законодавства
відділу проблем модернізації господарського права та законодавства
Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень
імені В. К. Макутова Національної академії наук України»
ORCID: 0000-0002-2667-5167

Бернацький О. В.,

кандидат юридичних наук, керівник юридичної фірми
«Адвокат і Закон»
ORCID: 0000-0003-3133-9034

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: КЛЮЧОВІ ВИКЛИКИ ТА ВИЗНАЧАЛЬНІ ЧИННИКИ СУЧАСНОСТІ

ECOLOGICAL SAFETY OF UKRAINE: KEY CHALLENGES AND CRITICAL FACTORS OF MODERN ERA

У статті проведено комплексне дослідження екологічної безпеки України в умовах воєнного стану з урахуванням перспектив та концептуальних засад майбутнього післявоєнного відновлення. Встановлено, що в умовах воєнного стану екологічна безпека трансформується із галузевої складової екологічної політики у стратегічний елемент національної безпеки держави. Проаналізовано ключові внутрішні та зовнішні виклики, зокрема воєнний, кліматичний, ресурсний, нормативно-інституційний та науково-технологічні чинники, які формують комплексну систему сучасних екологічних ризиків. Обґрунтовано системний характер загроз, зумовлених руйнуванням об'єктів критичної інфраструктури, деградацією природних ресурсів, змінами клімату та недостатньою ефективністю державного екологічного контролю.

Охарактеризовано стан нормативно-правового забезпечення у сфері охорони довкілля та встановлено наявність проблем фрагментарного правового регулювання і недостатньої узгодженості нормативних актів. Доведено необхідність удосконалення механізмів фіксації та відшкодування екологічної шкоди, завданої внаслідок збройної агресії.

Обґрунтовано доцільність впровадження моделі «зеленого відновлення» як стратегічного напрямку післявоєнної реконструкції, що поєднує економічний розвиток із принципами сталості, кліматичної нейтральності та раціонального природокористування.

Наголошено на значенні євроінтеграційного курсу України як чинника модернізації екологічного законодавства та управлінських механізмів. Визначено роль науково-технологічного розвитку, цифровізації та систем екологічного моніторингу у підвищенні ефективності державної політики у сфері екологічної безпеки.

Акцентовано увагу на необхідності формування цілісної моделі адміністративно-правового забезпечення екологічної безпеки в умовах трансформаційних процесів. Підкреслено важливість поєднання правових, організаційних та цифрових інструментів управління довкіллям, а також посилення інституційної спроможності держави для ефективного реагування на сучасні екологічні виклики.

Ключові слова: екологічна безпека, екологічна політика, екологічний моніторинг, відшкодування екологічної шкоди, зелене відновлення, євроінтеграція, довкілля, природні ресурси.

The article presents a comprehensive study of Ukraine's environmental security under martial law, taking into account the prospects and conceptual foundations of future post-war recovery. It was established that, under martial law, environmental security is transformed from a sectoral component of environmental policy into a strategic element of the state's national security. The key internal and external challenges were analyzed, including military, climatic, resource-related, regulatory and institutional, as well as scientific and technological factors that together shape a comprehensive system of contemporary environmental risks. The systemic nature of threats caused by the destruction of critical infrastructure, degradation of natural resources, climate change, and the insufficient effectiveness of state environmental control was substantiated.

The state of regulatory and legal support in the field of environmental protection was assessed, and the existence of fragmented legal regulation and insufficient consistency among normative acts was identified. The necessity of improving the mechanisms for documenting and compensating for environmental damage caused by armed aggression was proved.

The expediency of introducing a "green recovery" model as a strategic direction of post-war reconstruction was substantiated, combining economic development with the principles of sustainability, climate neutrality, and rational use of natural resources.

Particular emphasis was placed on the importance of Ukraine's European integration course as a factor in the modernization of environmental legislation and governance mechanisms. The role of scientific and technological development, digitalization, and environmental monitoring systems in increasing the effectiveness of state policy in the field of environmental security was determined.

Attention was focused on the need to form an integral model of administrative and legal support for environmental security under conditions of transformational processes. The importance of combining legal, organizational, and digital instruments of environmental governance, as well as strengthening the institutional capacity of the state for an effective response to contemporary environmental challenges, was emphasized.

Key words: *environmental security, environmental policy, environmental monitoring, compensation for environmental damage, green recovery, European integration, environment, natural resources.*

На сучасному етапі розвитку української державності питання екологічної безпеки набувають особливої актуальності у зв'язку з комплексом внутрішніх і зовнішніх викликів, що безпосередньо впливають на стан довкілля та якість життя населення. Повномасштабна збройна агресія проти України, інтенсивна експлуатація природних ресурсів, наслідки техногенного навантаження, зміни клімату, деградація земель, забруднення водних ресурсів і атмосферного повітря зумовлюють формування нових екологічних ризиків, які мають системний та довгостроковий характер.

Особливої гостроти окреслені проблеми набувають в умовах воєнного стану, коли руйнування об'єктів критичної інфраструктури, промислових підприємств, енергетичних систем і гідротехнічних споруд спричиняють масштабні негативні наслідки для природних екосистем і здоров'я людини. За таких умов екологічна безпека перестає бути виключно галузевою категорією та трансформується у складову національної безпеки держави.

Водночас виклики екологічній безпеці не обмежуються суто наслідками бойових дій. Не менш вагомі ризики пов'язані з майбутнім етапом післявоєнної відбудови, який потребуватиме залучення значних матеріальних і природних ресурсів. Саме тому надзвичайно важливо, щоб реалізовані за рахунок компенсацій та міжнародної допомоги проекти були зорієнтовані на принципи сталого розвитку, захист довкілля та впровадження концепції «зеленого відновлення» країни. У цьому контексті екологічна безпека має розглядатися не лише як адміністративно-правова категорія, а як комплексний соціально-правовий феномен, що формується на перетині правових, економічних, екологічних і політичних чинників [1]. Адже забезпечення повного добробуту та вільного всебічного розвитку всіх членів суспільства є головною метою, що визначається законом раціонального природокористування [2, с. 476]. Так, експерти UWEC Work Group неодноразово наголошували, що період відновлення може виявитися навіть більш небезпечним для природи, ніж активна фаза війни, що зумовлено інтенсивним видобутком і використанням природних ресурсів для відбудови інфраструктури, міст і житлового фонду [3; 4].

Вважаємо, що правове регулювання та публічне управління у сфері охорони довкілля потребує

переосмислення з урахуванням новітніх загроз, євроінтеграційних зобов'язань України та необхідності післявоєнного відновлення територій. Недостатня узгодженість нормативно-правових актів, фрагментарність механізмів контролю та слабка інституційна спроможність органів публічної влади ускладнюють формування ефективної системи гарантування екологічної безпеки.

Сучасний етап розвитку України характеризується безпрецедентним поєднанням внутрішніх і зовнішніх викликів, які істотно впливають на стан довкілля та систему гарантування екологічної безпеки. Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України спричинила масштабне руйнування промислових підприємств, енергетичних об'єктів, транспортної інфраструктури, гідротехнічних споруд, що зумовило значне забруднення атмосферного повітря, ґрунтів і водних ресурсів. Пожежі на нафтобазах, руйнування складів з хімічними речовинами, пошкодження очисних споруд, мінування територій, підтоплення шахт та інші техногенні наслідки воєнних дій створюють довгострокові екологічні ризики, які виходять за межі локальних територій та мають транскордонний характер. Отже, воєнні дії на території держави завдали значної шкоди довкіллю, що є прямим порушенням норм екологічного права, зокрема принципу сталого розвитку та екологічної безпеки, закріплених у міжнародному та національному законодавстві [5, с. 43].

До внутрішніх викликів екологічній безпеці також належать: надмірна експлуатація природних ресурсів, зношеність виробничих фондів, недосконалість системи екологічного контролю, недостатній рівень екологічної культури населення та бізнесу. В умовах воєнного стану частина механізмів державного нагляду була обмежена або трансформована, що, з одного боку, сприяло підтримці економічної діяльності, але з іншого – зменшило ефективність контролю за дотриманням екологічних стандартів.

Окрему групу викликів екологічній безпеці становлять зовнішні чинники, пов'язані зі змінами клімату, глобальними екологічними кризами, транснаціональними забрудненнями та міжнародними зобов'язаннями України у сфері охорони довкілля. До вказаного слід додати, що зміна режиму опадів, посухи, паводки та інші кліматичні явища впливають на аграрний сектор, водний баланс тощо.

У поєднанні з воєнними руйнуваннями це формує комплексний багаторівневий ризик для екологічної стабільності держави.

Важливо наголосити, що в умовах воєнного стану екологічна безпека перестає бути виключно складовою екологічної політики та набуває ознак стратегічного елементу національної безпеки. Забруднення довкілля безпосередньо впливає на стан здоров'я населення, демографічну ситуацію, економічну спроможність держави, продовольчу та енергетичну безпеку. Отже, екологічна безпека інтегрується в загальну систему національної безпеки поряд із воєнною, економічною, інформаційною та іншими її складовими.

У контексті забезпечення екологічної безпеки як невід'ємної складової національної безпеки України слушною є думка О. І. Червякова [6, с. 478], який наголошує, що однією з її ключових особливостей виступає безперервна екологічна модернізація діяльності підприємств, установ, організацій та органів публічної влади. Інші вчені розглядають «екологічну модернізацію» як подолання негативних впливів на довкілля з боку індустріального суспільства шляхом трансформації останнього за допомогою новітніх технологій [7, с. 804].

Отже, екологічна модернізація виступає необхідною умовою зміцнення екологічної безпеки держави, оскільки передбачає системне впровадження інноваційних технологій та управлінських рішень, спрямованих на мінімізацію негативного впливу на довкілля. Її реалізація забезпечує поступову трансформацію суспільства на засадах сталого розвитку та інтеграцію екологічних пріоритетів у систему національної безпеки України.

Як зазначено вище, у сучасних умовах екологічна безпека в Україні формується під впливом комплексу взаємопов'язаних чинників, що мають як внутрішній, так і зовнішній характер. Їх систематизація та ґрунтовна характеристика дають можливість визначити ключові напрями державної політики у сфері охорони довкілля та забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану й трансформаційних процесів.

Враховуючи складні реалії сьогодення, повномасштабна збройна агресія та активні бойові дії є найбільш масштабними і системоутворюючими чинниками сучасності. Вони спричиняють руйнування промислових об'єктів, енергетичної та гідротехнічної інфраструктури, складів із небезпечними речовинами, що призводить до забруднення повітря, води та ґрунтів. Окрім прямих екологічних наслідків, війна формує довгострокові ризики – мінування територій, деградацію земель, втрату флори та фауни, а також транскордонне поширення забруднення.

Рибачек В. К. зауважує, що існує нагальна потреба у коригуванні Стратегії екологічної політики України на період до 2030 року (далі – Стратегія),

особливо в аспекті того, що стосується підвищення рівня екологічної безпеки в умовах воєнного стану і пропонують, зокрема, включити до переліку визначених у Стратегії першочергових проблем, питання, які негативно впливають на забезпечення екологічної безпеки та визначитися із заходами щодо їх усунення [8, с. 56]. Крім того, вчений вважає, що в умовах воєнного стану доцільним є розроблення та оновлення концептуальних нормативних документів, які б закріплювали комплекс диференційованих природоохоронних заходів, спрямованих на запобігання погіршенню стану довкілля в постраждалих регіонах [8, с. 59]. Особливої уваги потребують прифронтові території, де необхідно забезпечити системний екологічний моніторинг для подальшого використання отриманих даних у процесі відновлення та стабілізації природних екосистем.

Слід підтримати зазначену наукову позицію щодо необхідності коригування Стратегії з урахуванням реалій воєнного стану та новітніх екологічних загроз. Дійсно, сучасні виклики вимагають системного перегляду стратегічних пріоритетів, доповнення їх положеннями щодо мінімізації наслідків воєнних дій для довкілля та визначення чітких механізмів реагування на екологічні ризики.

Водночас вважаємо за доцільне запропонувати низку власних пропозицій. По-перше, необхідно передбачити у Стратегії окремий розділ, присвячений забезпеченню екологічної безпеки в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення, із визначенням конкретних індикаторів оцінки екологічної шкоди. По-друге, доцільним є створення єдиної державної системи воєнно-екологічного моніторингу, що забезпечить оперативний збір, аналіз і використання даних щодо стану довкілля, особливо на прифронтових і деокупованих територіях. По-третє, варто посилити координацію між органами публічної влади та міжнародними партнерами у сфері фіксації та документування екологічних збитків з метою подальшого відшкодування шкоди.

Крім того, важливо інтегрувати принципи «зеленого відновлення» до програм реконструкції інфраструктури, передбачивши обов'язкове застосування екологічних стандартів, енергоефективних технологій та механізмів стратегічної екологічної оцінки. На нашу думку, реалізація зазначених пропозицій сприятиме формуванню більш стійкої та адаптивної системи забезпечення екологічної безпеки України в сучасних умовах.

До вказаного слід додати, що наприкінці грудня 2025 року Міністерство економіки, довкілля та сільськогосподарства України розпочало підготовку змін до Стратегії державної екологічної політики України до 2030 року. Відповідно, за результатами першого засідання робочої групи з підготовки внесення змін до Стратегії державної екологічної політики України на період до 2030 року учасники

домовилися про подальшу спільну роботу над формуванням оновлених засад державної екологічної політики, які мають стати основою для зеленої трансформації економіки, сталого розвитку та екологічно безпечного відновлення України на європейському шляху [9].

У межах цього наукового дослідження особливої актуальності набуває питання післявоєнної відбудови, як чинник, що має прямий вплив на стан екологічної безпеки. Масштабне відновлення інфраструктури, промислових об'єктів і житлового фонду потребуватиме значних природних ресурсів – будівельних матеріалів, енергії, води, земельних ділянок. За відсутності належного стратегічного планування це може призвести до повторної екологічної деградації, посилення антропогенного навантаження та виснаження ресурсної бази. Вбачається, що період реконструкції може стати не менш небезпечним для довкілля, ніж активна фаза війни. Саме тому концепція «зеленого відновлення» повинна стати основою державної політики реконструкції, передбачаючи енергоефективність, використання відновлюваних джерел енергії, впровадження циркулярної економіки та дотримання європейських екологічних стандартів.

Слід відзначити, що «зелене відновлення», як концепція відновлення України, може мати як мінімум три моделі: амбітну, прагматичну та інерційну [8, с. 58–59]. У наукових працях учених-економістів можна знайти таку характеристику моделей «зеленого відновлення». Інерційна модель є прийнятною лише на початковому етапі війни, однак пов'язана з ризиками та не відповідає очікуванням держав – членів Європейського Союзу (далі – ЄС), тому не розглядається як стратегічна перспектива. Амбітна модель орієнтована на досягнення кліматично нейтральної економіки, зеленого зростання та сталого розвитку із чітко визначеними цілями й механізмами їх реалізації. Натомість прагматична модель використовує «зелені» інструменти для досягнення ширших цілей повоєнного відновлення, зокрема енергетичної незалежності та безпеки, навіть якщо екологічна складова не є центральною [10, с. 28].

Виходячи із зазначеної характеристики, вважаємо, що вибір моделі «зеленого відновлення» має стратегічне значення для повоєнного відновлення України та формування ефективної системи екологічної безпеки. На нашу думку, найбільш перспективною в контексті євроінтеграційного курсу держави видається амбітна модель, яка забезпечує системну трансформацію економіки на засадах кліматичної нейтральності та сталого розвитку, тоді як прагматична модель може виступати перехідним інструментом досягнення ключових безпекових і економічних цілей повоєнної відбудови.

Глобальні зміни клімату також є одним із визначальних чинників сучасності, що істотно

впливають на стан екологічної безпеки України. Їх проявами є підвищення середньорічних температур, зміна сезонного розподілу опадів, зростання частоти та інтенсивності посух, паводків, буревіїв, а також інших екстремальних погодних явищ. Такі процеси призводять до порушення природного балансу екосистем, деградації земель, зниження врожайності сільськогосподарських культур і втрати біорізноманіття.

Негативний вплив кліматичних змін особливо відчутний для аграрного сектору, який є стратегічно важливим для економіки України та забезпечення продовольчої безпеки. Зменшення водності річок, виснаження підземних вод, обміління водойм створюють додаткові ризики для водопостачання населення та функціонування промисловості. Лісові екосистеми потерпають від зростання кількості лісових пожеж, поширення шкідників і хвороб дерев, що посилює процеси деградації природних ландшафтів.

Крім того, кліматичний чинник має прямий вплив на стан здоров'я населення, спричиняючи поширення інфекційних захворювань, теплові стреси та загострення хронічних хвороб. У поєднанні з наслідками воєнних дій і техногенних аварій кліматичні зміни значно підсилюють екологічні ризики, створюючи комплексну загрозу для сталого розвитку та національної безпеки держави.

Таким чином, кліматичні зміни не лише формують самостійний комплекс загроз, а й загострюють уже наявні екологічні проблеми, пов'язані з антропогенним навантаженням на природні ресурси. У цьому контексті особливої уваги потребує ресурсний чинник, що безпосередньо впливає на здатність держави зберігати та відновлювати свій природний потенціал.

Надмірний видобуток корисних копалин, вирубка лісів, деградація земель і виснаження водних ресурсів зумовлюють зниження природного потенціалу держави. Неконтрольована або недостатньо врегульована господарська діяльність спричиняє ерозію земель, зниження їх родючості, спустошення окремих територій, порушення гідрологічного режиму річок і підземних вод, а також втрату флори та фауни. У довгостроковій перспективі це обмежує можливість сталого економічного розвитку та негативно впливає на якість життя населення.

Ілюстрацією вище зазначеного є сучасні наукові дослідження, в яких підкреслено небезпечні темпи деградації екосистем і виснаження природних ресурсів, зумовлені антропогенним впливом, зокрема інтенсивною вирубкою лісів, надмірним виловом водних біоресурсів і забрудненням довкілля. Учені акцентують увагу на їх комплексному, каскадному впливі, що проявляється у втраті біорізноманіття, загостренні проблеми дефіциту водних ресурсів та посиленні кліматичних змін [11, с. 101; 12, с. 77].

У період післявоєнної відбудови зазначений чинник набуває особливої гостроти, оскільки відновлення

інфраструктури, промисловості та житлового фонду потребуватиме значних обсягів природних ресурсів – будівельної сировини, деревини, води, енергетичних ресурсів. За відсутності належного екологічного планування та контролю існує ризик посилення ресурсного виснаження, що може ускладнити процеси відновлення екосистем і суперечити принципам сталого розвитку. Саме тому важливим завданням державної політики є поєднання економічних потреб відбудови з вимогами раціонального природокористування та збереження довкілля.

Реалізація такого збалансованого підходу неможлива без урахування стратегічного курсу держави на європейську інтеграцію, який визначає сучасні орієнтири екологічної політики та стандарти природокористування. Саме в цьому контексті особливого значення набуває адаптація національної системи охорони довкілля до європейських вимог.

Інтеграція України до європейського правового простору передбачає імплементацію екологічних стандартів ЄС, гармонізацію законодавства та впровадження сучасних механізмів екологічного контролю. Цей чинник є водночас викликом (через необхідність масштабних реформ) і можливістю для підвищення рівня екологічної безпеки.

У контексті євроінтеграційних процесів екологічна безпека виступає одним із ключових напрямів гармонізації національного законодавства з правом ЄС. Імплементація екологічних директив, запровадження сучасних процедур оцінки впливу на довкілля, стратегічної екологічної оцінки, удосконалення системи моніторингу та контролю сприяють формуванню нової моделі управління природними ресурсами. Водночас адаптація до європейських стандартів потребує не лише формального оновлення нормативної бази, а й підвищення інституційної спроможності органів публічної влади.

З цього приводу слушною є думка О. Гулак [13, с. 184], яка вважає, що у контексті євроінтеграційних процесів, задля забезпечення екологічної безпеки, необхідним є досягнення оптимального балансу між шкідливими для навколишнього середовища наслідками, що в будь-якому випадку виникають під впливом антропогенної діяльності, посиленої технічним розвитком суспільства, і потенційними можливостями природних ресурсів до самовідновлення. Водночас, зважаючи на сталий євроінтеграційний напрям розвитку України, державно-правовий досвід ЄС у сфері подолання екологічної кризи набуває значення стратегічного орієнтира та важливого інструменту для подальшого зміцнення й розвитку української державності.

На нашу думку, євроінтеграційний вектор розвитку України можна розглядати не лише як зовнішньополітичний пріоритет, а й як внутрішній механізм якісної трансформації системи публічного управління у сфері захисту довкілля. Використання кращих

практик, запозичених у країнах ЄС, повинно супроводжуватися формуванням національної моделі забезпечення екологічної безпеки, адаптованої до сучасних викликів, зокрема до умов воєнного стану та післявоєнної відбудови. Лише комплексне поєднання європейських стандартів, ефективного державного контролю, наукового обґрунтування управлінських рішень і відповідальності суб'єктів господарювання здатне забезпечити належний рівень екологічної безпеки та сталий розвиток держави.

Зі свого боку, оцінка стану нормативно-правового забезпечення екологічної безпеки свідчить про наявність значного масиву законодавчих актів, що регулюють питання охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічних прав громадян. В Україні ключове значення у сфері формування екологічної політики має вище зазначений Закон України «Про Основні засади (Стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», затверджений у 2019 році [14], який визначає стратегічні орієнтири та інструменти реалізації державної екологічної політики. Цей нормативно-правовий акт закріплює принцип активної участі громадськості у процесах вироблення та впровадження екологічних рішень.

Також правову основу екологічної безпеки в Україні складають: Конституція України (статті 50, 66), яка закріплює право на безпечне довкілля та обов'язок не заподіювати шкоду природі [15]; Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» – основоположний нормативний акт у сфері екологічного права України, який визначає принципи, завдання, обов'язки держави, громадян і підприємств щодо охорони довкілля [16]; Закон України «Про оцінку впливу на довкілля», котрий встановлює правові та організаційні засади оцінки впливу на довкілля в Україні, регулює процедури оцінки і сприяє реалізації принципів сталого розвитку та екологічної безпеки [17].

Водночас серйозною проблемою залишається невідповідність між нормативним закріпленням екологічних стандартів і реальними механізмами їх практичної реалізації. Зокрема, процедура оцінки впливу на довкілля нерідко має формальний характер, а результати громадських слухань не завжди враховуються під час ухвалення управлінських рішень. Окремі положення природоохоронного законодавства потребують оновлення з урахуванням сучасних викликів, пов'язаних із воєнним станом, знищенням об'єктів критичної інфраструктури, забрудненням ґрунтів і водних ресурсів. Відсутність спеціального комплексного нормативно-правового акта, який би системно врегулював питання фіксації, оцінки та відшкодування екологічної шкоди, завданої внаслідок збройної агресії, ускладнює процес притягнення винних до відповідальності та стягнення збитків.

Крім того, нормативне забезпечення екологічної безпеки потребує більшої системності у частині розмежування компетенції органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Практика свідчить про наявність колізій між підзаконними нормативно-правовими актами, а також нестачу чітких процедур координації дій між контролюючими органами. Недостатній рівень цифровізації екологічного моніторингу, обмежений доступ до повної та достовірної екологічної інформації, а також слабкість інституційного забезпечення екологічного контролю знижують ефективність правозастосування. У зв'язку з цим актуальним завданням є кодифікація екологічного законодавства, посилення інституційної спроможності контролюючих органів та запровадження сучасних механізмів екологічного нагляду відповідно до європейських стандартів, що заслуговує на проведення окремого наукового дослідження.

Науково-технологічний розвиток також є одним із визначальних чинників забезпечення екологічної безпеки держави в умовах сучасних глобальних викликів. Саме рівень розвитку науки, інновацій та технологій визначає спроможність держави ефективно реагувати на екологічні загрози, мінімізувати негативний антропогенний вплив на довкілля та впроваджувати принципи сталого розвитку в усі сфери суспільного життя. Впровадження сучасних екологічних технологій – енергоефективного виробництва, відновлюваних джерел енергії, безвідходних або маловідходних технологічних процесів, систем очищення викидів і стічних вод – сприяє зниженню рівня забруднення навколишнього природного середовища та раціональному використанню природних ресурсів.

Важливу роль відіграє розвиток систем екологічного моніторингу, що базуються на цифрових інструментах, автоматизованих станціях спостереження, геоінформаційних системах і супутникових технологіях. Такі інструменти забезпечують оперативне отримання достовірної інформації про стан атмосферного повітря, водних об'єктів, ґрунтів і лісових екосистем, що дозволяє своєчасно виявляти загрози та приймати управлінські рішення на основі об'єктивних даних. Цифровізація органів публічного управління у сфері екології також сприяє підвищенню прозорості діяльності органів влади та розширенню можливостей громадського контролю. Сьогодні Україна динамічно реалізує курс на цифрову трансформацію органів публічного управління, демонструючи при цьому вагомий та помітний результат: за шість років, з 2018 р. по 2024 р., країна зі 102 місця у рейтингу Online Services Index, що розробляється ООН, перемістилася на 5 місце [18].

Н. Р. Малишева і О. М. Вінник [19, с. 244] доводять, що сфера екологічного моніторингу є однією з ключових галузей екологічних відносин, у якій цифровізація здатна спричинити справді трансформаційні,

навіть революційні зміни. До вказаного слід додати, що впровадження цифрових технологій у систему екологічного моніторингу забезпечує оперативність збору та обробки даних, підвищує їх точність і достовірність, а також створює передумови для своєчасного реагування на реальні та потенційні екологічні загрози. Використання автоматизованих інформаційних систем, геоінформаційних платформ, дистанційного зондування Землі та відкритих електронних реєстрів сприяє формуванню прозорості та інтегрованої системи управління довкіллям, що відповідає сучасним вимогам екологічної безпеки.

Водночас недостатній рівень інноваційного розвитку, обмежене фінансування наукових досліджень, застаріла матеріально-технічна база підприємств і повільне впровадження екологічно безпечних технологій суттєво уповільнюють процес екологічної модернізації. В умовах післявоєнної відбудови України цей чинник набуває особливої актуальності, оскільки саме інноваційні рішення повинні стати основою для формування екологічно орієнтованої моделі економічного розвитку. Отже, активізація науково-технологічного потенціалу держави, підтримка «зелених» інновацій та інтеграція до європейського дослідницького простору вбачаються необхідними передумовами підвищення рівня екологічної безпеки та забезпечення довгострокової стійкості національної економіки.

На підставі проведеного дослідження можна сформулювати такі **висновки**.

Встановлено, що екологічна безпека України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення набуває системного характеру та трансформується із галузевої складової екологічної політики у стратегічний елемент національної безпеки держави. Воєнні дії, руйнування об'єктів критичної інфраструктури, техногенні аварії та транскордонне забруднення формують довгострокові екологічні ризики, які безпосередньо впливають на стан здоров'я населення, економічну стабільність і соціальний розвиток.

Обґрунтовано, що сучасні виклики екологічній безпеці мають комплексний характер і зумовлені взаємодією воєнного, кліматичного, ресурсного, нормативно-інституційного та науково-технологічного чинників. Зміни клімату, деградація земель, виснаження природних ресурсів і недостатня ефективність екологічного контролю посилюють наслідки воєнного впливу та створюють багаторівневу загрозу сталому розвитку держави.

Доведено, що період післявоєнної відбудови може стати як додатковим ризиком для довкілля, так і можливістю для переходу до нової моделі розвитку на засадах «зеленого відновлення». Вибір моделі відбудови має стратегічне значення для формування ефективної системи екологічної безпеки. Найбільш перспективною в контексті євроінтеграційного

курсу України визначено амбітну модель «зеленого відновлення», орієнтовану на кліматичну нейтральність, енергоефективність і впровадження принципів циркулярної економіки.

Проаналізовано стан нормативно-правового забезпечення у сфері екологічної безпеки та встановлено, що, попри наявність розгалуженої законодавчої бази, зберігаються проблеми фрагментарності правового регулювання, недостатньої узгодженості нормативних актів і слабкої інституційної спроможності органів публічної влади. Особливої уваги потребує вдосконалення механізмів фіксації та відшкодування екологічної шкоди, завданої внаслідок збройної агресії, а також посилення координації між національними суб'єктами владних повноважень у сфері екології та міжнародними партнерами.

Наголошено, що євроінтеграційний вектор розвитку України виступає не лише зовнішньополітичним пріоритетом, а й внутрішнім чинником модернізації системи публічного управління у сфері охорони довкілля. Імплементация європейських екологічних

стандартів, удосконалення процедур оцінки впливу на довкілля, розвиток стратегічної екологічної оцінки та підвищення інституційної спроможності органів публічної влади є ключовими умовами підвищення рівня екологічної безпеки.

Визначено, що науково-технологічний чинник є важливою передумовою екологічної модернізації держави. Розвиток цифрових систем моніторингу, впровадження інноваційних екологічних технологій, підтримка «зелених» інновацій та інтеграція до європейського дослідницького простору створюють підґрунтя для формування сучасної, ефективної та прозорої системи управління довкіллям.

Перспективним напрямом подальших наукових досліджень є розроблення концептуальної моделі адміністративно-правового механізму забезпечення екологічної безпеки України з урахуванням умов воєнного стану, післявоєнного відновлення та реалізації євроінтеграційних зобов'язань держави, а також обґрунтування інструментів інтеграції принципів «зеленого відновлення» у практику публічного управління.

Список використаних джерел:

1. Teremetskiy V., Popovych T., Poliakov Ye., Shchurat T., Terletsii A., Sidliar V. Sustainable Development: a Methodology for Combining Law, Economy, Ecology and Politics. *International Journal of Ecosystems and Ecology Science*. 2025. Vol. 15, No. 4. P. 97–102. DOI: <https://doi.org/10.31407/ijees15.412>
2. Teremetskiy V., Popovych T., Matviichuk A., Tokunova A., Syvytskyi V., Chudyk N. Sustainable Development Goal Six: The right to water vs. public policy. *Lex Humana*. 2023. Vol. 15, No. 4. P. 458–475. URL: <https://seer.ucp.br/seer/index.php/LexHumana/article/view/2822>
3. Овчинников О. Екологічні наслідки війни в Україні. Огляд за грудень 2024 – січень 2025. Ukraine War Environmental Consequences Working Group : сайт. 07.02.2025. URL: <https://uwecworkgroup.info/uk/environmental-consequences-of-the-war-in-ukraine-december-2024-january-2025-review/>
4. Василюк О. Основні проблеми для природи можуть початися після закінчення війни: інтерв'ю. Ukraine War Environmental Consequences Working Group: сайт. 16.06.2022. URL: <https://uwecworkgroup.info/uk/natures-biggest-challenges-could-begin-after-the-wars-end/>
5. Сокол М. В., Богданова А. О. Забезпечення екологічної безпеки в Україні в умовах воєнного стану. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2025. Т. 36 (75), № 1. С. 42–47. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2025.1/07>
6. Червяков О. І. Сутність та особливості забезпечення екологічної безпеки як складової національної безпеки України. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. Т. 32, № 2. С. 475–482. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.2.35>
7. Bezpalova O., Onopriienko S., Tarasov S., Zavalna Z., Starynskiy M. State environmental security in national and globalization aspects. *Journal of Security and Sustainability*. Issues. 2020. Vol. 9, № 3. P. 797–806. DOI: [https://doi.org/10.9770/JSSI.2020.9.3\(6\)](https://doi.org/10.9770/JSSI.2020.9.3(6))
8. Рибачек В. К. Безпека та охорона довкілля в Україні в умовах військового стану. *Соціально-гуманітарний вісник*. 2025. С. 55–61. URL: https://www.newroute.org.ua/wp-content/uploads/sgv_56.pdf#page=52
9. Відділ зв'язків з громадськістю та засобами масової інформації. Розпочато підготовку змін до Стратегії державної екологічної політики України до 2030 року. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України : офіц. сайт. 19.12.2025. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/73f82b94-2e4a-49f0-b8db-47ae81d93bec?lang=ukUA&title=StrategiaEkologichnoiPolitiki&isSpecial=true>
10. Котковський В. С., Москаленко В. Г., Дробчак А. Л. «Зелене» відновлення як шлях післявоєнної відбудови України. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2023. № 7–8 (308–309). С. 26–33. DOI: <https://doi.org/10.32680/2409-9260-2023-7-8-308-309-26-33>
11. Кизим М. О., Хаустова В. С., Шпілевський В. В., Шпілевський О. В. Обґрунтування перспективних напрямів розвитку циркулярної економіки в Україні. *Проблеми економіки*. 2023. № 3. С. 101–111. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2023-3-101-111>
12. Люк Н., Костенко І., Бідолах Д. Вплив антропогенної діяльності на природні ресурси: пошук стійких моделей розвитку. *Biota. Human. Technology*. 2024. № 2. С. 77–88. DOI: <https://doi.org/10.58407/bht.2.24.7>
13. Гулак О. В. До питання забезпечення екологічної безпеки в сучасних соціально-економічних умовах. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 182–185. URL: http://www.pap.in.ua/1_2016/54.pdf
14. Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року». від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>

15. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
16. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
17. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23.05.2017 № 2059-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text>
18. Кінша Д. Україна посідає 5 місце у світі за розвитком цифрових держпослуг. Суспільне : новини. 20.09.2024. URL: <https://susilne.media/840493-ukraina-posila-5-misce-u-sviti-za-rozvitkom-cifrovih-derzposlug>
19. Малишева Н. Р., Вінник О. М. Екологія, економіка, цифровізація: правові проблеми взаємодії. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2022. Т. 29, № 2. С. 238–260. DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2022-29-2-238>

Дата першого надходження статті до видання: 17.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 22.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 21.05.2026

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

УДК 349.6:347.9

DOI <https://doi.org/10.37687/2413-7189.2026.1.7>

Чурилова Т. М.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного, європейського права
та порівняльного правознавства
Сумського державного університету
ORCID: 0000-0002-9997-1768

Мотіна В. С.,

студентка IV курсу Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету
ORCID: 0009-0006-6799-5446

ГРУПОВІ ПОЗОВИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАХИСТУ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

COLLECTIVE ACTIONS AS A TOOL FOR THE PROTECTION OF ENVIRONMENTAL RIGHTS: EUROPEAN EXPERIENCE AND PROSPECTS FOR UKRAINE

У статті досліджено особливості формування та функціонування групових позовів як інструменту судового захисту екологічних прав у європейському правовому просторі та їх значення для розвитку національної правової системи України. Актуальність теми зумовлена тим, що екологічна шкода дедалі частіше має масовий, дифузний і довготривалий характер, а тому традиційна модель індивідуального позову не завжди забезпечує ефективний захист порушених прав та інтересів. Проаналізовано еволюцію підходів до колективного захисту екологічних прав, зокрема через практику стратегічних судових справ, розвиток ролі громадських об'єднань та запровадження уніфікованих процесуальних стандартів представницьких позовів у праві Європейського Союзу. Встановлено, що європейська модель ґрунтується на діяльності кваліфікованих організацій, які здійснюють представництво інтересів невизначеного кола осіб, а також на поєднанні превентивних і компенсаторних способів захисту.

Окрему увагу приділено аналізу сучасного стану правового регулювання колективного захисту екологічних прав в Україні, зокрема ролі судової практики у легітимізації можливості звернення громадських організацій до суду в інтересах суспільства. Розкрито значення окремих рішень Верховного Суду для формування національного підходу до захисту публічного екологічного інтересу та дифузних екологічних прав. Визначено ключові проблеми, пов'язані з відсутністю спеціального процесуального режиму групових позовів, складністю доказування причинно-наслідкового зв'язку між екологічною шкодою та порушенням прав значної кількості осіб, а також обмеженістю механізмів колективного відшкодування. Обґрунтовано необхідність формування національної моделі групових позовів, яка має враховувати європейський досвід, запобігати процесуальним зловживанням і відповідати сучасним екологічним викликам, зокрема в умовах післявоєнного відновлення України.

Ключові слова: групові позови, представницькі позови, колективний захист прав, екологічні права, екологічна шкода, доступ до правосуддя, громадські організації, колективне відшкодування

The article examines the specific features of the formation and functioning of collective actions as an instrument for the judicial protection of environmental rights within the European legal framework and their significance for the development of the national legal system of Ukraine. The relevance of the topic is обусловлена by the fact that environmental damage increasingly possesses a mass, diffuse, and long-term character, while the traditional model of an individual claim does not always ensure effective protection of violated rights and interests. The study analyzes the evolution of approaches to the collective protection of environmental rights, in particular through the practice of strategic litigation, the growing role of non-governmental organizations, and the introduction of harmonized procedural standards for representative actions in European Union law. It is established that the European model is based on the activities of qualified entities representing the interests of an indefinite group of persons, as well as on the combination of preventive and compensatory remedies.

Particular attention is devoted to the analysis of the current state of legal regulation of collective environmental protection in Ukraine, especially the role of judicial practice in legitimizing the ability of non-governmental organizations to bring claims in the public interest. The article reveals the importance of certain Supreme Court decisions for the formation of a national approach to the protection of public environmental interests and diffuse environmental rights. Key challenges are identified, including the absence of a special procedural framework for collective actions,

the complexity of proving a causal link between environmental damage and the violation of the rights of a large number of persons, as well as the limited mechanisms of collective compensation. The necessity of developing a national model of collective actions that would take into account European experience, prevent procedural abuses, and correspond to contemporary environmental challenges, particularly in the context of Ukraine's post-war recovery, is substantiated.

Key words: *collective actions, representative actions, collective redress, environmental rights, environmental damage, access to justice, non-governmental organizations, collective compensation.*

Сучасний розвиток екологічного права характеризується трансформацією підходів до судового захисту, зумовленою зростанням масштабів екологічних порушень та їх впливу на невизначене коло осіб. Традиційна модель індивідуального позову дедалі частіше виявляється недостатньою для ефективного реагування на масову шкоду довкіллю, що зумовлює необхідність формування процесуальних механізмів колективного захисту. У цьому контексті групові позови набувають значення одного з ключових інструментів забезпечення доступу до правосуддя у справах, де порушення екологічних прав має системний характер і виходить за межі індивідуального інтересу.

У європейському правовому просторі відбувається поступова інституціоналізація таких механізмів. Це знаходить відображення як у судовій практиці, так і в уніфікації процесуальних підходів. Формування моделі представницьких позовів, орієнтованої на діяльність кваліфікованих організацій, свідчить про перехід від індивідуального до колективного виміру захисту екологічних прав та посилення ролі громадянського суспільства у цьому процесі.

Для України питання впровадження ефективних механізмів колективного судового захисту набуває особливої актуальності в умовах зростання кількості екологічних правопорушень, ускладнення їх доказування та посилення впливу факторів, пов'язаних зі збройною агресією і масштабними екологічними втратами. Відсутність спеціального процесуального регулювання групових позовів зумовлює необхідність перегляду існуючих правових підходів та формування моделі, здатної поєднати ефективний захист публічних екологічних інтересів із реальними механізмами відшкодування шкоди.

Метою статті є аналіз європейського досвіду застосування групових позовів у сфері захисту екологічних прав, виявлення ключових особливостей відповідної моделі правового регулювання та обґрунтування перспектив її адаптації в українській правовій системі.

У правових системах європейських держав відбувається перехід від поодиноких форм судового захисту екологічних прав до системних механізмів колективного представництва. Так, знаковими стали стратегічні справи проти держав, зокрема "Urgenda Foundation v. State of the Netherlands" [1], де група громадян через суд зобов'язала уряд Нідерландів посилити кліматичну політику, посиляючись на міжнародні стандарти прав людини. Ця тенденція поширилася і на приватний сектор, зокрема

у справі Milieudefensie проти Royal Dutch Shell корпорацію було вперше притягнуто до відповідальності за невідповідність внутрішньої політики цілям Паризької угоди [2, 3, 4].

Окреме місце посідає скандал «Дизельгейт» (Dieselgate) щодо Volkswagen AG [5]. Встановлення факту системних маніпуляцій показниками викидів через спеціальне програмне забезпечення призвело до ініціювання масових позовів у США та ЄС. Цей кейс продемонстрував ефективність групових механізмів у спорах, де порушення прав споживачів нерозривно пов'язане із завданням екологічної шкоди невизначеному колу осіб.

За даними Ради Європи (CDCJ 2025), попри нерівномірну географію (лідерами є Велика Британія та Німеччина), активність громадян та громадських організацій у захисті екологічних прав стрімко зростає, хоча стандарти доказування на рівні верховних судів залишаються високими [6].

З метою процесуальної уніфікації, була прийнята Директива (ЄС) 2020/1828 Європейського Парламенту та Ради від 25 листопада 2020 року про представницькі позови на захист колективних інтересів споживачів, яка скасувала попередню Директиву 2009/22/ЄС [7]. Вона створила єдиний процесуальний стандарт для ініціювання судових проваджень в інтересах груп громадян та організацій у державах-членах Європейського Союзу.

Право ініціювати такі позови надано виключно кваліфікованим організаціям, насамперед – громадським об'єднанням, що відповідають вимогам незалежності, неприбутковості та здійснюють реальну діяльність у сфері захисту відповідних прав. Представницькі позови можуть бути спрямовані як на припинення або заборону протиправної поведінки, так і на забезпечення відшкодування шкоди у формі компенсації чи інших заходів поновлення порушених прав. Судовий захист здійснюється в інтересах групи осіб без необхідності індивідуального звернення кожного потерпілого до суду, що надає цьому механізму особливого значення у спорах із масовими наслідками, зокрема екологічних.

Крім того, директива передбачає процесуальні запобіжники від зловживань, зокрема вимоги до прозорості фінансування та недопущення конфлікту інтересів. Так, кваліфіковані організації зобов'язані розкривати джерела коштів, які використовуються для ведення справи, особливо у випадку залучення третіх осіб. Це дає суду можливість перевірити, чи не контролює позов суб'єкт, зацікавлений у результаті справи з економічних або конкурентних мотивів.

Директива прямо забороняє ситуації, коли організація, що подає представницький позов, перебуває під впливом відповідача, його конкурентів або інших осіб, для яких результат спору має опосередковане комерційне значення. Суд має право відмовити у прийнятті такого позову або припинити провадження, якщо встановить, що діяльність позивача не є незалежною або спрямованою на захист колективних інтересів. Впровадження аналогічних процесуальних фільтрів є критично важливим для українського правового поля з метою запобігання зловживанням правом на позов (так званому «екологічному грінмейлу»). Встановлення чітких законодавчих критеріїв «кваліфікованої організації» – таких як мінімальний строк діяльності у сфері екологічного захисту, публічна звітність та відсутність фінансової залежності від суб'єктів господарювання – дозволить відсіяти декларативні або керовані громадські організації та забезпечити використання групових позовів виключно як інструмент захисту публічного інтересу, а не інструмент тиску на бізнес.

Яскравим прикладом застосування судового механізму захисту екологічних прав у європейській правовій практиці є рішення Гаазького окружного суду у справі *Greenpeace Nederland v. the Dutch State* [8]. У межах цього провадження дії уряду Нідерландів були визнані протиправними через інертність у впровадженні заходів щодо зниження емісії азоту в природоохоронних зонах мережі Natura 2000 [9].

Позов було пред'явлено громадською організацією *Greenpeace Netherlands*, яка аргументувала, що деградація унікальних екосистем є прямим наслідком надмірних викидів азоту від агропромислового сектору. Показовим є те, що суд не обмежився констатацією порушення, а встановив конкретний дедлайн (31 грудня 2030 року) та визначив фінансову санкцію у розмірі 10 млн євро за кожне прострочення. Це підкреслює трансформацію суду з пасивного арбітра у суб'єкта контролю за виконанням державою її екологічних зобов'язань.

Логічним продовженням тенденції до посилення процесуальної ролі професійних об'єднань є новітня практика ЄСПЛ. Цікавим у цьому контексті є рішення Великої палати у справі *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland* (заява № 53600/20), ухвалене 9 квітня 2024 року [10]. В цій справі позивачами виступила асоціація літніх жінок “*KlimaSeniorinnen Schweiz*” разом із її окремими членами, які стверджували, що кліматична інертність Швейцарії безпосередньо загрожує їхньому життю та здоров'ю через аномальні хвилі спеки, зумовлені глобальним потеплінням.

Особлива цінність цього прецеденту полягає у розширенні критеріїв права на звернення. Суд акцентував увагу на порушенні статті 6 Конвенції, вказавши, що відмова національних судів розглядати кліматичні скарги громадських організацій по суті

є неправомірним обмеженням права на справедливий доступ до правосуддя.

Це судові рішення має надзвичайно важливе значення для розвитку групових екологічних спорів у Європі. Воно не лише підтверджує юридичну легітимність представництва інтересів широкої групи осіб через спеціалізовані асоціації, а й де-факто розширює зміст прав людини, включаючи до них право на захист від негативних наслідків зміни клімату.

Аналіз європейської практики свідчить про перехід від індивідуального захисту екологічних прав до колективних механізмів представництва. Ухвалення Директиви (ЄС) 2020/1828 запровадило чіткі процесуальні стандарти діяльності кваліфікованих організацій, які отримали можливість ефективно представляти інтереси груп у спорах щодо екологічної шкоди. Практика національних судів і ЄСПЛ підтверджує їх право на доступ до правосуддя у справах суспільного значення та закріплює обов'язок держав і суб'єктів господарювання дотримуватися екологічних стандартів, що свідчить про формування в Європі дієвої моделі групового захисту.

Сучасний стан правової системи України характеризується активною трансформацією механізмів захисту колективних інтересів, серед яких особливе місце посідають екологічні групові позови. Як зазначає експерт у галузі літигації А. Воробйов, цей інститут наразі перебуває на стадії активного формування, поєднуючи в собі складні питання матеріального та процесуального права [11].

Український контекст характеризується низкою специфічних викликів, що ускладнюють механічне записання європейських підходів.

По-перше, чинне процесуальне законодавство України не містить спеціального правового режиму групових або представницьких екологічних позовів, а наявні форми співучасті та представництва не забезпечують повноцінного колективного захисту у справах із масовим характером порушень. По-друге, судова практика у цій сфері має фрагментарний і несистемний характер, що зумовлює правову невизначеність та залежність результату справи від судового розсуду. По-третє, екологічні спори в Україні вирізняються підвищеною доказовою складністю, зокрема щодо встановлення причинно-наслідкового зв'язку між екологічною шкодою та порушенням прав значної кількості осіб, що істотно обмежує можливість ефективного судового захисту.

Відсутність у законодавстві України цілісного правового регулювання процедури групових позовів становить одну з ключових проблем їх розвитку. Водночас на практиці цей інститут вже застосовується, що стало можливим завдяки гнучкому тлумаченню принципу диспозитивності цивільного судочинства та системному поєднанню норм екологічного законодавства. У цьому контексті визначальну роль відіграє судова практика, зокрема рішення Верховного Суду,

які фактично легітимізували право громадських організацій виступати позивачами в інтересах широкого кола осіб, чий екологічні права були порушені.

Так, справою, що відкрила шлях до захисту прав великої кількості людей, є Постанова Верховного Суду у справі № 910/8122/17 від 11 грудня 2018 року (МБО «Екологія-Право-Людина» проти суб'єктів господарювання щодо дельфінаріїв) [12]. Згідно з висновками Великої Палати Верховного Суду, природоохоронні організації мають безумовне право на представництво в суді екологічних інтересів суспільства та окремих його членів. Це право базується на нормах Орхуської конвенції, яка гарантує громадськості доступ до правосуддя для оскарження порушень національного природоохоронного законодавства незалежно від наявності особистого майнового інтересу позивача. Суд визнав, що звертаючись із такими позовами, громадські організації фактично реалізують контролюючі повноваження держави у сфері екологічної безпеки. Як наслідок, справи щодо захисту колективних екологічних прав мають розглядатися за правилами адміністративного, а не господарського чи цивільного судочинства.

Показовою для формування механізму судового захисту дифузних екологічних прав в Україні є постановою Верховного Суду від 9 жовтня 2024 р. у справі № 807/1314/17 [13], якою підтверджено незаконність рішень щодо планування території «Свидовець». Суд конкретизував, що планування має здійснюватися в інтересах територіальної громади, а порушення доступу до екологічної інформації є неприпустимим. Водночас стратегічна екологічна оцінка визначена як ключовий механізм захисту громадськості від потенційних екологічних ризиків.

Отже, наведені правові позиції свідчать про становлення в національній судовій практиці особливого механізму реалізації права на безпечне довкілля, у межах якого громадські організації набувають ознак суб'єкта, уповноваженого діяти в інтересах невизначеного кола осіб. Саме громадські організації забезпечують доказову базу та несуть пов'язані з цим процесуальні витрати, не будучи при цьому носіями індивідуалізованого матеріального інтересу.

Якщо у справі щодо Свидовецького масиву судові рішення орієнтовано на недопущення порушення публічного екологічного інтересу, то у справі № 752/5425/18 за позовом ГО «Фонд подолання наслідків Васильківської трагедії» до ТОВ «БРСМ-Нафта» [14] та справі ГО «Стоп Шлам» проти ТОВ «Миколаївський глиноземний завод» (справа №487/6970/20) [15] йдеться вже про реалізацію права на відшкодування шкоди, завданої внаслідок техногенної катастрофи.

У справах проти ТОВ «БРСМ-Нафта» предметом спору було відшкодування моральної та майнової шкоди конкретним особам,

які постраждали від пожежі. Юридична природа таких вимог приватноправа.

Практична реалізація відшкодування стала можливою не внаслідок остаточного судового розгляду, а завдяки укладенню мирової угоди, за якою понад 2000 членів організації отримали виплати на загальну суму близько 22 млн грн [16]. Отже, в умовах відсутності спеціалізованого законодавства про групові позови та вимог Верховного Суду щодо індивідуалізації моральної шкоди, мирова угода залишається чи не єдиним ефективним інструментом фіналізації масових екологічних претензій. Водночас слід зауважити, що у даному кейсі мирова угода є прикладом процесуальної консолідації чисельних індивідуальних вимог, тоді як Директива (ЄС) 2020/1828 пропонує модель представницького позову, у якому кваліфіковані організації виступають самостійними процесуальними позивачами в інтересах групи осіб.

У справі ГО «Стоп Шлам» проти ТОВ «Миколаївський глиноземний завод» Верховний Суд підтвердив, що моральна шкода відшкодовується винною особою за наявності шкоди, протиправності дій, причинного зв'язку та вини заподіювача (ст. 1167 ЦК України) [17]. Грошова компенсація виступає еквівалентом моральної шкоди, розмір якої визначається з урахуванням характеру правопорушення, страждань потерпілих, ступеня вини та інших обставин [15].

Верховний Суд наголосив на процесуальних правилах: докази оцінюються за внутрішнім переконанням суду (ст. 76, 89 ЦПК), висновки експертів не мають заздалегідь встановленої сили (ст. 102, 114 ЦПК), а обов'язок доведення шкоди покладається на позивача. У справі встановлено, що позивачем не доведено наявності моральної шкоди, а відповідачем підтверджено відсутність протиправності, тому суди обґрунтовано відмовили у задоволенні [18].

Ця справа демонструє, наскільки важливим є дотримання процедур і забезпечення якісної доказової бази в екологічних справах. Відсутність належних доказів щодо впливу діяльності підприємства на довкілля та здоров'я населення унеможливила задоволення позовних вимог. Водночас суд підтвердив, що громадські організації мають право представляти екологічні інтереси громадян, але лише за умови належної правової обґрунтованості. Справи такого характеру вказують на потребу вдосконалення підходів до оцінки моральної шкоди в екологічних конфліктах [19]. Аналіз зазначеного кейсу підтверджує, що в умовах, коли екологічний вплив має дифузний характер, традиційні підходи до індивідуального доказування страждань кожного окремого члена групи виявляються малоефективними. Для успішної адаптації європейського досвіду в Україні постає нагальна потреба у розробці стандартизованих критеріїв оцінки немайнової шкоди, що базувалися б на екологічних показниках та експертних

висновках про загальний вплив на якість життя населення регіону, а не лише на суб'єктивному сприйнятті кожного потерпілого.

Узагальнюючи результати дослідження, можемо констатувати, що інститут групових позовів поступово набуває ознак самостійного та необхідного елементу механізму судового захисту екологічних прав, здатного ефективно реагувати на виклики, пов'язані з масовим та дифузним характером екологічної шкоди. Аналіз європейського досвіду засвідчує, що ефективність такого захисту забезпечується не лише наявністю процесуальних форм колективного звернення до суду, а й інституційною спроможністю уповноважених суб'єктів представляти інтереси невизначеного кола осіб, а також поєднанням превентивних і компенсаційних механізмів впливу.

Українська правова система перебуває на етапі становлення відповідної моделі та характеризується значною роллю судової практики у формуванні підходів до колективного захисту екологічних прав. Це зумовлює необхідність не формального запозичення іноземних конструкцій, а вироблення власної процесуальної моделі, здатної органічно інтегрувати захист публічного екологічного інтересу з ефективними механізмами відшкодування шкоди.

Дослідження підтверджує, що сучасна еволюція інституту колективного захисту в екологічних спорах характеризується відходом від індивідуальної моделі на користь представницьких механізмів, зумовленим дифузним характером екологічної шкоди. Встановлено, що Директива (ЄС) 2020/1828 запровадила стандарт представницьких позовів (representative actions), де кваліфіковані організації виступають самостійними процесуальними позивачами. Це є ефективнішим за просту консолідацію індивідуальних вимог, що має місце в українській практиці (зокрема у справі «БРСМ-Нафта»). Адаптація цього досвіду в Україні потребує впровадження жорстких законодавчих критеріїв «кваліфікованої організації» (мінімальний строк діяльності, прозорість фінансування) як запобіжника від «екологічного грінмейлу». Аналіз справ «ЕПЛ», «Свидовець» та «Стоп Шлам» висвітлює необхідність переходу від суб'єктивної оцінки страждань до об'єктивізації екологічної шкоди через стандартизовані методики оцінки якості життя.

На нашу думку, перспективи розвитку національного законодавства полягають у прийнятті спеціалізованого закону про групові позови, що дозволить імплементувати європейські стандарти через власну модель процесуальної участі та механізми фінансування.

Список використаних джерел:

- Contributors to Wikimedia projects. Urgenda Foundation v State of the Netherlands – Wikipedia. *Wikipedia, the free encyclopedia*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Urgenda_Foundation_v_State_of_the_Netherlands (date of access: 18.03.2026).
- Contributors to Wikimedia projects. Milieudefensie v Royal Dutch Shell – Wikipedia. *Wikipedia, the free encyclopedia*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Milieudefensie_v_Royal_Dutch_Shell (date of access: 18.03.2026).
- Contributors to Wikimedia projects. Greenpeace v. Eni – Wikipedia. *Wikipedia, the free encyclopedia*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Greenpeace_v._Eni (date of access: 08.01.2026).
- Raising a stink: Spaniards sue state over pig farm pollution. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/business/environment/raising-stink-spaniards-sue-state-over-pig-farm-pollution-2025-03-26/> (date of access: 19.02.2026).
- Бушуєв М. «Дизельгейт» був тільки початком, або Нова криза VW. URL: <https://www.dw.com/uk/dizelgejt-buv-tilki-pocatkom-abo-nova-kriza-volkswagen/a-70134514> (дата звернення: 18.01.2026).
- National climate litigation in Europe: Study / Council of Europe, Directorate General Human Rights and Rule of Law, European Committee on Legal Cooperation (CDCJ). Strasbourg : Council of Europe, 2025. 80 p. URL: <https://rm.coe.int/cdcj-2025-15e-study-national-climate-litigation/48802a3bb4> (дата звернення: 11.04.2026).
- Directive – 2020/1828 – EN – EUR-Lex. *EUR-Lex – Access to European Union law – choose your language*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2020/1828/oj/eng> (date of access: 18.01.2026).
- Greenpeace Netherlands v. State of the Netherlands – judgment – The Climate Litigation Database. *The Climate Litigation Database – The Climate Litigation Database*. URL: https://www.climatecasechart.com/documents/greenpeace-netherlands-v-state-of-the-netherlands-judgment_bd25 (date of access: 21.01.2026).
- Директива 2009/147/ЄС про збереження диких птахів. *Компас – Основні акти ЄС у сфері довкілля та зміни клімату*. URL: <https://compass27.info/dyrektyva-2009-147-yes-pro-zberezhennya-dykuh-ptahiv/> (дата звернення: 21.01.2026).
- HUDOC – European Court of Human Rights. *HUDOC – European Court of Human Rights*. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng/#%7B"itemid":\["002-14304"\]%7D](https://hudoc.echr.coe.int/eng/#%7B) (date of access: 21.01.2026).
- Воробйов А. Екологічні групові позови: судова практика Верховного Суду, перспективи розвитку. GRECO Law Company. 2023. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=cQHKDNssH7M> (дата звернення: 13.03.2026).
- Постанова Верховного Суду у справі № 910/8122/17 від 11 грудня 2018 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78977479> (дата звернення: 10.02.2026).
- Постанова Верховного Суду у справі № 807/1314/17 від 9 жовтня 2024 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122379452> (дата звернення: 10.02.2026).
- Постанова Верховного Суду від 19 березня 2020 року у справі № 754/8602/18. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_ktss_vp_vid_19_03_2020_roku_u_spravі_754_8602_18_1/ (дата звернення: 08.02.2026).
- Постанова від 25.05.2022 № 487/6970/20 Верховний Суд. Касаційний цивільний суд. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/104539336> (дата звернення: 18.01.2026).
- Уперше в Україні було реалізовано успішний кейс групового екологічного позову. *Юридична практика № 19–20 (1220–1221) від 18.05.2021*. URL: https://pravo.ua/articles_category/iurydychna-praktyka-19-20-1220-1221/ (дата звернення: 18.02.2026).

17. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 5 жовт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 15.10.2025).

18. Степаненко Т.В. Групові позови в Україні: правове регулювання, судова практика та законодавчі перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 174-177. URL: http://lsej.org.ua/10_2021/45.pdf (дата звернення: 12.12.2025).

19. Зберігання небезпечних відходів і моральна шкода: практика Верховного Суду. URL: <https://epl.org.ua/announces/zberigannya-nebezpechnyh-vidhodiv-i-moralna-shkoda-praktyka-verhovnogo-sudu/> (дата звернення: 18.02.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 11.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 21.05.2026

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Шестаков В. О.,

аспірант кафедри адміністративного та інформаційного права

Сумського національного аграрного університету

ORCID: 0009-0007-1654-8344

СИСТЕМА ТА ІЄРАРХІЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ ЕКОЛОГІЧНУ ФУНКЦІЮ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

THE SYSTEM AND HIERARCHY OF PUBLIC AUTHORITIES IMPLEMENTING THE ENVIRONMENTAL FUNCTION: A THEORETICAL AND LEGAL ANALYSIS

Актуальність теми зумовлена зростанням екологічних викликів, необхідністю адаптації державного управління до умов воєнного стану, а також імплементацією європейських стандартів у сфері охорони довкілля. Метою дослідження є комплексний аналіз інституційної структури органів державної влади у сфері довкілля, їх нормативно-правового забезпечення та інструментів реалізації відповідної функції, а також обґрунтування напрямів удосконалення системи екологічного управління. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-юридичні методи, зокрема системно-структурний, формально-юридичний, порівняльно-правовий, а також метод кількісного аналізу законодавчих змін. У результаті дослідження встановлено, що система державного управління у сфері довкілля має багаторівневий і міжгалузевий характер, що забезпечує взаємодію стратегічних, виконавчих, контрольних та локальних органів. Виявлено, що нормативно-правове забезпечення цієї сфери характеризується високою динамікою змін, що відображає трансформацію підходів до екологічного регулювання під впливом євроінтеграційних процесів і воєнних викликів. Обґрунтовано, що сучасна модель реалізації екологічної функції держави набуває комплексного характеру, поєднуючи правові, економічні, превентивні та безпекові механізми. Визначено основні проблеми функціонування системи, зокрема дублювання повноважень, фрагментарність управління, недостатня ефективність контролю та обмежена результативність економічних інструментів. Запропоновано напрями їх подолання які передбачають цифровізацію екологічного управління, впровадження ризик-орієнтованого підходу до контролю, інтеграцію ESG-принципів, гармонізацію законодавства з правом Європейського Союзу та розширення участі громадськості. Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості їх використання для вдосконалення нормативно-правового регулювання, оптимізації діяльності органів державної влади та підвищення ефективності реалізації екологічної політики в умовах сучасних трансформаційних процесів.

Ключові слова: державне управління у сфері довкілля, інституційна система, нормативно-правове регулювання, екологічна безпека, сталий розвиток.

The relevance of the topic is determined the growing environmental challenges, the need to adapt public administration to the conditions of martial law, as well as the implementation of European standards in the field of environmental protection. The purpose of the study is to provide a comprehensive analysis of the institutional structure of public authorities in the environmental sphere, their legal framework, and the instruments for implementing the environmental function, as well as to substantiate directions for improving the environmental governance system. The methodological basis of the research includes general scientific and special legal methods, in particular, the system-structural, formal-legal, and comparative legal methods, as well as the method of quantitative analysis of legislative changes. The results of the study demonstrate that the system of public administration in the environmental sphere is characterized by a multi-level and cross-sectoral nature, ensuring the interaction of strategic, executive, supervisory, and local authorities. It is established that the regulatory framework in this field is highly dynamic, reflecting the transformation of environmental regulation approaches under the influence of European integration processes and wartime challenges. It is substantiated that the modern model of implementing the environmental function of the state is becoming increasingly comprehensive, combining legal, economic, preventive, and security mechanisms. Key problems in the functioning of the system have been identified, including the duplication of powers, fragmentation of governance, insufficient effectiveness of control mechanisms, and limited efficiency of economic instruments. Directions for their improvement are proposed, including the digitalization of environmental governance, the implementation of a risk-based approach to control, the integration of ESG principles, the harmonization of legislation with European Union law, and the expansion of public participation. The practical significance of the results lies in their potential application for improving the legal framework, optimizing the activities of public authorities, and enhancing the effectiveness of environmental policy implementation under contemporary transformational conditions.

Key words: environmental governance, institutional system, legal regulation, environmental security, sustainable development.

Постановка проблеми. Сучасний стан довкілля характеризується зростанням екологічних викликів, що зумовлює необхідність підвищення ефективності державного управління в цій сфері. В умовах воєнного стану екологічні ризики набувають особливої значущості, оскільки пов'язані не лише з господарською діяльністю, а й з наслідками воєнних дій, що впливають на стан природних ресурсів та екологічну безпеку держави [1, с. 385]. Водночас активізація євроінтеграційних процесів потребує гармонізації національного законодавства з правом Європейського Союзу та впровадження сучасних підходів до екологічного управління [2, с. 32]. Це зумовлює необхідність комплексного аналізу інституційної структури, нормативно-правових засад та інструментів реалізації екологічної функції держави з метою визначення напрямів її удосконалення в умовах сучасних трансформаційних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розвиток теоретико-методологічних засад екологічного права та екологічної безпеки зробили провідні українські науковці, праці яких стали основою формування сучасної еколого-правової доктрини. Зокрема, В. Андрейцев обґрунтував фундаментальні засади права екологічної безпеки, визначив межі правового регулювання екологічних правовідносин та акцентував на необхідності кодифікації екологічного законодавства України [3; 4]. Сучасні підходи до формування еколого-правової політики, її взаємозв'язку з еколого-правовою доктриною та процесами європейської інтеграції досліджено в працях А. Гетьмана та Г. Анісімової. Автори довели необхідність модернізації екологічного законодавства та активізації правотворчих процесів відповідно до сучасних екологічних викликів [5]. Важливе значення для розвитку екологічного права мають праці Ю. Шемшученка, Н. Малишевої та В. Костицького, у яких досліджуються проблеми екологічної безпеки, формування екологічної держави, реалізації екологічних прав людини та протидії екоциду. Науковцями обґрунтовано необхідність посилення міжнародно-правового співробітництва у сфері охорони довкілля, удосконалення правового механізму забезпечення екологічної безпеки в умовах воєнного стану та гармонізації екологічного законодавства України з європейськими стандартами [6–9]. Особливу увагу в сучасних наукових дослідженнях приділено гарантіям реалізації екологічних прав громадян. Так, Ю. Красновою та О. Бузунко досліджено механізми судового захисту екологічних прав, роль державного й громадського контролю, а також значення екологічних інформаційних систем у забезпеченні екологічної безпеки держави [10].

На рівні природних екосистем, за словами Ю. Скляра та колег, ефективне управління потребує системного моніторингу екологічних параметрів [11]. Важливість державного регулювання

процесів відновлення біорізноманіття в умовах кліматичних змін підтверджує колектив науковців під керівництвом В. Скляр [12]. У науковому дискурсі окрему увагу приділяють економіко-правовим інструментам екологічного управління. Так, П. Перерва та співавтори доводять, що інтеграція екологічного обліку та оподаткування формує ефективний механізм досягнення цілей сталого розвитку [13]. Водночас К. Сич та Є. Романов обґрунтовують, що сучасна державна екологічна політика України характеризується необхідністю посилення механізмів контролю, моніторингу та управління, а також переходу до принципів екологічного врядування й гармонізації з європейськими стандартами в умовах зростання антропогенного навантаження [14].

Таким чином, наукові підходи свідчать про багатовимірний характер екологічної функції держави, яка охоплює конституційний, інституційний, економічний та технологічний рівні. Водночас питання узгодженості діяльності органів державної влади, ефективності нормативно-правового забезпечення та дієвості інструментів екологічного регулювання залишаються недостатньо дослідженими, що зумовлює необхідність їх подальшого комплексного аналізу.

Метою статті є комплексний аналіз системи та ієрархії органів державної влади, що забезпечують реалізацію екологічної функції держави, а також обґрунтування напрямів її вдосконалення в умовах сучасних трансформаційних процесів.

Відповідно до мети сформульовано такі завдання:

- 1) проаналізувати концептуальні основи екологічної функції держави, її взаємозв'язок з економічними, соціальними та правоохоронними функціями;
- 2) дослідити структуру та компетенції органів державної влади у сфері реалізації екологічної функції, механізми їх взаємодії та ефективність управлінських і контрольних процедур;
- 3) систематизувати нормативно-правові та економіко-правові інструменти реалізації екологічної функції держави, оцінити динаміку їх трансформації та вплив на екологічну політику.

Виклад основного матеріалу. Екологічна функція держави є одним з основних напрямів її діяльності, що полягає в забезпеченні охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та підтриманні екологічної безпеки. Її сутність відображає обов'язок держави здійснювати комплексний правовий і організаційний вплив на суспільні відносини у сфері взаємодії людини й природи. У системі функцій держави екологічна функція має міжгалузевий характер і тісно пов'язана з економічною, соціальною та правоохоронною функціями [1, с. 385]. Вона є не ізольованим напрямом, а інтегрованою частиною державної політики, що забезпечує баланс між господарською діяльністю та екологічними обмеженнями. Водночас її реалізація безпосередньо пов'язана з концепцією

сталого розвитку, що передбачає поєднання екологічних, економічних і соціальних інтересів та орієнтацію на довгострокову екологічну рівновагу. З огляду на комплексний характер екологічної

функції держави, її ефективна реалізація можлива лише через діяльність системи органів державної влади, наділених відповідними повноваженнями у цій сфері (табл. 1).

Таблиця 1

Система органів державної влади, що реалізують екологічну функцію держави

Орган державної влади	Основні повноваження у сфері реалізації екологічної функції
<i>Стратегічний (нормотворчий та гарантійний)</i>	
Верховна Рада України	Законодавче регулювання відносин у сфері охорони навколишнього природного середовища, затвердження загальнодержавних екологічних програм
Президент України	Визначення стратегічних пріоритетів державної екологічної політики, забезпечення національної безпеки в екологічній сфері
<i>Урядовий (загальнодержавне управління)</i>	
Кабінет Міністрів України	Забезпечення реалізації державної екологічної політики, координація діяльності центральних органів виконавчої влади, затвердження нормативно-правових актів і державних програм
<i>Галузевий (спеціальна компетенція)</i>	
Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України	Формування та реалізація державної політики у сфері охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів
Державна екологічна інспекція України	Здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням вимог екологічного законодавства
Державне агентство водних ресурсів України	Реалізація державної політики у сфері управління, використання та відтворення водних ресурсів
Державне агентство лісових ресурсів України	Реалізація державної політики у сфері лісового господарства та охорони лісів
Державна служба геології та надр України	Державне регулювання та контроль у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр
<i>Суміжний (міжгалузєва компетенція)</i>	
Міністерство аграрної політики та продовольства України	Забезпечення раціонального використання земель сільськогосподарського призначення, впровадження екологічних стандартів в агросекторі
Міністерство енергетики України	Реалізація державної політики у сфері енергетики з урахуванням екологічних вимог та стандартів
Державна служба України з надзвичайних ситуацій	Реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру, мінімізація екологічних наслідків
<i>Контрольний (правоохоронний та юрисдикційний)</i>	
Офіс Генерального прокурора	Нагляд за додержанням законів у сфері охорони довкілля, представництво інтересів держави у суді
Національна поліція України	Виявлення, припинення та розслідування кримінальних правопорушень у сфері довкілля
Судова система України	Розгляд і врегулювання спорів у сфері охорони навколишнього природного середовища, застосування заходів юридичної відповідальності
<i>Локальний (децентралізований рівень)</i>	
Органи місцевого самоврядування	Реалізація державної екологічної політики на місцевому рівні, прийняття локальних екологічних програм та контроль за їх виконанням

Джерело: побудовано автором

Представлена система органів державної влади у сфері реалізації екологічної функції держави має чітко виражену ієрархічну структуру, в межах якої простежується послідовний розподіл повноважень між рівнями управління – від нормотворчого до виконавчого та контрольного. На вищому, стратегічному рівні Верховна Рада України здійснює законодавче регулювання екологічних відносин, тоді як Президент України визначає загальні пріоритети державної політики та інтегрує екологічний складник у сферу національної безпеки.

Наступний рівень представлений Кабінетом Міністрів України, який забезпечує реалізацію законодавчих положень через прийняття підзаконних актів та організацію діяльності центральних органів виконавчої влади. Основну роль у реалізації екологічної функції держави відіграє Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, яке виступає центральним органом формування політики. Воно визначає регуляторні підходи та спрямовує діяльність спеціалізованих органів, зокрема Державної екологічної інспекції

України (контроль), Державного агентства водних ресурсів України (водна політика), Державного агентства лісових ресурсів України (лісове господарство) та Державної служби геології та надр України (надрокористування). Взаємодія між рівнями проявляється в тому, що нормативні рішення, прийняті на законодавчому та урядовому рівнях, імплементуються галузевими органами через конкретні управлінські та контрольні механізми. Наприклад, встановлені Кабінетом Міністрів України екологічні вимоги реалізуються через дозвольні та наглядові процедури Державної екологічної інспекції України, а також через галузеву політику відповідних агентств. Водночас екологічна функція держави забезпечується не лише спеціалізованими, а й суміжними органами. Так, Міністерство енергетики України інтегрує екологічні вимоги у сферу енергетики, Міністерство аграрної політики та продовольства України – у сферу землекористування, а Державна служба України з надзвичайних ситуацій забезпечує реагування на екологічні наслідки надзвичайних подій. Контрольний рівень, представлений

правоохоронними органами та судами, забезпечує притягнення до відповідальності за порушення екологічного законодавства. Завершальним елементом ієрархії є локальний рівень, де органи місцевого самоврядування здійснюють практичну реалізацію державної екологічної політики, адаптуючи її до потреб конкретних територій.

Таким чином, ієрархічна побудова системи органів державної влади у сфері екології забезпечує послідовний рух від формування політики до її реалізації та контролю, однак водночас створює ризики дублювання повноважень і недостатньої координації між окремими рівнями. При цьому ефективність функціонування цієї системи безпосередньо залежить від належного нормативно-правового забезпечення, яке визначає межі компетенції органів державної влади, механізми їх взаємодії та інструменти реалізації екологічної функції держави.

Аналіз нормативно-правового забезпечення екологічної функції держави (табл. 2) свідчить про його багаторівневу та системно структуровану побудову, в межах якої кожен рівень виконує специфічну роль у регулюванні екологічних відносин.

Таблиця 2

Нормативно-правове забезпечення екологічної функції держави

Рівень регулювання	Нормативно-правовий акт	Сфера правового регулювання
Конституційний	Конституція України	Закріплення екологічних прав людини та обов'язків держави щодо забезпечення екологічної безпеки
Базове законодавство	Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища»	Встановлення правових, економічних та організаційних засад охорони довкілля
	Закон України «Про охорону атмосферного повітря»	Правове регулювання охорони атмосферного повітря та обмеження його забруднення
	Закон України «Про природно-заповідний фонд України»	Правове забезпечення охорони та використання природно-заповідного фонду
	Закон України «Про тваринний світ»	Регулювання відносин у сфері охорони, використання та відтворення тваринного світу
Оцінка впливу на довкілля	Закон України «Про оцінку впливу на довкілля»	Правове регулювання процедури оцінки впливу планованої діяльності на довкілля
	Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку»	Правове забезпечення оцінки екологічних наслідків стратегічних документів
Ресурсне регулювання	Водний кодекс України	Правове регулювання використання, охорони та відтворення водних ресурсів
	Лісовий кодекс України	Правове регулювання використання, охорони та відтворення лісових ресурсів
	Кодекс України про надра	Правове регулювання користування надрами та їх охорони
Сучасне галузеве законодавство	Закон України «Про управління відходами»	Правове регулювання системи управління відходами відповідно до принципів циркулярної економіки
Економіко-правові інструменти	Податковий кодекс України	Встановлення механізмів екологічного оподаткування та рентних платежів за використання природних ресурсів
Стратегічний рівень	Стратегія державної екологічної політики України до 2030 року	Визначення довгострокових пріоритетів державної політики у сфері охорони довкілля

Джерело: побудовано автором за [15–27]

Як бачимо, конституційний рівень формує фундаментальні засади екологічної політики, закріплюючи екологічні права людини та обов'язки держави щодо забезпечення екологічної безпеки. Базове екологічне законодавство визначає загальні правові рамки охорони довкілля та регулює основні природоохоронні відносини, натомість спеціальні акти, зокрема у сфері оцінки впливу на довкілля та стратегічної екологічної оцінки, забезпечують превентивний характер екологічного регулювання, спрямований на запобігання негативним наслідкам ще на стадії планування діяльності. Ресурсне законодавство (водне, лісове, надрове) деталізує правовий режим використання окремих природних ресурсів, формуючи галузеву основу екологічної функції держави. Водночас сучасні законодавчі акти, зокрема Закон України «Про управління відходами» [25], відображають нові підходи до екологічної політики, пов'язані з імплементацією принципів циркулярної економіки та гармонізацією з правом Європейського Союзу.

Окреме місце належить економіко-правовим інструментам, насамперед положенням Податкового кодексу України [26], які формують фінансові механізми впливу на поведінку суб'єктів господарювання та стимулюють зменшення негативного впливу на довкілля. Стратегічний рівень, представлений

відповідними програмними документами, визнає довгострокові орієнтири державної екологічної політики. Загалом, така структура нормативно-правового забезпечення свідчить про еволюцію екологічної функції держави від переважно охоронної до комплексної, що поєднує регуляторні, превентивні, економічні й стратегічні механізми. Особливу роль у цій трансформації відіграють інструменти оцінки впливу на довкілля та стратегічної екологічної оцінки, які забезпечують інтеграцію екологічних вимог у процес прийняття управлінських рішень, а також нове законодавство у сфері управління відходами, що відображає перехід до сучасних моделей екологічного регулювання.

Водночас динаміка оновлення законодавства свідчить про те, що екологічна функція держави не є статичною, а перебуває в стані постійної трансформації під впливом внутрішніх і зовнішніх викликів. Зокрема, посилення змін у законодавстві в період після 2014 року та особливо після 2022 року відображає адаптацію держави до умов воєнного стану, необхідності забезпечення екологічної безпеки та відновлення територій. Проведений кількісний аналіз засвідчив, що нормативно-правове забезпечення реалізації екологічної функції держави має виражено динамічний та нерівномірний характер (табл. 3).

Таблиця 3

Динаміка законодавчих змін основних нормативно-правових актів як індикатор трансформації екологічної функції держави

Нормативно-правовий акт, рік прийняття	Кількість змін				Аналітичний висновок
	Загальна	до 2014 р.	у 2014–2021 рр.	у 2022–2026 рр.	
1	2	3	4	5	6
Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», 1991	66	40	17	9	Базовий акт характеризується високою інтенсивністю оновлення, що свідчить про постійну трансформацію загальних засад реалізації екологічної функції держави
Закон України «Про охорону атмосферного повітря», 1992	17	6	5	6	Динаміка змін є відносно рівномірною, а у 2022–2026 рр. простежується посилення адаптації до нових екологічних і безпекових умов
Закон України «Про природно-заповідний фонд України», 1992	27	6	15	6	Найбільш активне оновлення припало на 2014–2021 рр., що вказує на посилення уваги держави до збереження природно-заповідних територій
Кодекс України про надра, 1994	48	30	12	6	Найінтенсивніше оновлення припало на ранній етап становлення ресурсного законодавства, однак і після 2014 р. зберігається висока значущість екологічно-безпекового компонента надрокористування
Лісовий кодекс України, 1994 / редакція 2006	41	18	17	6	Законодавча динаміка є стабільно високою, що свідчить про тривалу трансформацію підходів до лісокористування, охорони та відтворення лісів
Водний кодекс України, 1995	48	25	16	7	Висока кількість змін підтверджує багаторівневу модернізацію водного законодавства та значення водних ресурсів у системі екологічної функції держави

1	2	3	4	5	6
Закон України «Про тваринний світ», 2001	21	6	12	3	Основний етап нормативної трансформації відбувся після 2014 р., коли було активізовано регулювання охорони й використання тваринного світу
Податковий кодекс України (екологічне оподаткування та рентні платежі), 2010	234	49	113	72	Найбільш динамічний акт у вибірці; значна кількість змін підтверджує, що економіко-правові інструменти є одним із головних каналів трансформації екологічної функції держави
Закон України «Про оцінку впливу на довкілля», 2017	13	0	5	8	Більшість змін припадає на воєнний і післявоєнний період, що свідчить про адаптацію процедур ОВД до кризових умов та реформування дозвільної системи
Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку», 2018	5	0	0	5	Усі зміни зосереджені у 2022–2026 рр., що відображає активний розвиток стратегічного екологічного планування в сучасних умовах
Закон України «Про управління відходами», 2022	6	0	0	6	Новий акт демонструє швидке нормативне насичення, що відображає інтенсивну імплементацію сучасних підходів до циркулярної економіки та права ЄС

Джерело: побудовано за [16–26]

Отже, найбільшу кількість змін зафіксовано в Податковому кодексі України [26], Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» [16], Водному кодексі України та Кодексі України про надра [24], що свідчить про постійну адаптацію економіко-правових і ресурсних механізмів екологічного регулювання до змін суспільних потреб. Аналіз розподілу змін у часовому вимірі дозволяє виокремити кілька етапів трансформації екологічної функції держави. Перший етап (до 2014 року) характеризується формуванням базових засад екологічного законодавства та інституційним закріпленням природоохоронної функції. Другий етап (2014–2021 роки) пов'язаний з активною євроінтеграцією, що зумовила суттєве оновлення законодавства, зокрема у сфері природно-заповідного фонду, лісового та водного господарства. Третій етап (з 2022 року) характеризується інтенсивною адаптацією нормативної бази до умов воєнного стану, що проявляється в зростанні кількості змін до актів нового покоління, передусім законів у сфері оцінки впливу на довкілля, стратегічної екологічної

оцінки та управління відходами. Така динаміка свідчить про поступову трансформацію екологічної функції держави – від переважно охоронної до комплексної, що поєднує регуляторні, економічні, превентивні та безпекові складники. Зокрема, посилення ролі економічних інструментів, розвиток процедур оцінки впливу на довкілля та впровадження сучасних моделей управління відходами відображають зміну підходів держави до екологічного регулювання. При цьому концентрація законодавчих змін у період воєнного стану свідчить про реактивний характер державної політики, спрямований на забезпечення функціонування економіки, мінімізацію екологічних ризиків та адаптацію механізмів регулювання до кризових умов. Це підтверджує, що екологічна функція держави реалізується як динамічна система, здатна реагувати на сучасні виклики та трансформуватися відповідно до них.

Трансформація нормативно-правової бази екологічної функції держави зумовлює необхідність систематизації та класифікації відповідних механізмів її реалізації (табл. 4).

Таблиця 4

Інструменти реалізації екологічної функції держави

Конкретні механізми	Нормативно-правове забезпечення	Результат правового впливу
1	2	3
<i>Правові інструменти</i>		
Нормативно-правове регулювання (закони, кодекси, підзаконні акти)	Конституція України, Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» та інші екологічні акти	Встановлення правового режиму природокористування та охорони довкілля
<i>Адміністративно-правові інструменти</i>		
Дозвільна система, ліцензування, встановлення нормативів і лімітів	Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», спеціальні природоресурсні акти	Обмеження та регламентація господарської діяльності з метою запобігання шкоді довкіллю

1	2	3
Контрольно-наглядові інструменти		
Державний екологічний нагляд (контроль), перевірки, моніторинг	Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», законодавство про державний контроль	Забезпечення дотримання вимог екологічного законодавства та притягнення до відповідальності
Економіко-правові інструменти		
Екологічне оподаткування, рентні платежі, економічне стимулювання	Податковий кодекс України, бюджетне законодавство	Формування економічної зацікавленості суб'єктів господарювання в зниженні негативного впливу на довкілля
Оціночно-превентивні інструменти		
Оцінка впливу на довкілля (ОВД), стратегічна екологічна оцінка (СЕО)	Закон України «Про оцінку впливу на довкілля», Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку»	Запобігання негативним екологічним наслідкам на етапі планування діяльності
Стратегічно-програмні інструменти		
Державні стратегії, програми та плани	Стратегія державної екологічної політики України до 2030 року, інші програмні документи	Визначення довгострокових пріоритетів та напрямів екологічної політики
Міжнародно-правові інструменти		
Імплементация міжнародних договорів, участь у глобальних ініціативах	Паризька угода, Орхуська конвенція, інші міжнародні акти	Гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами та забезпечення сталого розвитку
Антикризові інструменти (воєнного стану)		
Тимчасове обмеження контролю, спрощення дозвільних процедур, адаптація регулювання	Постанова КМУ №303, №314	Забезпечення функціонування економіки в умовах війни при одночасному зниженні екологічного контролю

Джерело: побудовано автором за [16–27; 28; 29]

Аналіз інструментів реалізації екологічної функції держави свідчить про їх комплексний та багаторівневий характер, що охоплює правові, адміністративні, економічні, контрольні та стратегічні механізми впливу. Така різноманітність інструментів забезпечує можливість всебічного регулювання екологічних відносин – від встановлення нормативних вимог до стимулювання екологічно відповідної поведінки суб'єктів господарювання. Водночас ефективність реалізації зазначених інструментів значно залежить від узгодженості діяльності органів державної влади, чіткості розмежування їх повноважень та належного рівня інституційної спроможності. Наявність значної кількості регуляторних механізмів не завжди забезпечує їх ефективне застосування, що зумовлює виникнення системних дисфункцій у сфері екологічного управління. Зокрема, у практиці реалізації екологічної функції держави спостерігається дублювання повноважень між окремими органами державної влади, що ускладнює координацію їх діяльності та знижує ефективність управлінських рішень. Відсутність належного рівня міжвідомчої взаємодії призводить до фрагментарності державної політики

у сфері довкілля. Окремою проблемою є недостатня ефективність контрольно-наглядових інструментів, що пов'язано як з обмеженням перевірок у період воєнного стану, так і з відсутністю сучасних підходів до організації державного екологічного контролю. Водночас економіко-правові інструменти, зокрема екологічне оподаткування, не завжди виконують стимульовальну функцію, залишаючись переважно фіскальним механізмом. Крім того, попри активні євроінтеграційні процеси, зберігається розрив між національною практикою реалізації екологічної політики та підходами Європейського Союзу, що проявляється в неповній імплементации сучасних управлінських інструментів та стандартів.

Отже, наявність розгалуженої системи інструментів реалізації екологічної функції держави не гарантує її ефективності, що зумовлює необхідність їх подальшого вдосконалення з урахуванням сучасних викликів та тенденцій розвитку екологічної політики.

У зв'язку з цим доцільним є визначення основних проблем функціонування системи реалізації екологічної функції держави та обґрунтування напрямів її удосконалення (табл. 5).

Проблеми та напрями вдосконалення системи реалізації екологічної функції держави

Проблема системи	Прояв проблеми	Запропонований інструмент	Очікуваний ефект
Дублювання повноважень	Перетин компетенцій між органами державної влади	Нормативне розмежування повноважень шляхом удосконалення функціональних регламентів та підзаконних актів	Підвищення інституційної узгодженості та зниження адміністративних конфліктів
Фрагментарність управління	Відсутність єдиної системи координації та обміну інформацією	Запровадження інтегрованої цифрової платформи екологічного управління	Підвищення ефективності міжвідомчої взаємодії та прозорості управління
Недостатня ефективність контролю	Низька результативність контрольно-наглядових заходів	Упровадження ризик-орієнтованого підходу до державного екологічного нагляду (контролю)	Підвищення результативності державного контролю та рівня дотримання законодавства
Низька економічна мотивація суб'єктів господарювання	Формальний характер екологічного оподаткування	Удосконалення системи екологічного оподаткування з урахуванням ESG-принципів	Формування економічної зацікавленості в зменшенні негативного впливу на довкілля
Недостатній рівень інтеграції з правом ЄС	Неповна імплементація acquis ЄС у сфері довкілля	Гармонізація національного законодавства з нормами права Європейського Союзу	Підвищення рівня відповідності європейським екологічним стандартам
Обмежена участь громадськості	Низький рівень залучення населення до прийняття екологічно значущих рішень	Розширення механізмів участі громадськості (електронна демократія, публічні консультації)	Підвищення рівня екологічної свідомості та громадського контролю
Послаблення контролю в умовах воєнного стану	Обмеження перевірок, зниження нагляду	Упровадження дистанційного екологічного моніторингу та ризик-орієнтованого контролю	Відновлення ефективності контролю в умовах обмежених ресурсів
Дерегуляція господарської діяльності	Спрощення екологічних процедур	Запровадження післявоєнного «зеленого відновлення» та ESG-орієнтованої політики	Збалансування економічних і екологічних інтересів

Джерело: побудовано автором

Запропоновані напрями удосконалення спрямовані на подолання виявлених дисфункцій через підвищення інституційної узгодженості та впровадження сучасних підходів до державного управління. Важливого значення набувають нормативне розмежування повноважень, розвиток цифрових механізмів екологічного управління, впровадження ризик-орієнтованого підходу до державного екологічного контролю, удосконалення економічних інструментів з урахуванням ESG-принципів, а також розширення участі громадськості у процесах прийняття екологічно значущих рішень.

Висновки. Отже, екологічна функція держави є комплексним інструментом забезпечення охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів, органічно інтегрованим у систему загальнодержавних функцій та поєднаним з економічними, соціальними й правоохоронними механізмами.

Аналіз системи органів державної влади засвідчує чітку ієрархію та диференціацію повноважень, що забезпечує послідовний перехід від формування екологічної політики на стратегічному рівні до її практичної реалізації та контролю на локальному

рівні, водночас виявляючи потенційні ризики дублювання повноважень та недостатньої координації між окремими ланками управління.

Нормативно-правове забезпечення екологічної функції держави характеризується багаторівневістю та динамічністю. Етапність трансформації законодавства дає змогу простежити поступовий перехід від охоронного підходу до комплексної системи регулювання, що охоплює превентивні, економічні та стратегічні механізми, інтегруючи принципи сталого розвитку та стандарти ЄС.

Ефективність реалізації екологічної функції держави визначається застосуванням правових, адміністративно-правових, контрольно-наглядових і економіко-правових інструментів, які впливають на поведінку суб'єктів господарювання, забезпечують дотримання екологічних стандартів та дозволяють адаптувати державну політику до кризових і воєнних умов.

Динаміка законодавчих змін у період 2014–2026 рр. свідчить про адаптивний характер екологічної функції держави та її здатність трансформуватися у відповідь на соціально-економічні, безпекові та міжнародні виклики, підкреслюючи

необхідність системного моніторингу та постійного вдосконалення нормативної бази.

Перспективи подальших досліджень полягають у поглибленому аналізі цифровізації

екологічного управління, впровадження ESG-підходів та адаптації системи реалізації екологічної функції держави до умов післявоєнного відновлення та євроінтеграції.

Список використаних джерел:

1. Слугоцька В. М. Екологічна функція держави в системі правового регулювання земельних і природоресурсних відносин: теоретико-правовий аналіз. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Т. 2. № 92. С. 384–390. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.2.52>
2. Бондар Н. А., Однороб В. С. Екологічна держава та право людини на безпечне довкілля: теоретико-правовий аналіз і виклики для України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Т. 2. № 5. С. 30–35. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.2.4>
3. Андрейцев В. І. Право екологічної безпеки : навч. та наук.-практ. посіб. Київ : Знання-Прес, 2002. 332 с.
4. Андрейцев В. І. Екологічне право України: межі правового регулювання. *Екологічне право України: система та межі правового регулювання*: матеріали Всеукр. наук.-практ. круглого столу, (25 верес. 2015 р., м. Дніпропетровськ.). Дніпропетровськ : НГУ, 2015. URL: <https://ir.nmu.org.ua/server/api/core/bitstreams/90bef64d-ec7a-4a1b-bd58-da4e08f7c2df/content> (дата звернення: 18.03.2026).
5. Гетьман А. П., Анісімова Г. В. Еколого-правова політика: сучасні підходи до формування. *Теорія і практика правознавства*. 2021. Вип. 1 (19). С. 39–63. DOI: <https://doi.org/10.21564/2225-6555.2021.19.235508>
6. Шемшученко Ю. С. Організаційно-правові проблеми екологічної безпеки України в умовах воєнного стану. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 2. С. 9–12. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2.2023.01>
7. Шемшученко Ю. С., Костицький В. В. Про соціальну обумовленість сучасних проблем теорії та методології екологічного права. *Екологічне право*. 2017. Вип. 1–2. URL: <https://www.ecolaw.idpnan.kyiv.ua/archive/2017/1-2/12.pdf> (дата звернення: 18.03.2026).
8. Костицький В. В. Протидія екоциду як складова міжнародно-правового екологічного імперативу та ухвалення Екологічної Конституції Землі. *Екологічне право*. 2022. Вип. 1–2. С. 34–39. DOI: <https://doi.org/10.37687/2413-7189.2022.1-2-4.6>
9. Малишева Н. Р., Шемшученко Ю. С. Правове забезпечення екологічної безпеки України в контексті нових екзистенціальних викликів. *Конституція України та триада європейських цінностей: погляд у світлі євроінтеграції* : збірник матеріалів і тез міжнародної конференції (м. Київ, 28 червня 2023 р.). Київ: ВАІТЕ, 2023. С. 125–133. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/library/zbirnyk_konferenciyi_ksu_28_chervnya_2023_r.pdf#page=127 (дата звернення: 18.03.2026).
10. Краснова Ю. А., Бузунко О. А. Гарантії реалізації права громадян України на судовий захист екологічних прав. *Приватне та публічне право*. 2021. № 1. С. 28–32. DOI: <https://doi.org/10.32845/2663-5666.2021.1.5>
11. Skliar Iu., Skliar V., Klymenko A., Sherstiuk M., Zubtsova I. Growth signs of Nymphaea candida in various ecological and cenotic conditions of Desna basin (Ukraine). *AgroLife Scientific Journal*. 2020. Vol. 9. № 1. URL: <https://agrolifejournal.usamv.ro/index.php/agrolife/article/view/594> (дата звернення: 18.03.2026).
12. Skliar V., Smoliar N., Kozak M., Liubynskyi O., Skliar Yu. Ecological and cenotic features of natural regeneration of forests in the Left-Bank Polissya of Ukraine. *Ukrainian Journal of Forest and Wood Science*. 2024. Vol. 15. № 2. P. 118–134. DOI: <https://doi.org/10.31548/forest/2.2024.118>
13. Перерва П., Лега О., Безкровний О. Синергія екологічного обліку та оподаткування в контексті досягнення цілей сталого розвитку. *Економічний простір*. 2025. № 197. С. 107–115. DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.197.107-115>
14. Сич К., Романов Є. Формування та реалізація державної екологічної політики в умовах євроінтеграції. *Економіка та суспільство*. 2022. № 45. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-40>
15. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 18.03.2026).
16. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12> (дата звернення: 18.03.2026).
17. Про охорону атмосферного повітря: Закон України від 16.10.1992 № 2707-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12> (дата звернення: 18.03.2026).
18. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16.06.1992 № 2456-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12> (дата звернення: 18.03.2026).
19. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 № 2894-ІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14> (дата звернення: 18.03.2026).
20. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23.05.2017 № 2059-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19> (дата звернення: 18.03.2026).
21. Про стратегічну екологічну оцінку: Закон України від 20.03.2018 № 2354-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19> (дата звернення: 18.03.2026).
22. Водний кодекс України: Закон України від 06.06.1995 № 213/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-вр> (дата звернення: 18.03.2026).
23. Лісовий кодекс України: Закон України від 21.01.1994 № 3852-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12> (дата звернення: 18.03.2026).
24. Кодекс України про надра: Закон України від 27.07.1994 № 132/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-вр> (дата звернення: 18.03.2026).
25. Про управління відходами: Закон України від 20.06.2022 № 2320-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20> (дата звернення: 18.03.2026).

26. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 18.03.2026).

27. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19> (дата звернення: 18.03.2026).

28. Про припинення заходів державного нагляду (контролю) в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2022 № 303. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303-2022-п#Text> (дата звернення: 18.03.2026).

29. Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.03.2022 № 314. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-2022-п#Text> (дата звернення: 18.03.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 18.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 21.05.2026

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Наукове видання

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

науково-практичний журнал

Випуск 1

Журнал видається за сприянням:

*Національної академії правових наук України,
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
Асоціації українських правників*

Дата розміщення онлайн – 21.05.2026.

Дата друку – 26.05.2026.

Формат 64x84/8. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 7,67.

Замов. № 0526/487. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»

65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1

Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

Е-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 7623 від 22.06.2022 р.

Scientific publication

ENVIRONMENTAL LAW

scientific and practical journal

Issue 1

*The journal is published under the auspices
of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine,
Yaroslav Mudryi National Law University,
Institute of Law of Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Ukrainian Bar Association,
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs,
and Association of Ukrainian Lawyers*

Date of online publication – 21.05.2026.

Date of printing – 26.05.2026.

Format 64×84/8. Times New Roman Font.

Offset. Digital printing. Conventional printed sheet 7,67.

Order № 0526/487. Edition of 300 copies.

Publishing and printing – Publishing House “Helvetica”

65101, Ukraine, Odessa, 6/1 Inglizi St.

Telephone: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Certificate of publishing entity

ДК № 7623 від 22.06.2022 р.